

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Katedra mediálních studií

Diplomová práce

2021

Dominika Mňuková

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Katedra mediálních studií

**Vnímání chudoby a bohatství dětmi v kontextu
mediálních reprezentací**

Diplomová práce

Autorka práce: **Bc. Dominika Mňuková**

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. 5. 2021

Dominika Mňuková

Bibliografický záznam

MŇUKOVÁ, Dominika. *Vnímání chudoby a bohatství dětmi v kontextu mediálních reprezentací*. Praha, 2021. 73 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Rozsah práce

179 404 znaků

Abstrakt

Tato práce se zabývá tím, jak děti vnímají extrémní projevy sociálních nerovností – chudobu a bohatství, a jaký mají na jejich představy vliv média a mediální reprezentace. Část práce, která čerpá z literatury, vymezuje problematiku mediálních reprezentací, mediální konstrukce reality a sociálních nerovností, zabývá se diferenciacemi ve vnímání extrémních projevů sociálních nerovností – chudoby a bohatství, zaměřuje se na jejich reprezentaci v médiích a v neposlední řadě se věnuje médiím a mediálním reprezentacím v kontextu dětí. Výzkumná část práce osvětluje problematiku vnímání chudoby a bohatství dětmi v kontextu mediálních reprezentací v souvislosti s dosud provedenými studiiemi a v rámci vlastního výzkumu zkoumá prostřednictvím hloubkových rozhovorů to, jak participanti z řad dětí rozumí pojmům chudoba a bohatství, jak je vnímají ve světě kolem sebe a jakou roli v tomto procesu hrají média. Hlavním zjištěním týkajícím se sociálních nerovností je, že většina dětí je vnímala jako legitimní a k jejich ospravedlnění je vedla romantizace chudoby a/či metoda naturalizace. Hlavním zjištěním týkajícím se vlivu médií je, že média mají na děti primárně podvědomý vliv, a že jejich myšlenky a představy týkající se sociálních nerovností korespondují s mediálními reprezentacemi téhož v mediální produkci určené dětem.

Abstract

This thesis explores how children perceive extreme manifestations of social inequalities – poverty and wealth, and what role do media and media representations play in this process. Based on the literature, it is focusing on media construction of reality, media representations, and social inequalities in general, at the same time it deals with poverty and wealth in the context of perception and media representations, and it also explores the relationship between children and media. Furthermore, by analyzing the results of interviews with children the thesis directly examines how they perceive poverty and wealth and what role do media play in this process. The main finding concerning the social inequalities is that most children perceive them as legitimate and to justify them they use the method of naturalization or/and romanticization of poverty. The main finding concerning the media influence is that media affect children subconsciously and that their thoughts and attitudes to poverty and wealth correspond with media representations of the same in the media production for children.

Klíčová slova

chudoba, bohatství, sociální nerovnosti, děti, vnímání, mediální reprezentace

Keywords

poverty, wealth, social inequalities, children, perception, media representations

Title

Children's Perception of Poverty and Wealth in the Context of Media Representations

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především respondentům a jejich rodičům za ochotu spolupracovat a za poskytnutí svého volného času a cenných informací. Děkuji rovněž Pavle Nešpor Bellisové a Mgr. Monice a Ludmile Mňukové za konzultace z pozice profesionálů celoživotně pracujících s dětmi, které zajistily, aby byl výzkum pro děti srozumitelný, žádným způsobem nepoškodil jejich zdravý vývoj a nepřekročil etické hranice. V neposlední řadě děkuji svému vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Martinu Soukupovi, Ph.D. za odbornou asistenci.

Obsah

Úvod	3
1. Mediální reprezentace.....	9
1.1 Vymezení	9
1.2 Sociální konstrukce reality	10
1.3 Mediální konstrukce reality.....	12
2. Sociální nerovnosti	16
2.1 Socioekonomický status	16
2.2 Sociální stratifikace	16
2.3 Socializace, institucionalizace a sociální role	18
3. Chudoba a bohatství	20
3.1 Diferenciace ve vnímání chudoby a bohatství dětmi	20
3.1.1 Diferenciace na základě věku.....	20
3.1.2 Diferenciace na základě socioekonomického statusu/třídy.....	23
3.1.3 Diferenciace na základě dobového kontextu	23
3.2 Diferenciace ve vnímání chudoby a bohatství dospělými.....	25
3.3 Mediální reprezentace chudoby a bohatství	27
3.3.1 Rámování bohatství	30
3.3.2 Rámování chudoby	32
4. Děti a mediální reprezentace chudoby a bohatství	34
4.1 Děti a média	34
4.2 Děti, média a socializace	36
4.2.1 Děti a mediální reprezentace	36
4.3 Mediální reprezentace chudoby a bohatství v mediální produkci určené dětem	38
5. Chudoba a bohatství ve výzkumech	43
6. Výzkumná část.....	45
6.1 Cíle a výzkumné otázky	45
6.2 Metodologie	46
6.3 Participanti	47
6.4 Etika a legální otázky	48
6.4.1 Etické otázky.....	48
6.4.2 Informovaný souhlas	49

6.5 Design výzkumu.....	49
6.6 Analýza dat.....	50
6.7 Průběh výzkumu.....	51
7. Zjištění.....	53
7.1 Chudoba	53
7.2 Bohatství.....	56
7.3 Sociální nerovnosti.....	58
7.4 Chudí versus bohatí.....	59
7.5 Média a mediální reprezentace.....	60
7.6 Konfrontace zjištění s literaturou	64
8. Diskuze.....	70
Závěr.....	71
Summary	76
Použitá literatura.....	77
Seznam příloh	81

Úvod

V posledních letech se západní svět nacházel v období ekonomické konjunktury – průměrná mzda se zvyšovala, nezaměstnanost rekordně klesala, HDP rostly, růst byl konstantní a nezastavitelný.

Velká část společnosti má však z této prosperity velmi málo nebo vůbec nic – příjmová nerovnost dále stoupá a svět se nachází v situaci, kdy 26 nejbohatších lidí vlastní stejně majetku jako polovina populace.¹ I přestože se příjmy nižších vrstev nominálně zvyšují, stále nevlastní téměř žádný majetek – ten se stabilně koncentruje v nejvyšších patrech společnosti, přičemž nižší „příčky“ navzdory oblíbené kapitalistické mantře reálně nebohatnou, ale spíše chudnou. Nejbohatším, respektive nejmočnějším, členům společnosti prochází pobyty v daňových rájích a závažná finanční kriminalita, zatímco obyčejní lidé jsou nekompromisně trestáni za často nevědomé nebo marginální prohřešky. Posilují struktury založené na obchodu s chudobou a pocity nespravedlnosti a neférovosti světa se hlásí o slovo vzestupem „anti-systémových“ extrémně pravicových stran.²

Na základě sociologického výzkumu s názvem *Česká společnost po třiceti letech* bylo sociální rozvrstvení české společnosti rozděleno do šesti tříd – na dva typy vyšší střední třídy – zajištěnou třídu a nastupující kosmopolitní třídu, tři typy nižší střední třídy – tradiční pracující třídu, třídu místních vazeb a ohroženou třídu, a na (nejnižší) strádající třídu. Do prosperujících vyšších středních tříd se řadí přibližně jedna třetina společnosti, do těch nižších přibližně polovina. Do strádající třídy, která zahrnuje nejchudší členy české společnosti, kteří postrádají všechny typy kapitálů (tj. příjem, majetek, sociální kontakty, kulturní zázemí a nové typy kompetencí), patří zbývající část společnosti – tj. každý šestý člověk. Ve výsledcích výzkumu však chybí třída nejbohatších, kterou jeden ze sociologů podílejících se na zmíněném výzkumu – Daniel Prokop, popisuje ve své knize *Slepé skvrny*. Ta je totiž příliš malá na to (jedná se o méně než 1 %), aby jí zachytil kvantitativní výzkum nebo aby vytvořila relevantní sociologickou kategorii. I přesto jde však o natolik vlivnou skupinu, že bez ní by nebyl popis české společnosti smysluplný.³

¹ HAMPEJS, Martin. Nejbohatších 26 lidí světa vlastní stejně majetku jako polovina populace. Denně bohatli o 55 miliard. *Lidovky.cz* [online]. 22.1.2019 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/nejbohatsich-26-lidi-sveta-vlastni-stejne-majetku-jako-polovina-populace-varuje-oxfam.A190121_171754_in_zahranici_mha

² BĚLÍČEK, Jan a Apolena RYCHLÍKOVÁ. Česko ohrožuje skrytá, ale rozsáhlá chudoba. *A2larm* [online]. 15.6.2017 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2017/06/cesko-ohrozuje-skryta-ale-rozsahla-chudoba/>

³ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7. s. 25-30

Chudoba je charakterizována jako stav (subjektivní i reálné) materiální deprivace, která snižuje životní standard a snižuje šance dosáhnout jeho zlepšení. Chudoba ztěžuje, až znemožňuje přístup k základním životním potřebám a „normálnímu“ stylu života, který vede většina společnosti (např. zajít si do kina, na večeři, na nákupy apod.). Kromě materiální deprivace chudoba zatěžuje i nemateriálně – má psychologické následky, mezi které patří například obavy o každodenní život, frustrace, snížení autonomie a sebeúcty, pocity bezmoci a závislosti a v neposlední řadě i stigmatizace a diskriminace ze strany privilegovanějších členů společnosti. Na chudobu je kolektivně nahlíženo jako na problematickou, a to především proto, že člověku zabraňuje vést život bezpečně, vyrovnaně a podle svých představ, což ho vylučuje z běžného života širší společnosti.⁴

Mezi příčiny chudoby v České republice patří postindustrializace, kvůli které mizí dříve důležitá a prestižní místa, vysoké zatížení částečných úvazků a nízkých mezd a nízké příjmy jako takové (jejich produktem je tzv. pracující chudoba), dále nedostupnost či ztráta bydlení, malá šance především ve vyloučených lokalitách získat slušné vzdělání a nejpalčivějším problémem je vysoká zadluženost společnosti, přičemž lidé si půjčují malé částky na pokrytí základních výdajů na život (např. nájem, energie, poplatky za telefon, elektronické spotřebiče do domácnosti). O chudobě kromě zmíněných jevů rozhoduje rasová či genderová příslušnost, příslušnost k menšinové skupině či velikost a typ rodiny (tj. samoživitelé či samoživitelky, nízkopříjmové rodiny s velkým počtem dětí aj.).⁵

Vzhledem k relativně velkým nerovnostem mezi regiony se chudoba v České republice částečně dědí, protože se dědí vzdělání rodičů v nejnižších sociálních vrstvách. Lidé zasažení chudobou jsou negativně zaměřeni proti minoritám, nedůvěřují institucím a nezáleží jim na existenci či fungování demokracie, protože mají pocit, že jim systém stejně nijak nepomáhá. Být chudým znamená být připravený o pocit moci nad svým životem a jeho plánováním.⁶

⁴ SACHWEH, Patrick. (2012). The Moral Economy of Inequality: Popular Views on Income Differentiation, Poverty, and Wealth. *Socio-Economic Review*. 10. 419-445. 10.1093/ser/mwr023.

⁵ BĚLÍČEK, Jan a Apolena RYCHLÍKOVÁ. Česko ohrožuje skrytá, ale rozsáhlá chudoba. *A2larm* [online]. 15.6.2017 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2017/06/cesko-ohrozuje-skryta-ale-rozsahla-chudoba/>. RYCHLÍKOVÁ, Apolena. Dovolena, televize, dárky? Ne, Češi si půjčují na normální život! *A2larm* [online]. 3.12.2018 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/12/dovolena-televize-darcky-ne-cesi-si-pujcuji-na-normalni-zivot/>. *Poverty Watch Report 2020: Czech Republic* [online]. European Anti Poverty Network, 2020, 29.4.2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/10/EAPN-PW-2020-Czech-Republic-CZ-4745.pdf>

⁶ BĚLÍČEK, Jan a Apolena RYCHLÍKOVÁ. Česko ohrožuje skrytá, ale rozsáhlá chudoba. *A2larm* [online]. 15.6.2017 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2017/06/cesko-ohrozuje-skryta-ale-rozsahla-chudoba/>

Bohatství je na rozdíl od chudoby charakterizované jako stav materiálního nadbytku, ke kterému se pojí vysoká míra autonomie a možnosti svobodné volby v návaznosti na více možností a příležitostí. Bohatství souvisí s pocity bezpečí, bezstarostnosti, jistoty a svobody.⁷

Nejbohatší třídou české společnosti jsou příslušníci tzv. české oligarchie, která je extrémně bohatou vrstvou, jež vzešla z privatizací i obchodu s chudobou. V České republice je údajně 15 oligarchů, kteří s několika dalšími multimilionáři vlastní více majetku než chudší polovina české populace dohromady – české trendy v relokaci majetku tak kopírují ty celosvětové, dochází k extrémní koncentraci bohatství a moci.⁸ Americký politolog Jeffrey A. Winters tvrdí, že Česká republika (stejně jako např. USA) nežije v demokracii, ale v oligarchii. „V demokracii existují dva klíčové zdroje moci. Jednak je to účast lidí ve volbách, kde platí, že co člověk, to jeden hlas. Základem demokracie je myšlenka rovnosti. Jenže je tu ještě druhý klíčový zdroj moci, a sice bohatství a peníze. A my žijeme v majetkově ohromně nerovných společnostech.“⁹ Největší nebezpečí oligarchie spočívá právě v extrémních nerovnostech, kdy si ti nejbohatší mohou koupit masivní politické kampaně, PR a vlastní média, a málokdo jim tak může odporovat.¹⁰

V západních společnostech došlo k velkému posunu v otázkách genderu, feminismu a práv menšin, ale téměř vymizela otázka třídy a snižování ekonomických nerovností, protože společnost čím dál tím více přijímá sociální nerovnosti jako legitimní. Řešením je podle Winterse snížení nerovností, které vytvoří podmínky, ve kterých oligarchové nebudou mít šanci a chudých bude mnohem méně. Komunistický režim však ideál rovnosti značně zdiskreditoval, a velká část populace tak věří v peníze a bohatství.¹¹

To vede k tomu, že „alternativa“ má prakticky zamezený vstup do veřejného prostoru a politika jedná ve prospěch těch (nej)bohatších, což dokonale odhalila koronavirová krize, kdy korporátní a průmyslová lobby zvítězila nad veřejným zájmem, respektive sama se stala jeho domnělou manifestací. Právě koronavirová krize však s největší pravděpodobností už tak extrémní sociální nerovnosti ještě prohloubí. Dle výzkumu Světového institutu pro výzkum

⁷ KREIDL, Martin. Perceptions of Poverty and Wealth in Western and Post-Communist Countries. *Social Justice Research* 13, 2000. <https://doi.org/10.1023/A:1007597807110>

⁸ BĚLÍČEK, Jan a Pavel ŠPLÍCHAL. Musíme si promluvit o superbohatých Čechách. *A2larm* [online]. 4.10.2019 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/10/musime-si-promluvit-o-superbohatych-cesich/>

⁹ FIALA, Jaroslav. Oligarchie v Česku: vládnou tu peníze patnácti nejbohatších, společnost se nemá jak bránit. *A2larm* [online]. 11.9.2019 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/09/oligarchie-v-cesku-vladnou-tu-penize-patnacti-nejbohatsich/>

¹⁰ *Tamtéž.*

¹¹ FIALA, Jaroslav. Oligarchie v Česku: vládnou tu peníze patnácti nejbohatších, společnost se nemá jak bránit. *A2larm* [online]. 11.9.2019 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/09/oligarchie-v-cesku-vladnou-tu-penize-patnacti-nejbohatsich/>

v rozvojové ekonomii počet chudých celosvětově naroste až o půl miliardy, což je 8 % populace.¹² V České republice přišli o výděly nejvíce lidé s už tak nízkými příjmy, kteří se nejčastěji vyskytovali v nestabilních prekarizovaných pozicích. Mezi skupiny, které jsou nejvíce zranitelné dopady pandemie, patří nízkopříjmoví či zadlužení jednotlivci a rodiny, ženy, samoživitelé, děti ze sociálně vyloučených lokalit, cizinci, lidé bez domova, senioři a chronicky nemocní.¹³

Jak říká Martin Kreidl – systém je legitimní, když je přijímán i těmi, kdo jsou jím znevýhodňováni. Jedním z hlavních nástrojů legitimizace nerovností ve společnosti je právě mediální diskurz, přitom se velice málo výzkumů zabývá rolí masových médií v mediování sociálních nerovností. Média mají potenciál vzdělávat, zvyšovat povědomí a formovat přístup veřejnosti k různým jevům a fenoménům, mají moc ovlivňovat představy lidí. V možnostech jednotlivce totiž nahlédnutí komplexity sociálních nerovností skrze osobní zkušenost většinou není a v této fázi proto nastupují média, která chybějící zkušenosti zprostředkovávají a doplňují. Média do jisté míry určují, o čem přemýšlíme, jak o tom přemýšlíme a jakou váhu jednotlivým myšlenkám, jevům a událostem přikládáme.¹⁴ Slovy Douglase Kellnera: „Rádio, televize, film a další produkty mediální kultury poskytují materiál, ze kterého stavíme naše identity, naše pocity sebe samých, naše představy o tom, co to znamená být ženou či mužem, naše představy o třídě, etnicitě, rase, národnosti, sexualitě, o „nás“ a o „nich“.¹⁵

Studie zabývající se lidským chováním tvrdí, že důležitější než samotná „objektivní“ realita je to, jak lidé realitu definují – tj. subjektivní realita. Navzdory této mocné pozici médií však jejich produkce často vykazuje značně stereotypní pokrytí, které mnohdy postrádá hlubší kontext. Například co se týče chudoby a bohatství, o obou se zpravidla referuje jako o něčem, co je výsledkem individuálního (ne)snažení, které je ovlivněno tím, jaká rozhodnutí v životě člověk (ne)učinil. Zapomíná se na systémovost problémů a na chudé je skrz prsty nahlíženo

¹² MYSÍKOVÁ, Martina a Kamila FIALOVÁ. Jak může pandemie koronaviru ovlivnit chudobu v Česku?: Simulace dopadů na míru příjmové chudoby. *Sociologický ústav: Akademie věd ČR* [online]. 29.4.2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/jak-muze-pandemie-koronaviru-ovlivnit-chudobu-v-cesku-simulace-dopadu-na-miru-prijmove>

¹³ *Poverty Watch Report 2020: Czech Republic* [online]. European Anti Poverty Network, 2020, 29.4.2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/10/EAPN-PW-2020-Czech-Republic-CZ-4745.pdf>

¹⁴ JIRÁK, Jan a Barbara KOPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. s. 269-275

¹⁵ KELLNER, Douglas. *Media Culture: Cultural Studies, Identity, and Politics in the Contemporary Moment*. Routledge, 2020. ISBN 9780367199340. s. 1

jako na ty, co si za chudobu mohou sami, a není jim tím pádem vhodné pomáhat, zatímco bohatí jsou velebeni za svou snahu a jejich majetky nikdo příliš nezpochybňuje.¹⁶

Děti se o rozdílnostech mezi lidmi učí z bezpočtu obrazů, interakcí a zkušeností, které vstřebávají v průběhu dospívání. Během tohoto období děti identifikují a absorbují převažující pohledy a dělají si z nich vlastní závěry, které mají vliv na jejich vnímání, pocity a představy, které se týkají jich samých, jiných jedinců i společenských skupin. Vliv mají individuální predispozice, rodiče, vrstevníci, komunita, stát a jeho instituce, kultura, různé hodnotové systémy, se kterými se dítě setkává, dobový kontext atd.¹⁷ Je důležité nezapomínat, že děti nejsou homogenní masou, ale že každé dítě, stejně jako každý dospělý, je jiné a unikátní a jeho představy by neměly být přehlížené či trivializované. Konec konců každý dospělý, který formuje podobu světa, byl jednou dítětem.

Následující práce se zabývá tím, jak děti vnímají extrémní projevy sociálních nerovností – chudobu a bohatství, a jaký mají na jejich představy vliv média a mediální reprezentace. Část práce, která čerpá z literatury, vymezuje problematiku mediálních reprezentací, mediální konstrukce reality a sociálních nerovností, zabývá se diferenciacemi ve vnímání extrémních projevů sociálních nerovností – chudoby a bohatství, zaměřuje se na jejich reprezentaci v médiích a v neposlední řadě se věnuje médiím a mediálním reprezentacím v kontextu dětí. Výzkumná část práce osvětluje problematiku vnímání chudoby a bohatství dětmi v kontextu mediálních reprezentací v souvislosti s dosud provedenými studiemi a v rámci vlastního výzkumu zkoumá prostřednictvím hloubkových rozhovorů to, jak participant z řad dětí rozumí pojmům chudoba a bohatství, jak je vnímají ve světě kolem sebe a jakou roli v tomto procesu hrají média.

V práci se odchyluji od původního záměru komparace myšlenek a představ dětí s mediálními reprezentacemi chudoby a bohatství, který je uvedený v tezi, jelikož v zahraničním ani v českém kontextu nebyly dosud provedeny téměř žádné analýzy mediálních reprezentací chudoby a bohatství (nebo sociálních nerovností obecně) v mediální produkci určené dětem. Místo toho jsem přistoupila ke zjišťování potenciálního vlivu médií na vnímání dětí přímo – prostřednictvím rozhovorů. Odchýlení od teze vzniklo rovněž v části, která měla zkoumat, jak děti vnímají svůj socioekonomický status a status svých vrstevníků.

¹⁶ MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace: seminární práce z předmětu Sociologie médií*. Univerzita Karlova, 2020. STREIB, Jessi, AYALA Miryea a WIXTED Colleen. *Benign Inequality: Frames of Poverty and Social Class Inequality in Children's Movies*, *Journal of Poverty*, 21:1, 1-19, 2017. DOI: 10.1080/10875549.2015.1112870

¹⁷ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 13-21, 57-58, 133

Po konzultacích s odborníky na práci s dětmi bylo od zkoumání této problematiky upuštěno, neboť bych nemohla plně zaručit, že by nedošlo k frustraci dítěte, která by mohla narušit jeho zdravý vývoj. K odchýlení došlo rovněž v kritériích pro výběr vzorku – věková skupina byla z praktických důvodů rozšířena o jeden rok a omezení účastníků pouze na děti z chudých a bohatých rodin bylo zrušeno, jelikož nebylo shledáno relevantním pro účely práce, a naopak by snížilo její výpovědní hodnotu. V neposlední řadě se práce nedobrovolně odchyluje od teze v upuštění od kreativních metod jako podpůrné metody hloubkových rozhovorů. Vzhledem k přísným protipandemickým opatřením, která byla v platnosti po celou dobu sběru dat, nebylo možné účastníky navštívit osobně a rozhovory se tak musely odehrávat telefonicky nebo prostřednictvím online video hovorů, což znemožnilo zapojení původně plánovaných metod.

1. Mediální reprezentace

1.1 Vymezení

Mediální obsahy jsou ve své podstatě reprezentacemi historicky, kulturně a společensky konstruovaných událostí, jevů či určitých prvků reality, které umožňují jednodušeji komunikovat s okolím, kategorizovat ho a dávat mu potřebný smysl. Každý jednotlivý prvek reality (prostřednictvím kterého si utváříme i představy o celku), kterým mohou být v kontextu této práce například lidé, skupiny, společenské normy nebo kulturní identity, je tak skrze média jistým způsobem reprezentován, re-representován a prezentován. Mediální reprezentace zobrazují tyto prvky reality určitým stabilním způsobem, který pracuje s opakovaným výběrem a zvýrazněním některých vlastností na úkor vlastností jiných. (Mediální) reprezentace jsou tak vždy konstruktem, který určuje, které skupiny či jevy jsou dobré, žádoucí, společensky přijatelné, a které nikoliv.¹⁸

Když budeme hovořit konkrétněji, reprezentace jednotlivých společenských skupin mají vliv na to, jak jejich jednotliví členové vidí sami sebe a své vrstevníky, jak vnímají své místo ve společnosti, jaký mají přístup k občanským či lidským právům a jak je vnímají ostatní. Jak lidé sebe navzájem vidí a jak o sobě smýšlí, z velké části totiž determinuje to, jak je s nimi ve společnosti zacházeno. Média se tak skrze vykonstruované reprezentace jednotlivých prvků společnosti výraznou měrou podílí na formování kulturních identit a na ně navázaných obecných soudů, přičemž ovlivňují chápání a zvnitřňování toho, co je a není normální, běžné, vhodné či (ne)žádoucí. Mediální reprezentace jsou nositelkami kulturně podmíněných ideologií a mytologií a skrze jejich šíření se podílí na ustavování společenských vztahů, pro které je typická inherentní nerovnost způsobená nerovnou distribucí moci.¹⁹

Nerovná distribuce moci ovlivňuje i podobu a šíření mediálních reprezentací, jejichž podoba je tvořená dominantními společenskými skupinami, které jsou (lidově řečeno) „u kormidla“. Ve společnosti ani v reprezentacích tak nepanuje rovnost, svoboda ani bratrství. Zdůrazňování odlišných charakteristik a na ně se vážících speciálních názvů přitahuje pozornost a nositele vzdaluje od „nespecifikované lidské normy“, která charakterizuje většinovou společnost, která tvoří ochrannou slupku lidské existence. Stereotypní reprezentace vyznačující se vlastním speciálním názvem, jako například „chudý“ nebo

¹⁸ CHLUMSKÁ, Eva. *Úvod do mediálních studií: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci, 2013. ISBN: 978-80-244-3610-4. s. 9-11. JIRÁK, Jan a Barbara KOPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. s. 269-273

¹⁹ *Tamtéž*.

„bohatý“, eliminují identitu člověka na jednoslovný název, ze kterého je společností běžně odvozována jeho celá identita, která je však zbavená své komplexnosti.²⁰

Médií nabízené kódy, obrazy, symboly, reprezentace, ideologie a mytologie ovšem nepůsobí jako „injekční stříkačka“ – jejich konečný význam určuje až samo publikum, které se řídí vlastními kulturními či subkulturními kódy, a každá (mediální) reprezentace tak podléhá ještě individuální interpretaci.²¹

1.2 Sociální konstrukce reality

Jak prvně ve své práci naznačili Peter L. Berger a Thomas Luckmann, média se velkou měrou podílejí na sociální konstrukci reality. Jednotliví členové společnosti a rozdíly mezi nimi, stejně jako způsoby chování a jednání společně se společenskými rolemi a jejich reprezentacemi, jsou konstruovány neustále probíhajícími společenskými procesy a prostřednictvím reciprocity postupně dochází k jejich institucionalizaci a vrůstání do společnosti. Toto „uměle“ vytvořené vědění o realitě se následně stává nedílnou součástí společnosti, jejíž realita se tak stala sociálně zkonstruovanou.²²

Sociální konstrukce reality neprobíhá demokraticky – hlavním konstruktérem je ten, kdo disponuje větší mocí. Různé výklady světa obsahující různé symbolické reality velkou měrou odráží ideologii konstruktéra, který svět vytváří a vysvětluje tak, aby podpořil vlastní zájmy. Distribuovaná ideologie potom umožňuje snazší orientaci v chaosu světa, motivuje a usměrňuje lidské jednání, integruje skupiny lidí, ospravedlňuje rozdělení moci a stanovuje systém norem a hodnot.²³

K lepší orientaci ve světě přispívají kromě ideologie i stereotypy, kterými se ve své práci zabýval především Walter Lippmann. Stereotypy, které jsou ustavujícím prvkem sociální konstrukce reality, pomocí zjednodušujících, zobecňujících a zveličených znaků reprezentují určité skupiny společnosti, čímž ovlivňují názory, postoje a chování k nim. Společnost skrze tuto generalizaci, typizaci a hledání vzorců dává smysl okolnímu světu a sama sobě. Stereotypy slouží ke kategorizaci osob, vyjadřování (vlastních) pozic, práv,

²⁰ DYER, Richard. *The matter of images: essays on representations* [online]. Second edition. London: Routledge, [2002] [cit. 2020-10-02]. ISBN 0-415-25495-7. s. 1-10. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authType=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=570440&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

²¹ CHLUMSKÁ, Eva. *Úvod do mediálních studií: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci, 2013. ISBN: 978-80-244-3610-4. s. 9-11

²² BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.

²³ *Tamtéž*.

hodnot a tradic, dávají věcem řád a vytyčují hranice (ne)přijatelného a (ne)legitimního chování.²⁴

Právě vytyčování hranic a určování, kdo do společnosti zapadá a kdo ne, je jejich nejdůležitější funkcí. Stereotypy totiž dělají z neviditelného viditelné – upozorňují na potenciálně ohrožující rozdíly tam, kde ve skutečnosti nejsou nebo minimálně nejsou zachytitelné pouhým okem. Jestli je například člověk chudý nebo bohatý neindikují žádné fyziognomické či biologické znaky, nýbrž pouze zvolené a distribuované kulturní formy, které jsou předmětem typizace, která je hlavním nástrojem reprezentace neviditelného.²⁵

Stereotypy zkrátka fungují jako zjednodušující prvek percepce uspořádání reality, jež je konsenzuální sociální konstrukcí, která je produktem dominantní ideologie a vyjádřením postojů mocí disponujících skupin, které se shodují, čímž dochází k podpoře a reprodukci stávajících mocenských vztahů. Stejně důležitou úlohou stereotypů je nahrazování osobní zkušenosti tam, kde žádná není nebo být nemůže. Tím nahrazují skutečnost, přispívají k formování předsudků a vytvářejí prostor pro odsuzování těch skupin společnosti, které jsou předmětem stereotypní reprezentace.²⁶

S tendencí vnímat a reprezentovat určité skupiny společnosti stereotypně souvisí i pojem symbolické anihilace, jejíž koncept prvně představil George Gerbner a rozšířila Gaye Tuchman. Symbolická anihilace je dle Gerbnera chybějící či nedostatečná reprezentace určité skupiny v médiích (nejčastěji na základě sexuální orientace, pohlaví, rasy či socioekonomického statusu), která podporuje stereotypy, potlačuje individuální identitu a reprodukuje sociální nerovnosti.²⁷ Dle Tuchman se mohou média dopouštět symbolické anihilace ve třech formách – danou skupinu buď odsuzují, trivializují, anebo jí rovnou vynechávají.²⁸

Vlivem konstrukce reality mocí disponující (domnělou) většinou, působením ideologie, stereotypů či symbolické anihilace dochází k tzv. otheringu (volně přeloženo jako

²⁴ DYER, Richard. *The matter of images: essays on representations* [online]. Second edition. London: Routledge, [2002] [cit. 2020-10-02]. ISBN 0-415-25495-7. s. 11-18. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=570440&site=eds-live&scope=site&lang=cs>. JIRÁK, Jan a Barbara KOPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. s. 280-283. PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3

²⁵ *Tamtéž*.

²⁶ *Tamtéž*.

²⁷ GERBNER, George a Larry GROSS. *Living with television: The violence profile*. In: *Journal of Communication*, 1976, s. 172-199

²⁸ TUCHMAN, Gaye. *The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media*. In: Crothers L., Lockhart C. (eds) *Culture and Politics*. New York: Palgrave Macmillan, 2000.

„proces vytváření kategorie druhých“), kdy jsou některé společenské skupiny definované jako nekorrespondující s obecně přijímanými společenskými normami, což ovlivňuje, jak je s nimi ve společnosti zacházeno. Mezi hlavní strategii otheringu patří prisuzování negativních charakteristik lidem či skupinám, které se liší od normativních společenských skupin, což v lidech vyvolává přemýšlení způsobem „my versus oni“. K odlišným lidem jedinec může cítit nedůvěru či odpor, a může je dokonce vnímat jako hrozbu. Většinou však jde o podvědomé myšlenkové procesy, které souvisí s bezděčnou inklinací směrem k předpokládané normě. Na individuální úrovni othering zodpovídá za vytváření předsudků vůči určitým jedincům či skupinám, kteří se tak stávají vyloučenými outsidersy bez přístupu k výhodám a příležitostem, jež společnost nabízí. V širším měřítku hraje othering důležitou roli v dehumanizaci celých skupin, které mohou být jejím vlivem diskriminovány nebo úplně vyloučeny z běžného života společnosti a v extrémních případech může docházet k jejich perzekuci a potlačování jejich občanských i lidských práv. Othering se nejčastěji zakládá na věku, zdraví, etnicitě, pohlaví, náboženství nebo sociálním statusu.²⁹

Othering může mít své kořeny v evoluci, jejíž síly směřují ke skupinové kohezi a semknutosti a jejímž cílem je eliminovat neznámé nebezpečí přicházející zvenčí.³⁰ Othering může souviset i s potřebou definice vlastní individuální či společenské identity, která úzce souvisí s potřebou společenské identifikace, jež může mít za následek nepřátelské chování vůči jedincům, kteří do „naší“ sociální skupiny nepatří. V neposlední řadě může othering pramenit v absenci osobní znalosti daných jedinců či skupin, která v lidech probouzí tendence považovat neznámé za extrémně odlišné nebo dokonce méně lidské. Tento nedostatek zkušeností a znalostí však často nahrazují média, která se velkou měrou podílejí na vytváření a šíření chybných domněnek o „těch druhých“.³¹

1.3 Mediální konstrukce reality

Masová média jsou díky své přístupnosti, přesvědčivosti, kapacitě a v podstatě omnipotentní povaze jedním z hlavních konstruktérů povědomí o světě a společnosti kolem

²⁹ ROHLEDER, P. *Othering*. [online] In: Teo T. (eds) *Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer, New York, NY. 2014. [cit. 2020-10-02]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_414

³⁰ SNG, Oliver, WILLIAMS, Keelah E. G. a Steven L. NEUBERG. *Evolutionary approaches to stereotyping and prejudice*. In: Sibley CG, Barlow FK, eds. *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice*. Cambridge University Press; 2017:21-46. doi:10.1017/9781316161579.002

³¹ BILLIG, M., a TAIFEL, H. *Social categorization and similarity in intergroup behaviour*. *European Journal of Social Psychology*, 3. 1973, s. 27–52. PLATOW, M.J. a HUNTER J.A. *Intergroup relations and conflict: revisiting Sherif's boys' camp studies*. *Social Psychology: Revisiting the Classic Studies*. JR Smith, SA Haslam (Eds). Sage Publications, 2012.

nás. Média certifikují realitu jako realitu, definují ji, limitují debatu o ní a kontrolují případné snahy chod debaty narušit nebo zpochybnit.³²

V dnešním silně medializovaném prostředí proti sobě stojí realita mediální a sociální. Mediální je souhrnem toho, co se objevuje v médiích, sociální tím, co společnost nabízí člověku jako představu o světě. Jedinec si formuje představy o okolí, odhaduje šance na (ne)úspěch, kalkuluje rizika a sbírá zkušenosti na základě obou výše zmíněných skutečností, které jsou rovnocennou součástí procesu konstrukce sociální reality. V současné době se však dominantní stává realita mediální, která na rozdíl od té sociální poskytuje vědomosti přesahující možnosti osobní zkušenosti, a tím se stává velice lákavou a zrádnou. Její zrádnost tkví především v široce rozšířené představě, že média ve jménu objektivitu a neutrality věrně odráží skutečnou objektivně poznatelnou a nezpochybnitelnou realitu, o jejíž existenci se můžeme přít i mimo pole mediálních obsahů. Mediální realita je silně podmíněna historicky, sociálně, kulturně, zvolenou formou mediálního obsahu a výrazovými prostředky a v neposlední řadě rámováním a mnohoúrovňovou selekcí informací.³³ Dle Jeana Beaudrillarda však mediální obrazy nahradily realitu až do té míry, že již nejsme schopni odlišit odraz reality od reality samotné – pro mnoho lidí se zkrátka mediální realita stala realitou sociální.³⁴

Na vztah médií a společnosti se dá nahlížet prostřednictvím dvou různých modelů – pluralitního a hegemonního. Pluralitní model předpokládá mnohost a různorodost mediovaných obsahů a jejich významů, které implikují možnost výběru. Tato pluralita se ustavuje sama, jelikož trh, v rámci kterého média fungují, disponuje samoregulačními schopnostmi. Média tak v tomto případě věrně reprezentují rozložení hodnot a představ ve společnosti – když dochází k upřednostňování jedněch před druhými, znamená to, že se jedná o hodnoty a představy, které sdílí většina společnosti.³⁵

Hegemonní model vycházející z díla Antonia Gramsciho a Louise Althussera pracuje s prvkem moci (tj. nerovnosti), která je inherentní složkou každé společnosti. Model pracuje s pojmem hegemonie, která je procesem působení mocenských praktik, kterými vládnoucí skupiny ve společnosti skrze budování preventivního souhlasu udržují status quo a pohled

³² KENDALL, Diana. *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*. 2. vydání. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2011. ISBN 978-1-4422-0225-2. s. 2

³³ JIRÁK, Jan a Barbara KOPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. s. 269-275

³⁴ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 6. vydání. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1. s. 101-102

³⁵ JIRÁK, Jan a Barbara KOPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. s. 269-275

úzké skupiny lidí prezentují jako pohled celé společnosti. Cílem hegemonie je přimět lidi, aby stávající uspořádání sociálních vztahů viděli jako přirozené a nevyhnutelné. Lidem je potom skrze média nabízený určitý soubor dominantních představ, hodnot a pocitů, které publikum médií chápe v rámci konstrukce sociální reality jako skutečné a obecně platné. Na udržení a obnově hegemonie se musí neustále pracovat, jelikož není statickou a permanentní součástí kultury.³⁶

Mediální konstrukcí reality se zabýval rovněž George Gerbner ve své práci o kultivační teorii. Ta vidí televizi, potažmo média, jako prostředek k přijetí přesvědčení o povaze sociálního světa, který bude odpovídat selektivnímu, stereotypnímu a deformovanému přesvědčení o sociální realitě, která je zobrazovaná v mediální produkci a je stále více odkloněná od sociální reality skutečné. Kultivace probíhá postupně a kumulativně – jedinec shromažďuje informace, které následně zkombinuje s vlastní sociální realitou a osobními zkušenostmi a zkonstruuje vlastní přesvědčení o „skutečné“ povaze sociální reality. Čím více však jedinec konzumuje média, tím více se jeho představy odklání od stavu a fungování reálného světa mimo média. I přestože jsou však kultivační účinky médií malé, jejich existence je nepopiratelná.³⁷

Dalším prvkem mediální konstrukce reality je rámování, kterým se zabýval především Ervin Goffman. Rámování představuje výběr, zdůraznění či potlačení jistých elementů reality, jejich nahlížení z určitého úhlu, jejich (morální) hodnocení, interpretaci, kontextualizaci a jejich spojování do konzistentního celku, který je tvořen myšlenkovými strukturami, které naznačují, jak chápat svět. Jednotlivé rámce jsou organizujícím principem, který je společensky sdílený a trvalý a vytváří symboly, skrze které je vytvářena sociální realita.³⁸ Jednoduše řečeno – způsob, jakým je nějaký jev, událost, skupina či osoba popisována v médiích se promítá do uvažování lidí, kteří na danou problematiku nahlíží právě

³⁶ DYER, Richard. *The matter of images: essays on representations* [online]. Second edition. London: Routledge, [2002] [cit. 2020-10-02]. ISBN 0-415-25495-7. s. 71-75. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=570440&site=eds-live&scope=site&lang=cs>. TUCHMAN, Gaye. *The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media*. In: Crothers L., Lockhart C. (eds) *Culture and Politics*. New York: Palgrave Macmillan, 2000

³⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-574-5. s. 512-513

³⁸ GAMSON, William a Andre MODIGLIANI. *Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach*. In: *The American Journal of Sociology*, 1989. 95 (1): 1-5. REESE, Stephen D. *Prologue-Framing Public Life*. [online]. A Bridging Model for Media Research. LEA, 2001. [cit. 2020-10-01] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/247280571_Prologue-Framing_Public_Life_A_Bridging_Model_for_Media_Research

z médií nabízeného úhlu. Rámování koresponduje rovněž s problematikou moci, která se v tomto případě manifestuje v moci interpretovat a korigovat vnímání daného problému.³⁹

Jak bylo krátce zmíněno výše, nabízené rámce se u publika nemusí setkat se slepým přijetím. Stuart Hall ve své teorii kódování a dekódování hovoří o dominantním, dohodnutém a opozičním čtení nabízeného obsahu. Při dominantním čtení je sdělení přijímáno zcela bez výhrad tak, jak zamýšlel producent. Při dohodnutém čtení je sdělení přijato přiměřeně kriticky v rámci zachování původního záměru a při opozičním čtení je sdělení odmítnuto jako manipulativní a propagandistické a jeho argumenty jsou převráceny. Richard Dyer ve své práci navrhuje dále rozlišovat negativní a pozitivní čtení, přičemž v případě negativního ve čtenáři sdělení vyvolává pocity nelibosti či nezájmu a v případě pozitivního je tomu přesně naopak. Způsob čtení závisí od kontextu, znalostí a zkušeností příjemce sdělení. Tento soubor predispozic je úzce navázán na samovolné formování interpretativních komunit, které jsou skupinami jedinců s podobnými zkušenostmi a zázemím, jež vnímají určité mediální obsahy podobně. Není však možné tvrdit, že způsob čtení mediálních obsahů závisí výhradně na sociálních predispozicích, jakými je například třída, rasa nebo gender – vedle sociálního kontextu hraje důležitou roli i individuální interpretace.⁴⁰

³⁹ TABERY, Paulína. *Nastolování agendy a proces rámování*. Sociologický webzin [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009, 1. 3. 2009 [cit. 2020-10-01]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory//030309152833495a82a882ec806e745.pdf>

⁴⁰ DYER, Richard. *The matter of images: essays on representations* [online]. Second edition. London: Routledge, [2002] [cit. 2020-10-02]. ISBN 0-415-25495-7. s. 71-75. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=570440&site=eds-live&scope=site&lang=cs>. HALL, Stuart. *Encoding/decoding*. In: S. Hall, D. Hobson, A. Lowe & P. Willis (Eds.), *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson University Library, 1980. s. 128 – 138. Dostupné z: <https://spstudentenhancement.files.wordpress.com/2015/03/stuart-hall-1980.pdf>

2. Sociální nerovnosti

Sociální stratifikace je inherentní vlastností každé společnosti. Nerovnosti panují mezi jednotlivými společenskými skupinami, které od sebe odlišuje rozličný a nerovný přístup ke zdrojům, které společnost jako celek sdílí, avšak nerovným způsobem dělí. Kromě vlivu na přístup ke zdrojům, postavení v rámci stratifikačního schématu vyjadřuje i příslušnost k sociální kategorii, v jejímž rámci mají její členové shodné klíčové charakteristiky, způsob života a z něj vyplývající možnosti.⁴¹

2.1 Socioekonomický status

Se schématem sociální stratifikace souvisí socioekonomický status (SES), který je definován základními socioekonomickými dimenzemi, ve kterých se lidé odlišují, usilují o ně a nemají rovné šance jich dosáhnout. Jde o hmotné statky, finance, stupeň dosaženého vzdělání, prestiž ve společnosti, privilegia, moc a možnost seberealizace. Socioekonomický status definuje rovněž subjektivní vnímání vlastního statusu a příslušnosti k určité třídě.⁴²

SES je spolehlivým ukazatelem pravděpodobné budoucí životní situace jedince, jeho šancí a možností i ukazatelem jeho pravděpodobného fyzického i mentálního zdraví. Děti z rodin s nižším SES mají horší kognitivní vývoj než děti z rodin s vyšším SES. Jejich jazykové schopnosti, paměť i socioemocionální zpracovávání jsou rovněž horší, stejně jako jejich akademické schopnosti a celkové mentální i fyzické zdraví. V dospělosti pak lidé z rodin nebo oblastí s nižším SES dosahují nižšího vzdělání, jejich celkový zdravotní stav je horší a ohrožení chudobou je vysoké – pokud tedy v chudobě již nežijí.⁴³

2.2 Sociální stratifikace

Ve většině společností dominuje třídní uspořádání společnosti. Tím, co od sebe jednotlivé třídy odlišuje, je vlastnictví, majetek, povolání, tržní pozice, status a životní styl. Dle Karla Marxe jsou třídy definovány v první řadě ekonomicky, a to nerovným přístupem k hmotným zdrojům. Marxův ekonomický determinismus rozšířil Erik Olin Wright, který ho aktualizoval pro potřeby současné novověké kapitalistické společnosti, která je stratifikována na základě tří rozměrů disponování ekonomickým kapitálem, jež potažmo definují třídy –

⁴¹ GIDDENS, Anthony. Sociologie. 6. vydání. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1. s. 398-406.

MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace*. Praha, 2020. Esej. Univerzita Karlova.

⁴² Education and Socioeconomic Status. *American Psychological Association* [online]. Washington, 2017 [cit. 2020-10-01]. Dostupné z: <https://www.apa.org/pi/ses/resources/publications/education>

⁴³ *Tamtéž*.

disponování investicemi a peněžním kapitálem, disponování hmotnými výrobními prostředky a disponování námezdní prací. Dle Maxe Webera třídní stratifikace souvisí i s tržní pozicí osoby a jejím statutem. Tržní pozice ovlivňuje kvalitu života (tj. například lidé ve vedoucích pozicích mají příjemnější pracovní podmínky než lidé manuálně pracující) a společenský status vyjadřuje, jakou prestiž či význam určitým členům společnosti přikládají ostatní. Status se projevuje v životním stylu, ke kterému se váží symboly, jako je například bydlení, oblečení nebo řeč, které tvoří obraz společenského postavení jedince. Dle Pierra Bourdieua je nutné určovat třídní příslušnost na základě čtyř forem kapitálu, kterými jsou kapitál ekonomický (tj. hmotné statky jako majetek, finanční rezervy, příjem apod.), kulturní (tj. vzdělání, statusová spotřeba, rekreační aktivity apod.), sociální (tj. síť přátel a kontaktů apod.) a symbolický (tj. dobré jméno jednotlivce, jeho status). Stratifikace je dále ovlivněna i pohlavím či rasovou příslušností.⁴⁴

I přes složitost definování přesné podoby sociální stratifikace či třídní příslušnosti lze společnost velice zjednodušeně rozdělit na bohaté (disponují majetkem, mocí a možnostmi), střední třídu (disponuje dostatečným majetkem, různě rozvrstvenými formami kapitálu a minimem hrozeb) a chudé (pocítují nenaplnění ve společnosti standardních či základních potřeb, mají znevýhodněné podmínky, jsou terčem diskriminace, segregace a znevýhodňování, vyskytují se často na okraji společnosti). Střední třída se neustále rozrůstá a nůžky mezi chudými a bohatými se vinou globalizace a deregulace trhů stále více rozevírají, což ústí v utužování a prohlubování nerovností.⁴⁵

S chudobou, která je společně s bohatstvím extrémním projevem sociálních nerovností, úzce souvisí sociální vyloučení. Sociálně vyloučení jedinci jsou izolováni z trhu práce, politického i kulturního života a životního standardu běžného v dané společnosti. Vyloučení je produktem odmítavosti zbytku společnosti sdílet s vyloučenými kulturní kapitál, vzdělání a hodnoty.⁴⁶

Podle Jana Kellera je nastolení rovnosti podmíněné (nemožným) odstraněním nedostatku statků a služeb a veškeré pokusy o odstranění sociálních nerovností ústí pouze do

⁴⁴ GIDDENS, Anthony. Sociologie. 6. vydání. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1. s. 398-406.
MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace*. Praha, 2020. Esej. Univerzita Karlova

⁴⁵ *Tamtéž*.

⁴⁶ MAREŠ, Petr. *Social Exclusion and Social Inclusion in the Czech Society*. Masarykova univerzita [online]. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.muni.cz/en/research/projects/1766>. MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace*. Praha, 2020. Esej. Univerzita Karlova

nastolení jiných forem nerovností. Společnosti se potom liší nejen jejich vlastním charakterem, ale i charakterem jejich legitimizace, která je činí přijatelnými.⁴⁷

Výše popsaná sociální stratifikace navzdory tomu usnadňuje potřebnou orientaci v chaosu společnosti, souvisí s lidskou touhou po uspořádanosti a absenci problémů a rovněž vyjadřuje potřebu kontroly, která je výsledkem nemožnosti kontrolovat neuspořádanost. Lidé se tak dělí do skupin, které definují, jakým způsobem je kontrolováno a regulováno jejich jednání. Tyto skupiny jsou blíže definovány různými sociálními rolemi, jejichž existence souvisí s přesvědčením, že normální člověk je povinen jednat tak, jak mu určuje jeho pozice ve společnosti.⁴⁸

2.3 Socializace, institucionalizace a sociální role

Výše zmíněná problematika kontroly souvisí s kýženou prosperitou a prostým přežitím určité společnosti, jejichž úspěšnost se mění podle toho, nakolik se lidem daří kontrolovat například právě výklad sociálních nerovností, který předurčuje chování a myšlení členů dané společnosti. Toto cílené formování myšlenek a jednání se děje skrze socializaci, která má za úkol vychovat člověka v sociální a kulturní bytost, která se bude i v soukromí chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů společnosti. Od socializované bytosti se dále očekává, že přijala za své vědění, hodnoty, normy a měřítko dané kultury a zvnitřnila si způsoby jednání a reagování na různé situace.⁴⁹

Socializace souvisí s institucemi a sociálními rolemi, které ve své práci definovali George Herbert Mead a Ralph Linton. Tyto ustavené, stereotypizované, rutinní a následně očekávané vzorce jednání a chování jsou podmínkou fungování společnosti. Vzepřít se určitému typu socializace a odmítnout vlastní sociální roli je samozřejmě možné, nicméně například příslušník nižší vrstvy společnosti toho není (většinou) schopen, a podléhá tak socializaci represivní.⁵⁰

Tuto institucionalizaci způsobu jednání a regulaci lidského chování si však mnoho jedinců neuvědomuje. Lidé se zkrátka chovají určitým způsobem proto, že je to obvyklé a obvyklé je to proto, že se lidé tak chovají, čímž se do útrob společnosti a kultury ukládá

⁴⁷ KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-102-2. s. 26-40. MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace*. Praha, 2020. Esej. Univerzita Karlova.

⁴⁸ *Tamtéž*.

⁴⁹ KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-102-2. s. 66-82. MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace*. Praha, 2020. Esej. Univerzita Karlova.

⁵⁰ *Tamtéž*.

inklinace k udržování statu quo. Ten je opět spojený s pojmem moci, který Jan Keller vykládá jako schopnost intervenovat do chodu událostí a jednání lidí a ovlivňovat jejich průběh, a to vše pod rouškou legitimacy. Ve společnosti panuje silná mocenská nerovnost, která je vyjadřovaná zmiňovanou sociální stratifikací, která je běžně udržována, utužována, posilována a legitimizována produkcí a dovedným používáním symbolů. Distribuce těchto symbolů, které implikují nerovnost mezi lidmi, probíhá hlavně prostřednictvím komunikace, která dle Kellera neslouží k dobrání se pravdy, ale je příležitostí k posílení vlivu a moci nad druhými.⁵¹

⁵¹ KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-102-2. s. 66-82. MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace*. Praha, 2020. Esej. Univerzita Karlova.

3. Chudoba a bohatství

Následující kapitola se zaměří na diferenciaci ve vnímání chudoby a bohatství mezi dětmi a dospělými a na mediální reprezentace téhož v mediální produkci určené pro dospělé.

3.1 Diferenciaci ve vnímání chudoby a bohatství dětmi

Diferenciaci ve vnímání chudoby a bohatství u dětí závisí především na věku, socioekonomickém statusu a dobovém kontextu.

3.1.1 Diferenciaci na základě věku

Předškolní děti ve věku přibližně čtyř až šesti let se na základě rozdělení do čtyř stádií vývoje progresu v dětském porozumění statusu vypracovaném Celií Stendler nachází ve stádiu předběžného povědomí. Mají omezené jazykové a kognitivní schopnosti, jež ovlivňují komplexitu informací a procesů, kterým jsou děti schopné rozumět, a které jsou schopné komunikovat. Měření porozumění sociálním rozdílům je velmi komplikované, protože si děti všímají téměř výhradně konkrétních projevů statusu, jakými jsou například oblečení nebo bydlení, zatímco projevy abstraktní, jakými jsou kupříkladu prestiž statusu či vzdělání, jim nejsou viditelné nebo jim nerozumí. Děti mají velmi malé povědomí o fungování ekonomického systému, i přesto jsou však jejich představy a hodnoty formovány dominantními a sociálně sdílenými systémy významů. Děti předškolního věku si všímají velice hrubých sociálních a ekonomických rozdílů, avšak nikoliv spontánně, musí k tomu být vyzvány. Pokud se tak stane, děti vidí chudé a bohaté spíše jako odlišné – více si všímají rozdílů než společných vlastností, avšak nemají tendenci je soudit či hodnotit. Bohaté lidi nicméně vidí jako šťastnější a sympatičtější, což přetrvává v podstatě až do dospělosti.⁵²

Děti prvního stupně základní školy ve věku přibližně šesti až jedenácti let se nachází ve stádiu počínajícího povědomí. Do určité míry již chápou ekonomický systém, chápání se však omezuje na peněžní transakce. Popis a vnímání sociálních rozdílů je zejména v nižších třídách základní školy stále omezeno na viditelné ukazatele, jakými jsou například majetek či vzhled domova. Chudobu či bohatství děti prvního stupně stále neumí vysvětlit – prostě to tak v jejich očích je (vysvětlení se omezují např. na „je chudý, protože má málo peněz“).

⁵² CHAFEL, Judith A. *Children's Views of Social Inequality: A Review of Research and Implications for Teaching*. 1996. The Educational Forum, Volume 61. MISTRY, Rashmita. *A Multidimensional Analysis of Elementary School Children's Beliefs about Wealth and Poverty*. Doctoral Dissertation. Retrieved from ProQuest Information & Learning. 2000. RAMSEY, Patricia G. *Children's Responses to Differences*. 2008. NHA Dialog, 11:4, DOI: 10.1080/15240750802432607. s. 225-237. RAMSEY, Patricia G. *Young Children's Awareness and Understanding of Social Class Differences* [online]. In: The Journal of Genetic Psychology. Research and Theory on Human Development. 1990. <https://doi.org/10.1080/00221325.1991.9914679>

Nehledají hlubší důvody a nepřemýšlí o (ne)spravedlivosti sociálních nerovností – chudí mají být chudí, a bohatí bohatí. Když jsou však děti přímo dotázány na (ne)férovost sociálních nerovností, shodují se, že tento stav férový není, že by ve společnosti měla panovat rovnost čerpání zdrojů a že více majetní by měli pomáhat těm méně majetným. Kolem desátého roku věku však děti začínají sociální nerovnosti soudit a hodnotit a postupně začínají zmiňovat psychologické aspekty (např. rozdíly v motivaci a ochotě pracovat) při snaze vysvětlit nerovnou distribuci zdrojů. Chudé si asociují s negativními vlastnostmi a charakteristikami, bohaté s pozitivními. Začíná se rovněž relativně silně projevovat odmítání chudých, které se projevuje v neochotě přátelit se s chudým člověkem (většina dětí by si za kamaráda/ku vybrala raději někoho z bohaté rodiny). Na druhou stranu si však děti již v tomto věku uvědomují nerovné příležitosti, které přímo souvisí se socioekonomickým statutem.⁵³

Děti z druhého stupně základní školy ve věku přibližně jedenácti až patnácti let se nachází ve fázi přejímání stereotypů dospělých. Jsou již schopné vidět a vnímat ekonomický systém v jeho celistvosti a dokáží identifikovat jemnější rozdíly socioekonomického statusu a univerzálně přijímané symboly třídy. Jejich vnímání se přesouvá od všímání si důsledků sociálních nerovností (např. mají hezký dům, dobrou práci) k jejich příčinám, kterými jsou v očích dětí této věkové skupiny osobní charakteristiky (např. schopnosti, míra úsilí). Přibližně v šesté třídě (tj. věk přibližně jedenáct až dvanáct let) náhledy dětí začínají korespondovat s těmi, co mají dospělí a přibližně v osmé třídě (tj. cca třináctý až čtrnáctý rok věku) je přijetí těchto „dospěláckých stereotypů“ dovršeno. Odborněji řečeno dochází k internalizaci dominantního přesvědčení panujícího ve společnosti, jež je dílem dominantní ideologie, která na jednu stranu vysvětluje potřebné, na stranu druhou ale vylučuje snahu nacházet komplexnější vysvětlení. Děti druhého stupně tak sociální nerovnosti vidí primárně jako příčinu selhání či naopak snahy jednotlivce – každý má to, co si zaslouží. Dřívější názor, že by si všichni měli být rovní, se mění na snahu legitimizovat sociální rozdíly. Objevuje se fatalismus a snaha o legitimizaci nerovností přenesením zodpovědnosti na jednotlivce. V pozdějším stádiu druhého stupně děti začínají vidět klíčovou roli sociálních a ekonomických struktur v nerovné distribuci bohatství – uvědomuje si to však jen menšina.⁵⁴

⁵³ CHAFEL, Judith A. *Children's Views of Social Inequality: A Review of Research and Implications for Teaching*. 1996. The Educational Forum, Volume 61. MISTRY, Rashmita. *A Multidimensional Analysis of Elementary School Children's Beliefs about Wealth and Poverty*. Doctoral Dissertation. Retrieved from ProQuest Information & Learning. 2000. RAMSEY, Patricia G. *Children's Responses to Differences*. 2008. NHSA Dialog, 11:4, DOI: 10.1080/15240750802432607. s. 225-237. RAMSEY, Patricia G. *Young Children's Awareness and Understanding of Social Class Differences* [online]. In: The Journal of Genetic Psychology. Research and Theory on Human Development. 1990. <https://doi.org/10.1080/00221325.1991.9914679>

⁵⁴ *Tamtéž.*

Děti, respektive adolescenti, věku přibližně patnácti let a výše se nachází ve stádiu rozpoznávání individuálních rozdílů bez ohledu na třídu. Více vnímají shodné vlastnosti a mizí primární zaměření na rozdíly mezi chudými a bohatými – všichni jsme v první řadě lidé. Rozdíly mezi jednotlivci v očích adolescentů nemají kořeny v rozdílech třídních a dobré či špatné vlastnosti vychází z člověka jako takového, jsou jeho individuálními charakteristikami. Objevuje se počínající kritika nejvyšších tříd společnosti a jako příčina sociálních nerovností už není označována tolik snaha či selhání jednotlivce, jako spíše neexistující sociální spravedlnost, a adolescenti tak začínají zmiňovat potřebu sociální změny či změny systému. I přesto však stále převažuje vinění jednotlivce a opomínání strukturálních problémů.⁵⁵

Některé aspekty vnímání sociálních nerovností se však neváží na věk a děti všech věkových kategorií se na nich do určité míry shodují. Bez ohledu na věk si děti uvědomují neexistenci rovných šancí, která souvisí například s rasou, etnicitou či socioekonomickým znevýhodněním a myslí si, že chudí se mají špatně a pociťují převážně negativní emoce (např. smutek a lítost), zatímco bohatí pociťují emoce pozitivní (např. pocit síly a nekonečných možností) a nemají žádné starosti. Děti se rovněž plošně shodují, že chudý člověk je znevažován, opovrhován a diskriminován ze strany širší a privilegovanější, společnosti a možnosti jeho osobního rozvoje a sociální mobility jsou značně omezené. Děti si taktéž uvědomují, že negativní obraz chudoby, který ve společnosti převládá, značnou měrou ovlivňuje vnímání a prožívání jejich vlastní reality. Zajímavostí je, že úskalí chudoby si lépe uvědomují děti mladší, než starší.⁵⁶

Ve formování porozumění sociálním nerovnostem proti sobě dle Patricie Ramsey evidentně stojí dva převažující narativy dominantní ideologie – demokratický ideál rovnosti a důraz na ekonomickou soutěživost a individualismus, který nutně ústí v nerovné postavení některých členů společnosti. Vzhledem k tomu, že důraz na ekonomickou soutěživost a individualismus je převládající ve většině institucí, mezi které patří i média, děti si postupně budují přesvědčení, že nerovná distribuce zdrojů je ospravedlnitelná a dokonce žádoucí. Toto

⁵⁵ CHAFEL, Judith A. *Children's Views of Social Inequality: A Review of Research and Implications for Teaching*. 1996. The Educational Forum, Volume 61. MISTRY, Rashmita. *A Multidimensional Analysis of Elementary School Children's Beliefs about Wealth and Poverty*. Doctoral Dissertation. Retrieved from ProQuest Information & Learning. 2000. RAMSEY, Patricia G. *Children's Responses to Differences*. 2008. NHSA Dialog, 11:4, DOI: 10.1080/15240750802432607. s. 225-237. RAMSEY, Patricia G. *Young Children's Awareness and Understanding of Social Class Differences* [online]. In: The Journal of Genetic Psychology. Research and Theory on Human Development. 1990. <https://doi.org/10.1080/00221325.1991.9914679>

⁵⁶ *Tamtéž*.

přesvědčení dále utužuje absence alternativní vize uspořádání společnosti a taktéž univerzální touha rodičů, aby se jejich děti měly lépe, než oni sami.⁵⁷

3.1.2 Diferenciace na základě socioekonomického statusu/trídy

Dalším determinantem vnímání sociálních nerovností je příslušnost k určité třídě, respektive specifický socioekonomický status.

Chudé děti (jejichž odpovědi se ve studii Susan Weinger nelišily na základě věku, genderu ani rasy) samy sebe shodně vnímaly na základě přesvědčení o společensky obecně platných představách jako podřadné bytosti se špatnými vlastnostmi, se kterými společnost nechce nic mít, a jsou jí jen přítěží. Chudé děti dále bez ohledu na věk vnímaly segregaci, diskriminaci, odmítání a vyloučení, které se pojí s životem člověka s nízkým socioekonomickým statusem.

O bohatých si však chudé děti myslely, že jsou chytrí, slušně vychovaní, nadřazení a svobodní, a že o ně společnost stojí, a tím pádem mají neomezené možnosti, moc a privilegia. I když zřídka, objevoval se i náhled, že bohatí lidé jsou na druhou stranu majetníci, neupřímní a sobečtí.

Chudé děti však byly schopné nahlédnout za sociální nerovnosti a zdůrazňovaly, že jsme všichni primárně lidé a neměli bychom se posuzovat podle socioekonomického statusu.⁵⁸

O vnímání sociálních nerovností bohatými dětmi výzkum bohužel chybí.

3.1.3 Diferenciace na základě dobového kontextu

Vedle věku a socioekonomického statusu dle studie Carol Hostetter, Sabriny Williamson Sullenberger a Leily Wood hraje roli rovněž aktuální ekonomické klima a události.

⁵⁷ CHAFEL, Judith A. *Children's Views of Social Inequality: A Review of Research and Implications for Teaching*. 1996. The Educational Forum, Volume 61. MISTRY, Rashmita. *A Multidimensional Analysis of Elementary School Children's Beliefs about Wealth and Poverty*. Doctoral Dissertation. Retrieved from ProQuest Information & Learning. 2000. RAMSEY, Patricia G. *Children's Responses to Differences*. 2008. NHA Dialog, 11:4, DOI: 10.1080/15240750802432607. s. 225-237. RAMSEY, Patricia G. *Young Children's Awareness and Understanding of Social Class Differences* [online]. In: The Journal of Genetic Psychology. Research and Theory on Human Development. 1990. <https://doi.org/10.1080/00221325.1991.9914679>

⁵⁸ WEINGER, Susan. *Poor Children "Know Their Place": Perceptions of Poverty, Class, and Public Messages*. [online]. Journal of Sociology and Social Welfare, 25, 6. 1998. Dostupné z: <https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2490&context=jssw>

Adolescenti ve věku maturantů vyrůstající v době ekonomické recese po finanční krizi v roce 2008 vnímají množství peněz jako rozhodující determinant kvality života. Disponování penězi a majetkem dle nich činí život šťastnějším, protože zajištěný jedinec je široce přijímán vrstevníky a má (tak) více možností trávení volného času. Oproti tomu chudí lidé, kteří dělají více práce za méně peněz a mají těchto prací často více, mají méně volného času, a v důsledku toho i méně času na rodinu – věnovat se rodině mají čas spíše vyšší třídy. Z absence času na rodinu a nedostatečného materiálního zajištění dle jejich názoru vyplývá, že jsou často špatnými rodiči s horšími rodičovskými schopnostmi, které předurčují děti k tomu, být jako jejich rodiče, a v životě se neposunout nikam dál. K posunu výše jsou naopak tlačené děti z vyšších tříd, u kterých se očekává, že na tom budou ještě lépe než jejich tak už bohatí rodiče. Děti ekonomické recese vidí sociální nerovnosti a sociální mobilitu v širším kontextu – uvědomují si, že motivace a tvrdá práce nestačí a více si všímají externalit, které hrají důležitou roli v ustavování sociálních nerovností.⁵⁹

Oproti tomu adolescenti stejného věku vyrůstající v době ekonomické konjunktury druhé poloviny devadesátých let si myslí, že dostatečným individuálním úsilím může uspět každý, každý se může stát bohatým, jelikož příležitosti jsou rovné a to, co způsobuje rozdíly, je pouze rozdílná individuální snaha. Sociální nerovnosti tak podle nich mají příčinu v selhání či snaze jednotlivců. Děti ekonomické konjunktury si rovněž silně romantizují chudobu – jsou přesvědčené, že chudí mají více zkušeností se skutečným životem, a tím pádem větší šance na přežití, protože zvládají tvrdší styl života (na rozdíl od bohatých nežijí ve slonovinové věži). Chudí mají podle nich rovněž pevnější pracovní morálku a větší motivaci se v životě někam posunout, protože jsou zvyklejší tvrdě pracovat – právě tvrdá práce je grálem dětí vyrůstajících v době blahobytu. Chudí mají rovněž více času na rodinu, protože například na rozdíl od bohatých podnikatelů nemusí neustále pracovat. O tom, kam se v životě člověk dostane, podle nich rozhodují hodnoty a návyky rodiny či komunity. To v jejich očích dává „výhodu“ na stranu dětí chudých rodičů, které jsou od malička vedené k výše zmiňované tvrdé práci, která jim umožní dosáhnout amerického snu jednodušeji než jejich rodičům. Velké množství peněz děti ekonomické konjunktury navíc vidí spíše jako přítěž, jelikož čím více peněz člověk vydělává a čím větší majetek má, tím komplikovanější, a v důsledku toho i více stresující život vede.⁶⁰

⁵⁹ HOSTETTER, Carol, WILLIAMSON, WILLIAMSON SULLENBERGER, Sabrina a WOOD, Leila. *“All These People Who Can Do Things That I Can’t”: Adolescents’ Reflections on Class, Poverty, and the American Dream*, *Journal of Poverty*, 19:2, 2015. s. 133-152, DOI: 10.1080/10875549.2014.991888

⁶⁰ *Tamtéž.*

3.2 Diferenciace ve vnímání chudoby a bohatství dospělými

Diferenciace ve vnímání chudoby a bohatství u dospělých závisí především na vyznávané ideologii, sociálním statusu, sociální mobilitě, osobních zkušenostech, vzdělání, věku, dobovém kontextu, geografické poloze a morální ekonomii nerovností. To, jak sociální nerovnosti vnímají dospělí, je pro tuto práci důležité zmínit alespoň okrajově (a zjednodušeně) proto, že děti své představy zejména v nižším věku přebírají právě od svých rodičů, kteří se tak stávají „názorovými vůdci“.

Co se týče ideologie, o pohledu na sociální nerovnosti rozhoduje, jestli se jedinec přiklání k dominantní stratifikační ideologii (jako příčinu sociálních nerovností, které vnímá jako legitimní, vidí snahu či selhání jednotlivce) nebo k ideologii zpochybňující (příčinu sociálních nerovností, které nevnímá jako legitimní, vidí v systému samotném a individualistické odůvodnění stratifikace nahrazuje strukturálním). Když má člověk vyšší socioekonomický status, ve společenském žebříčku se mu podařilo posunout nahoru, nezažil deprivaci či diskriminaci, věří v rovné příležitosti, žije či vyrůstal v době ekonomické konjunktury v některé ze západních zemí, a je spíše staršího věku, bude s největší pravděpodobností vyznávat dominantní stratifikační ideologii. Oproti tomu když má člověk nižší socioekonomický status, ve společenském žebříčku se neposunul nikam nebo dolů, v životě zažil deprivaci či diskriminaci, nevěří na rovné příležitosti, žije či vyrůstal v době ekonomické recese v některé z východních zemí a je spíše mladšího věku, bude s největší pravděpodobností inklinovat ke zpochybňující ideologii.⁶¹

Kromě výše zmíněného má na vnímání sociálních nerovností vliv i morální ekonomie nerovností, která je všemi třídami sdílenou reprezentací společenské morální infrastruktury, jež je soustavou myšlenek, které se týkají přiměřenosti a férovosti distribuce zdrojů a způsobů, jakými operují společenské instituce. Morální ekonomie nerovností je formována skrze myšlenkovou vloženost, která na úrovni normativní dimenze ovlivňuje každodenní smýšlení lidí o sociálních nerovnostech. Pro moderní (západní) společnosti je typické, že touto morální ekonomii nerovností je teorie ekvity, která ladí s konkrétní představou fungování sociální spravedlnosti. Teorie ekvity vyznává princip, že kolik do společnosti vložím, tolik se mi dostane zpět – to znamená, že když člověk například vykonává důležitější

⁶¹ KREIDL, Martin. *Changes in the Perception of Poverty and Wealth: The Czech Republic, 1991-1995*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 34(1), 73-98. 1998. KREIDL, Martin. *Perceptions of Poverty and Wealth in Western and Post-Communist Countries*. Social Justice Research 13, 2000. <https://doi.org/10.1023/A:1007597807110>. doi: 10.13060/00380288.1998.34.11.10. SACHWEH, Patrick. The Moral Economy of Inequality: Popular Views on Income Differentiation, Poverty, and Wealth. In: Socio-Economic Review, 10. 2012. s. 419-445. DOI: 10.1093/ser/mwr023.

a náročnější práci, která vyžaduje více a lepších schopností, měl by logicky dostávat více peněz než člověk, který vykonává práci jednoduchou a nenáročnou na schopnosti či znalosti. Teorie ekvity zastává kromě funkce nástroje sociální spravedlnosti i funkci nepostradatelné motivace – kdyby všichni dostávali stejně peněz, nikdo by nechtěl zastávat náročnější pozice. Tím dochází k třídně sdílené legitimizaci příjmových nerovností a z nich plynoucích privilegií vyšších tříd.⁶²

Když se však sociální nerovnosti začnou projevovat jinde než v abstraktní rovině, tj. když dojde na reálné projevy ekonomických nerovností ve společenském nebo občanském životě, lidé začínají nerovnosti kritizovat a odmítat je. Lidé s nižším socioekonomickým statusem jsou potom kritičtější než ti s vyšším a teorii ekvity u nich nahrazuje teorie rovnostářská. Ta odmítá veškeré projevy nerovností, tudíž i bohatství, které definuje jako výsledek nespravedlivě organizovaného ekonomického systému, který vlastníkům přináší zisky na úkor vykořisťování ostatních. Rovnostářská teorie se nejvíce dostává ke slovu právě v případě extrémních projevů nerovností – když má například jedinec díky svému bohatství přístup k lepší zdravotní péči, lidé jsou k takové situaci velice kritičtí, neboť bohatství v tomto případě podryvá demokratický ideál rovnosti, který v některých oblastech svým významem převyšuje teorii ekvity.⁶³

Nerovnosti jsou tak široce přijímané v první řadě proto, že většina společnosti v abstraktní rovině podporuje normativní ideál příjmové nerovnosti qua merit, jehož validita je uvnitř ekonomického rozměru světa zpochybňována jen velice vzácně – nerovnost je naopak prezentována jako podmínka funkčnosti společnosti. V pragmatické rovině, a především v rovině sociálního kontextu, už však lidé s nerovnostmi spíše nesouhlasí a požadují jejich odstranění. Pro lidi jsou totiž nerovnosti přijatelné jen potud, dokud je zachována integrita společnosti a nevznikají segregované světy, jejichž samotná existence může vést k polarizaci nebo rozvratu společnosti jako takové.⁶⁴

Výše zmíněná dichotomie vědomí neznamena, že většina společnosti trpí nekonzistencí, nýbrž že existuje více standardů sociální spravedlnosti, které jsou závislé na položené otázce a kontextu. Jak ve své studii s dětmi obdobně popsala výše zmiňovaná

⁶² KREIDL, Martin. *Changes in the Perception of Poverty and Wealth: The Czech Republic, 1991-1995*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 34(1), 73-98. 1998. KREIDL, Martin. *Perceptions of Poverty and Wealth in Western and Post-Communist Countries*. Social Justice Research 13, 2000. <https://doi.org/10.1023/A:1007597807110>. doi: 10.13060/00380288.1998.34.11.10.SACHWEH, Patrick. The Moral Economy of Inequality: Popular Views on Income Differentiation, Poverty, and Wealth. In: Socio-Economic Review, 10. 2012. s. 419-445. DOI: 10.1093/ser/mwr023.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

Patricia Ramsey, znamená to rovněž to, že dnešní člověk je rozkročen mezi dvěma různými režimy ospravedlňování sociálních nerovností – mezi režimem industriálního světa, který klade důraz na produktivitu a individualismus a mezi režimem světa občanského, který naopak dává do popředí solidaritu a společný zájem.⁶⁵

Na (extrémní) projevy nerovností však lidé nahlíží ještě z jiného úhlu pohledu. Chudobu lidé velice často dělí na zaslouženou a nezaslouženou. V případě zasloužené chudoby jsou jako příčina chudoby viděni sami chudí a jejich špatná finanční gramotnost, nedostatek vůle, schopností či talentu, sporá morálka, alkoholismus atd. Pojem zasloužené chudoby tak koresponduje s výše zmíněnou dominantní stratifikační ideologií a teorií ekvity. V případě nezasloužené jsou za příčinu chudoby označována strukturální znevýhodnění, jako je například málo pracovních příležitostí, nízké mzdy v některých oborech, předsudky, diskriminace atd. Nezasloužená chudoba tak koresponduje se zpochybňující ideologií a teorií rovnostářskou. Obě kategorie se dají samozřejmě recipročně aplikovat na vnímání bohatství.⁶⁶

3.3 Mediální reprezentace chudoby a bohatství

V kontextu nerovností je důležité zaměřovat se na média. Média konstruují realitu, utvářejí a limitují veřejný diskurz, vytváří a šíří stereotypy a ovlivňují přístup a chování společnosti k jednotlivým skupinám, které ji tvoří. To, jak veřejnost rozumí sociálním, ekonomickým i politickým tématům, značně koresponduje s tím, jaké je jejich mediální pokrytí.⁶⁷

Další důležitou rolí médií je nahrazování osobní zkušenosti u jevů, témat či problémů, se kterými se většina společnosti běžně neseťkává – to se týká právě i sociálních nerovností a zejména jejich extrémních projevů, kterými je chudoba či bohatství.

Když nerovnosti ve společnosti stoupají, pomyslné nůžky se rozevírají a objevují se s nerovnostmi přímo spjaté celospolečenské problémy, média o daných problémech skutečně více informují. Většinou se tak však děje jen krátkodobě a vyprávěné příběhy postrádají dostatečný kontext a komplexitu informací – nejčastěji se odpovídá na otázky kdo a co,

⁶⁵ KREIDL, Martin. *Changes in the Perception of Poverty and Wealth: The Czech Republic, 1991-1995*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 34(1), 73-98. 1998. KREIDL, Martin. *Perceptions of Poverty and Wealth in Western and Post-Communist Countries*. Social Justice Research 13, 2000. <https://doi.org/10.1023/A:1007597807110>. doi: 10.13060/00380288.1998.34.11.10.SACHWEH, Patrick. The Moral Economy of Inequality: Popular Views on Income Differentiation, Poverty, and Wealth. In: Socio-Economic Review, 10. 2012. s. 419-445. DOI: 10.1093/ser/mwr023.

⁶⁶ *Tamtéž*.

⁶⁷ GRISOLD, Andrea a THEINE, Hendrik. *How Come We Know? The Media Coverage of Economic Inequality*. International Journal of Communication, 11. pp. 4265-4284. 2017. ISSN 1932-8036

nepříjemné jak a proč je opomínáno. V mainstreamových médiích například neexistuje klíčový diskurz týkající se nerovné distribuce zdrojů a moci a existence privilegií a nerovných příležitostí. Nerovnosti jsou soudě podle mediálního pokrytí spíše záležitosti životního stylu, vkusu a chování.⁶⁸

Mediální produkci zabývající se sociálními nerovnostmi je vzhledem k nedostatku osobních zkušeností s tak složitým jevem těžké kriticky zhodnotit. Média navíc všechny, co se nevyskytují na jednom z krajů sociálního spektra, řadí ke střední třídě, která je politicky neutrální zlatou střední cestou, jejíž hodnoty a ctnosti jsou dávány za vzor. Z trivializace a ignorance výrazných a rozmanitých třídních rozdílů, které vedou k odtržení od reality a dezinterpretaci vlastní pozice ve společnosti, však benefitují pouze vyšší třídy na úkor těch nižších. Problémy chudých, chudých-pracujících a pracujících jsou zlehčovány a luxusní životní styl a materiální vlastnictví nejvyšších pater společenské hierarchie je oslavováno.⁶⁹

Nevyvážené mediální pokrytí sociálních nerovností, kterým se bude tato práce podrobněji zabývat níže, má příčinu v trendech vývoje mediálního sektoru a v podstatě koresponduje s prací Noama Chomského a Edwarda S. Hermana *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, i když z něj přímo nevychází.

Neoliberální deregulace ve jménu svobody a spravedlivosti volného trhu otevřela dveře privatizaci mediálního sektoru a koncentraci vlastnictví. Média se ocitla pod komerčním tlakem, který z nich učinil byznys, jehož produktem jsou informace a zábava, imperativem je zisk a veřejný zájem a služba či vzdělávání veřejnosti se staly podřadnými. Média nejsou objektivní, vyvážená, nezávislá ani neutrální, kolektivní preference ustoupily těm individuálním a mediální obsah musí korespondovat se zájmy vlastníků z řad elity, která stávající společnost vidí jako férovou a spravedlivou, a nemá tak žádný zájem na změně statu quo, kterému vládne moc a peníze. V kontextu sociálních nerovností jsou návrhy na řešení zhoršující se situace prezentovány jako nerealistické a utopistické, a jako jediné možné řešení je označovaná spásná spravedlivá ruka trhu úřadující ve světě meritokracie, který je údajně tím nejférovějším ze všech světů.⁷⁰

⁶⁸ BULLOCK, Heather, WYCHE, Karen a WILLIAMS, Wendy. *Media Images of the Poor*. Journal of Social Issues. 57. 2001. s. 229-246. 10.1111/0022-4537.00210. GRISOLD, Andrea a THEINE, Hendrik. *How Come We Know? The Media Coverage of Economic Inequality*. International Journal of Communication, 11. pp. 4265-4284. 2017. ISSN 1932-8036. KENDALL, Diana. *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*. 2. vydání. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2011. ISBN 978-1-4422-0225-2.

⁶⁹ *Tamtéž*.

⁷⁰ GRISOLD, Andrea a THEINE, Hendrik. *How Come We Know? The Media Coverage of Economic Inequality*. International Journal of Communication, 11. pp. 4265-4284. 2017. ISSN 1932-8036

S komercializací mediálního sektoru přišla i závislost médií na inzerentech. Dalším produktem, který tak média vedle obsahu prodávají, je publikum, které je lákáno na zajímavé, zábavné, senzační či šokující informace, což novináře nutí každé téma úměrně tomu zpracovat.⁷¹

Výše uvedené chování médií dle samotných novinářů rozrušuje kvalitu mediálního obsahu. Informace jsou stručnější a plytčejší, chybí komplexita, hlubší vhled a investigativní rozměr. Novináři jsou nuceni méně se specializovat, pracovat na více tématech současně a produkovat více příspěvků v kratším čase.⁷² To má za následek napojení médií na velice jednostranné oficiální a korporátní zdroje, které v souladu s požadavkem na neutuchající tok rychlých a spolehlivých informací vykazují jejich konstantní produkci. Tyto zdroje nejsou zpochybňovány, jelikož nelze jít proti zájmům vlastníků a inzerentů, a zpochybňovat tak status quo. Ve výsledku jsou například nadreprezentovány hlasy zaměstnavatelů a politických stran, a zvýhodňovány tak zájmy bohatých a mocných a názory znevýhodněných skupin a alternativní pohledy, které by kupříkladu kritizovaly samotnou filozofii volnotržního kapitalismu, chybí. Mediální reprezentace přitom definuje podobu narativu, který určuje podobu veřejného diskurzu.⁷³

Vedle samotných trendů fungování médií hraje ve vnímání nerovností důležitou roli i současná dominantní ideologie neoliberalismu, která významně určuje politický, ekonomický i sociální vývoj a je klíčovým principem vytváření politik. Neoliberalismus kritizuje sociální stát, který viní z nákladnosti, neefektivity a omezování iniciativy a svobod jednotlivců a nabízí představu člověka, jakožto soutěživého jednotlivce, který jedná a má jednat racionálně tak, aby maximalizoval svůj prospěch. Ústředním pojmem neoliberalismu je svoboda, která se manifestuje v podobě volného trhu, jenž je vnímán jako spontánní a přirozený řád, skrze který se neoliberalismus snaží implementovat tržní principy do co největšího množství lidských aktivit i veřejných služeb. Před člověka je tak postaven úkol strategického zacházení se sebou

⁷¹ GRISOLD, Andrea a THEINE, Hendrik. *How Come We Know? The Media Coverage of Economic Inequality*. International Journal of Communication, 11. pp. 4265-4284. 2017. ISSN 1932-8036

⁷² TEJKALOVÁ, A. N., LÁB, F. "Západ, nebo spíš Východ? Změny ve vlastnictví médií a jejich důsledky" in Bělohorský, V., Hlaváček, P., Putna, M. C., Romancov, M. eds. *Proč jsme Západ? Česko, Evropa a Západ mezi minulostí a budoucností*. FF UK, 2016. pp. 234–244.

⁷³ BULLOCK, Heather, WYCHE, Karen a WILLIAMS, Wendy. *Media Images of the Poor*. Journal of Social Issues. 57. 2001. s. 229-246. 10.1111/0022-4537.00210. GRISOLD, Andrea a THEINE, Hendrik. *How Come We Know? The Media Coverage of Economic Inequality*. International Journal of Communication, 11. pp. 4265-4284. 2017. ISSN 1932-8036

samým, jehož cílem je přizpůsobit se existujícím podmínkám, uspět v podmínkách konkurenčních a přijmout plnou zodpovědnost za případný neúspěch.⁷⁴

Klíčovým nástrojem, který vychází z výše uvedeného a přímo ovlivňuje vnímání sociálních nerovností ve společnosti, je rámování, které skrze soubor neviditelných mechanismů ovlivňuje recipientův úsudek o určitém tématu. Mezi tyto mechanismy patří metafory, fráze, práce s audiovizuálním materiálem, způsob narace, množství času věnované tématu, jeho zařazení, celkový tón apod. Rámce a jejich podoba jsou součástí kultury, představují sdílené kódy a normy a způsobují, že lidé čtou mediální obsahy určitým způsobem.⁷⁵

Rámce z vybraných faktů činí něco zapamatovatelného, významného a hodného pozornosti, což je odlišuje od hustého informačního smogu současnosti. Když se například lidský mozek zabývá něčím tak komplexním, jako jsou sociální nerovnosti, faktorů a úhlů pohledu, kterými by se měl zabývat, je tolik, že je pro něj nezbytné nacházet „háčky“, od kterých by se mohl odrazit, a na základě kterých by mohl problém posuzovat. Lidský mozek si automaticky vyselektuje to, co je jednoduše přístupné, a čím je nějaká myšlenka uložená hlouběji, tj. čím abstraktnější je, tím menší je pravděpodobnost, že s ní mozek bude v myšlenkovém procesu pracovat. Proto když média referují například o chudých, mají tendenci používat zkratky, tedy rámce jako „příjemci sociálních dávek“, které jsou pro recipienty jednodušeji uchopitelné. Kam totiž média namíří recipientovu pozornost, je klíčové.⁷⁶

Jak bylo již několikrát zmíněno, lidé čerpají většinu informací o světě z médií. Tím pádem to, které rámce média používají, do velké míry definuje to, jakým způsobem bude společnost přemýšlet.⁷⁷

3.3.1 Rámování bohatství

V kontextu vnímání sociálních nerovností dětmi je důležité zaměřit se stejně jako v případě jejich vnímání dospělými i na mediální produkci cílenou na dospělou populaci. Jak bylo zmíněné výše, děti formují své myšlenky velkou měrou na základě myšlenek rodičů a

⁷⁴ KOPECKÝ, Martin. Liberalismus a neoliberalismus. *Filozofie vzdělávání dospělých* [online]. Univerzita Karlova, 2015 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z:

https://d11.cuni.cz/pluginfile.php/407688/mod_resource/content/1/Liberalismus%20a%20neoliberalismus.pdf

⁷⁵ BULLOCK, Heather, WYCHE, Karen a WILLIAMS, Wendy. *Media Images of the Poor*. *Journal of Social Issues*. 57. 2001. s. 229-246. 10.1111/0022-4537.00210. IYENGAR, S. *Framing responsibility for political issues: The case of poverty*. *Polit Behav* 12, 1990. s. 19–40 <https://doi.org/10.1007/BF00992330>

⁷⁶ *Tamtéž.*

⁷⁷ *Tamtéž.*

myšlenky rodičů jsou zase do jisté míry formovány médii, která tak nepřímou ovlivňují i myšlenky dětí.

Bohatí lidé jsou již od počátku vzniku masových médií tématem, kterému se média zejména ve Spojených státech věnují pomalu stejně jako počasí nebo dopravě. Bohatí jsou v médiích nejčastěji spojováni s konceptem úspěchu, tvrdou prací, majetkem, inteligencí, statusem, snobstvím či dobře vypadajícími lidmi, kterými je většinová společnost často fascinována. To všechno se následně ukládá v myšlení lidí jako konsenzuální kulturní symboly bohatství.⁷⁸

V rámci mediálního rámování bohatství jsou bohatí lidé kromě výše zmíněného zobrazováni jako altruističtí filantropové, kteří svými penězi zachraňují sociálně slabší a na druhou stranu rovněž jako obyčejní lidé, co dělají obyčejné věci a nějak se neliší od zbytku společnosti, čímž dochází k popírání existence sociálních nerovností. Typickým příběhem o bohatství je rovněž příběh původně chudého člověka, který se díky vlastnímu odhodlání a tvrdé práci dostal až na vrchol společenského žebříčku, čímž dochází k legitimizaci nerovností skrze demonstraci domnělé existence rovných příležitostí. V případě bohatých je dáván na odív hedonistický konzumerismus, který je na společnost přenášen skrze „*treat yourself*“ byznys, který se tváří jako úspěšná forma třídního boje či naopak prostředek na jeho uklidnění. Dalším typickým příběhem je život plný problémů a utrpení, které musí snášet i bohatý člověk, což relativizuje jeho obrovské životní výhody a privilegia. Dochází rovněž k informování o „skandálech vysokého byznysu“ – taková selhání jsou však prezentována jen jako izolované deviace, nikoliv jako praktiky, které jsou pro současný politicko-ekonomický systém inherentní, což vytváří dojem, že odstraněním pár „zkažených jablek“ se systém stává opět spravedlivým.⁷⁹

Příběhy o bohatých lidech žijících v nedotknutelném vesmíru vyvolávají často protichůdné pocity. Bohatí vzbuzují fascinaci a obdiv, ale i lítost, pohrdání či nenávisť. Bohatými je tak či tak důležité se zabývat nejen jako jedním z projevů extrémních sociálních nerovností, ale i jako optikou, skrze kterou nahlížíme opačnou stranu spektra sociálních nerovností – chudé, nebo sociální nerovnosti jako takové.⁸⁰

⁷⁸ KENDALL, Diana. *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*. 2. vydání. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2011. ISBN 978-1-4422-0225-2. s. 1-80

⁷⁹ *Tamtéž*.

⁸⁰ *Tamtéž*. s. 209-229

3.3.2 Rámování chudoby

To, jak je chudoba ve společnosti chápána a definována, ovlivňuje, jestli je důležitým tématem, jak jí lidé vnímají, jak na ní reagují a jaká opatření jsou uplatňována. Někteří teoretici tvrdí, že v mnoha západních společnostech nejsou přijata adekvátní opatření na zmírnění chudoby, protože se jí média příliš nevěnují. Chudoba tím pádem není viděna jako dostatečně důležité a hlavně vůbec existující téma a problém, který by se měl řešit.⁸¹

Když se však média chudobou zabývají, selhávají v jejím spojování s ekonomickou a politickou strukturální nerovností a diskurz se soustředí na všechno, jen ne na privilegia, rozdělení moci nebo nerovné příležitosti. Chudoba je místo toho prezentována jako zdroj hrozby pro komunitu, chudí lidé jsou spojováni s kriminalitou, zneužíváním návykových látek, leností, pasivitou a chabou nebo žádnou pracovní morálkou, jsou označováni jako lidé se sporým zdravím a špatnými rodičovskými schopnostmi, které jen přispívají k reprodukci chudoby, která je začarovaným kruhem.⁸²

Média chudobu nejčastěji rámuje prostřednictvím osobní zkušenosti, což má na jednu stranu humanizující účinek, na druhou stranu je tím chudoba vnímána jako individuální, nikoliv strukturální či společenský problém, což způsobuje, že je chudoba velkou částí společnosti vnímána jako selhání jednotlivce, ne jako něco, za co by měla přijmout zodpovědnost společnost jako celek. V kontextu personalizace chudoby mediální rámce operují s konceptem zasloužené a nezasloužené chudoby, přičemž první skupinu reprezentují například děti či staří lidé a druhou příjemci sociálních dávek či matky-samoživitelky. Stejně jako v případě bohatství, i v případě chudoby média operují s příběhy těch, kteří se ze samotného „dna“ dostali až na „vrchol“, což vytváří chybný dojem, že to dokáže každý, jen stačí opravdu chtít. Média chudobu rovněž zasazují do širšího kontextu, činí tak však nejčastěji pomocí statistik, které chudobu přetváří na abstraktní hru s čísly, jejíž řešení je eliminováno na numerické. Skrze takovou kvantifikaci se média snaží chudobu velice často racionalizovat, což vede k operování s principem „cost-benefit“, který lidi eliminuje na prostředek či nástroj k dosažení určitého (ekonomického) cíle. Právě toto rámování nejvíce odpovídá dnes populární neoliberalní racionalizaci, která posiluje tržní hodnoty, kapitalizaci

⁸¹ BULLOCK, Heather, WYCHE, Karen a WILLIAMS, Wendy. *Media Images of the Poor*. Journal of Social Issues. 57. 2001. s. 229-246. 10.1111/0022-4537.00210. IYENGAR, S. *Framing responsibility for political issues: The case of poverty*. Polit Behav 12, 1990. s. 19–40 <https://doi.org/10.1007/BF00992330>

⁸² BULLOCK, Heather, WYCHE, Karen a WILLIAMS, Wendy. *Media Images of the Poor*. Journal of Social Issues. 57. 2001. s. 229-246. 10.1111/0022-4537.00210. KENDALL, Diana. *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*. 2. vydání. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2011. ISBN 978-1-4422-0225-2. s. 81-120

společenských problémů a myšlenková schémata vycházející z ideálu racionality a individualismu, který proti sobě běžně staví sociální spravedlnost a ekonomickou výhodnost jako dvě neslučitelné proměnné.⁸³

Rámování bohatých se nejčastěji nese ve znamení konsenzu, obdivu a emulace, chudým se dostane při nejlepším soucitu a v krajním případě potlesku, jen když se jim však z chudoby podaří vymanit. Chudí jsou za téměř dvě stě let existence masových médií outsideři, objekty ke zkoumání a komentování a nástroje velebení privilegovanějších vrstev, které dělají společnost lepším místem. Chudí jsou médiem vnímáni jako deviantní skvrna na kráse současné moderní společnosti a míra odlišnosti rámování chudoby od bohatství, i když se jedná o týž extrémní projev sociální nerovnosti, je vysoká. Jedna z nerovností je totiž žádoucí a obdivuhodná, druhá nežádoucí a odpudivá. Tato nesrovnalost v mediálních reprezentacích „téhož“, je projevem silného třídního zaujetí médií, které by mělo zaujmout čestné místo vedle sexismu či rasismu, jako, řečeno slovy Diany Kendall, „classismus“.⁸⁴

Média na denní bázi vysílají zprávu, že jediný způsob, jak se dostat společensky kupředu, je identifikovat se s bohatými a mocnými, kteří jsou těmi lepšími a šťastnějšími lidmi, díky kterým se společnost má dobře. Přání mnoha dětí – stát se bohatými, je realitou každodenního boje světa dospělých – s rozmachem konzumerismu, propracovaného marketingu a reklam se mnoho dospělých v honbě za lepším životem zadlužuje a vlivem mediálního pokrytí není jako příčina zadlužení vnímána například záplava reklam a „výhodných“ a snadno dostupných půjček (tj. systém), ale hloupost a nezodpovědnost jednotlivců, kteří si zaslouží pohrdání. Lidé potom lehce propadají ideologickému konstrukt, že cesta k beztřídní rovnostářské společnosti je dlážděná možností koupit si to samé, co si kupují bohatí.⁸⁵

⁸³ KENDALL, Diana. *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*. 2. vydání. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2011. ISBN 978-1-4422-0225-2. s. 81-120

⁸⁴ *Tamtéž*.

⁸⁵ GRISOLD, Andrea a THEINE, Hendrik. *How Come We Know? The Media Coverage of Economic Inequality*. *International Journal of Communication*, 11. pp. 4265-4284. 2017. ISSN 1932-8036

4. Děti a mediální reprezentace chudoby a bohatství

Následující kapitola se zaměřuje na vztah dětí, médií a mediálních reprezentací obecně a rovněž na mediální reprezentace chudoby a bohatství v produkci určené dětem.

4.1 Děti a média

Děti žijí obklopené médii již od útlého věku. Média prorůstají stále hlouběji do jejich každodenního života, jsou mezi sebou čím dál více propojená, vyžadují více času a interakce, intenzita jejich používání se zvyšuje a mediální obsah se stává rozmanitějším, barvitějším a realističtější. Zmíněné trendy souvisí zejména s rozmachem chytrých telefonů, internetu a sociálních sítí, které představují nespočet možností virtuálně prozkoumávat a osvojit si reálný svět a poskytují přístup k informacím a obsahům, ke kterým by děti „offline generací“ přístup neměly. Nová média kromě rozšíření možností poznávání podkopala autoritu rodičů, kteří do jisté míry ztratili dohled a moc nad tím, odkud a jaké informace o reálném světě budou jejich děti získávat.⁸⁶

Média představují neustálý proud informací, obrazů, symbolů a reprezentací, jsou zdrojem zábavy, učení a socializace a dítěti pomáhají utvářet představy o sobě samém, o světě a společnosti kolem něj a o jeho vztahu k němu. Jaká média, jak často, jakým způsobem a s jakým účinkem děti používají, závisí především na čtyřech faktorech.⁸⁷

Prvním jsou sociální a strukturální faktory, které ovlivňují typ, množství a rozmanitost médií, ke kterým má dítě přístup a jejichž obsah konzumuje. Vysoká variabilita médií, potažmo mediálních obsahů, se odráží v rozmanitosti náhledů na svět, ke kterým má dítě přístup, a z nichž může formovat náhled vlastní. Druhým faktorem je charakteristika domácnosti, která přímo souvisí se socioekonomickým statusem a určuje, jaké místo v životě dítěte média zaujímají – jestli je například televize ústředním zábavním prvkem rodinného života nebo jestli slouží jako zdroj relevantních informací o dění ve světě. Třetím faktorem jsou osobní charakteristiky (věk, mentální schopnosti, schopnost porozumění, vlastnosti, identita apod.), které určují odkud, jak a jaké mediální obsahy dítě konzumuje. Posledním čtvrtým faktorem jsou situační vlivy, mezi které patří kupříkladu doba, kdy dítě dané médium

⁸⁶ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 13-21, 57-58, 133

⁸⁷ *Tamtéž*.

používá, jestli tak činí samo nebo s rodinou, jestli se k médiím uchyluje ze vzteku, nudy nebo zvědavosti apod.⁸⁸

Všechny tyto faktory potom ovlivňují, kolik pozornosti dítě mediálními obsahům věnuje, jak s nimi zachází, co si z nich odnáší a jak je včleňuje do svých zkušeností a reálného života – mediální obsahy a média jako taková mají na (dětský) život vliv i dlouho po tom, co jsou vypnuta nebo odložena. Čím je například dítě starší, tím nad mediálními obsahy více a hlouběji přemýšlí, čím více médií nebo typů mediálního obsahu konzumuje, tím rozvinutější je jeho kritické myšlení a čím je dítě mentálně a kognitivně vyvinutější, tím variabilnější a větší soubor informací si z konzumace mediálních obsahů uchová.⁸⁹

Všechny děti mediální obsahy stejně jako dospělí integrují do svého života jako specifický typ zkušeností, který doplňuje či úplně nahrazuje zkušenosti osobní tam, kde je těžké jich dosáhnout nebo tam, kde být nemohou. Děti mají na rozdíl od dospělých zkušeností z reálného světa méně, o to větší je však jejich touha je získat. Méně rozvinuté kritické myšlení ve spojení se silnými emočními reakcemi na mediální obsahy a touhou po vědění však z dětí činí zranitelnější jedince, kteří mohou nekriticky podlehnout mediálním obsahům, kterým zejména v nižším věku prakticky bezmezně důvěřují. Schopnost kriticky pracovat s mediálními obsahy závisí na věku, charakteru, osobnosti, stupni kognitivního vývoje, schopnosti pracovat s emocemi a reagovat na nové situace. Ať jsou ale mediální schopnosti dětí jakékoliv, rozhodně by se neměly podceňovat, marginalizovat či označovat za nedůležité.⁹⁰

Vztah dětí s médií, a vice versa, se dá rovněž charakterizovat přehlížením, diskriminací a využíváním. V první řadě jsou děti v médiích silně podreprezentovány – o dětech se v médiích hovoří stereotypně a málokdy je jim dáván prostor, čímž přichází o šanci přispět do společné diskuze. Ve vztahu k médiím jsou navíc děti často vnímány jako oběti a média jsou ve vztahu k dětem označována jako hrozba, nikoliv jako příležitost – děti se mají před médii v první řadě chránit. Děti jsou téměř úplně zbaveny možnosti participace na vytváření mediálního obsahu, přitom právě účast na produkci by děti mohla emancipovat a pomoci jim lépe porozumět médiím. Místo toho některé země dokonce úplně postrádají

⁸⁸ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 13-21, 57-58, 133

⁸⁹ *Tamtéž*.

⁹⁰ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 133. STRASBURGER, Victor C., Barbara J. WILSON a Amy B. JORDAN. *Children, adolescents, and the media*. Third edition. Thousand Oaks: SAGE, [2014]. ISBN 978-1-4129-9926-7.

mediální produkci určenou dětem a mnoho zemí, které takovou produkci mají, pouze přejímají globalizovaný mediální produkt, který je nejčastěji původem ze Spojených států.⁹¹

4.2 Děti, média a socializace

Socializace u dětí probíhá mimo média prostřednictvím rodiny, vrstevníků nebo širší komunity a jejich autorit. Média nabízí (často zdánlivě nesourodé) modely a obrazy různých typů lidí chovajících se různými způsoby v různých situacích, kterými vyjadřují systematické vzorce inkluze či exkluze, představují normy, hodnoty, styl, vkus, konvence a stereotypy, stratifikují a hierarchizují společnost a reflektují kulturu, ideologii a moc.⁹²

I přesto, že se jedná o mediované reprezentace či mediované zkušenosti, není příliš důležité, jestli děti tyto obrazy vnímají jako pravdivé a realistické nebo falešné a fiktivní. Každý typ mediálního obsahu je potenciálním průvodcem představami, postoji, chováním, světem a společností kolem nás, a právě dětství a dospívání je z hlediska formování zmíněného nejkritičtější obdobím, kdy je člověk velice otevřený mediálním obsahům, které nabízí potřebné odpovědi.⁹³

Média nemají sílu přímo měnit chování lidí, mají ale moc měnit jejich myšlení. Výběrem, zpracováním a (re)prezentací určitých témat specifickým způsobem lidem sdělují, o čem a jak by měli přemýšlet, co je v jejich životě a pro společnost důležité, žádoucí a přínosné, a co je naopak nežádoucí či škodlivé. V případě dětí tomu samozřejmě není jinak než u dospělých. Zejména v nižším věku mají na děti sice větší vliv například rodiče, ti však své vnímání světa z velké míry čerpají právě z médií, čímž média nepřímo ovlivňují i představy mladších dětí. Čím je však dítě starší, tím více se odklání od tradičních autorit a snaží se dosáhnout vlastní autonomie v definování toho, kým je a ve vlastním vnímání světa, kterou mu zejména v dnešní digitalizované době poskytují média. Zkušenosti nahromaděné (nejen) z médií přispívají ke kultivaci dětských hodnot, představ, očekávání a snů, které s dosažením konce dětství nemizí, ale definují ty dospělácké.⁹⁴

4.2.1 Děti a mediální reprezentace

Děti se samozřejmě nejlépe a nejvíce naučí prostřednictvím reálných situací a reálných lidí. Vzhledem k postupující medializaci každodenního života se však média na rozdíl od

⁹¹ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 363-371

⁹² *Tamtéž.* s. 303-315, 368-375

⁹³ *Tamtéž.*

⁹⁴ *Tamtéž.*

rodiny či vzdělávacího systému stávají čím dál tím bohatším a hlavně zajímavějším zdrojem učebního materiálu, který dětem pomáhá získávat představy a zkušenosti a formovat vlastní identitu, osobnost a chování.

Mezi mediální obsahy, které na děti působí nejvíce, patří ty, v nichž vystupují společensky uvěřitelné postavy, které u dítěte zvyšují míru pozornosti a schopnosti učit se. Děti si k takovým postavám vytváří vztah, věří, že jsou společensky relevantní a vnímají je jako důvěryhodný zdroj informací o reálném světě.

Mediální reprezentace skutečných lidí stejně jako fiktivní postavy ze seriálů, filmů nebo reklam dítěti představují a definují rozličné sociální kategorie. Média dětem ukazují, co to znamená být například mladou Afroamerickou ženou nebo bílým mužem z pracující třídy, co znamená být úspěšným nebo populárním, kým by člověk měl chtít být, a kým naopak ne. Předkládané sociální definice a reprezentace následně vytváří schémata myšlení, která ovlivňují, jak nahlížíme, a jak jednáme s různými typy lidí, jejichž chování následně recipročně ovlivňuje nás samotné. Média nabízí modely chování, způsoby zapojení se do sociálních interakcí a rozcestníky, jak přemýšlet a děti, stejně jako dospělí, tyto reprezentace, schémata či modely mohou buď přijmout, nebo odmítnout, ale nemohou se jim vyhnout.⁹⁵

Jak bylo detailněji popsáno výše, mediální reprezentace sociální realitu mnohých společenských skupin zkreslují a stereotypizují. Zkreslování reality a distribuované stereotypy přitom výrazně ovlivňují, jak dítě nahlíží na sebe samo, na své vrstevníky, na lidi ze stejné socioekonomické skupiny, na svou rodinu, komunitu apod. Pokud je dítě součástí negativně stereotypizované skupiny nebo skupiny, která je jakýmkoliv způsobem podreprezentována nebo až symbolicky anihilována, dítě se v rámci identifikace může vnímat jako špatné, obtížné, zbytečné, nedůležité nebo neviditelné – stejně jako skupina, se kterou se identifikuje.

Dítě může následně své členství v takové skupině odmítat a tvářit se, že není jejím členem, aby se vyhnulo stigma, nebo se může k dané skupině naopak přimknout – odpor společnosti totiž může paradoxně vést ke zvýšení uvědomění si své bezdůvodně znevýhodněné pozice a k touze bojovat za rovnoprávnost. I přestože tak média fungují především jako nástroj sociální a kulturní homogenizace, mohou být rovněž nástrojem emancipace mylně reprezentovaných, negativně stereotypizovaných a diskriminovaných.

⁹⁵ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 303-315

V dnešní silně medializované době děti právě skrze média formují své pozitivní i negativní postoje týkající se jednotlivých lidí nebo jednotlivých sociálních skupin, které jsou odlišné nebo shodné s těmi jejich. I když je mechanismus vlivu médií komplikovaný a panuje ohledně něj mnoho nezodpovězených otázek, je jisté, že když jsou nějací lidé či skupiny mediálně reprezentovány pokřiveně, může dojít k poškození socializace dítěte a když jsou naopak mediální reprezentace citlivé, můžou přispívat k lepšímu porozumění lidem z jiných sociálních vrstev.⁹⁶

4.3 Mediální reprezentace chudoby a bohatství v mediální produkci určené dětem

Média mají tendenci rámovat sociální nerovnosti jako legitimní, vhodné a férové a prezentovat je jako výsledek individuálních zásluh a morálních kvalit. Tyto rámce se stabilně objevují v mediálním pokrytí sociálních nerovností v obsahu určeném pro dospělé, není však příliš jasné, jestli se tak děje stabilně a systematicky i v mediálním obsahu určeném dětem – aktuální studie na toto téma téměř chybí. Absence potřebného množství výzkumů vytváří slepou skvrnu na mediálním obraze sociálních nerovností a na ose mapující sdělení týkající se sociálních nerovností, kterým je jedinec v průběhu svého života vystavován. Dospělí nejsou jediní, na které je cílená mediální produkce a nejsou ani jediní, kteří jsou si vědomi sociálních nerovností.

Rámování sociálních nerovností v mediální produkci určené dětem se dosud věnovaly pouze čtyři studie.

Dvě ze čtyř studií, které se tématu sociálních nerovností a jejich mediálních reprezentací věnovaly spíše okrajově, zjistily, že televizní pořady pro děti s tematikou rodiny silně podreprezentovávají chudé⁹⁷, a že dětské knihy se symbolickou zvířecí tematikou zobrazují společnost jako stratifikovanou.⁹⁸

Třetí ze studií zkoumala komiksy druhé poloviny 20. století. Zjistila zejména to, že bohatství i chudoba jsou dichotomicky reprezentované jako zasloužené či nezasloužené. Bohaté postavy, které si své bohatství zaslouží a jejich bohatství je tak v pořádku, jsou

⁹⁶ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 321-335. STRASBURGER, Victor C., Barbara J. WILSON a Amy B. JORDAN. *Children, adolescents, and the media*. Third edition. Thousand Oaks: SAGE, [2014]. ISBN 978-1-4129-9926-7.

⁹⁷ CALLISTER, Mark A., ROBINSON Tom a CLARK, Bradley R. *Media Portrayals of the Family in Children's Television Programming During the 2005-2006 Season in the US*, *Journal of Children and Media*, 1:2, 142-161, 2007. DOI: 10.1080/17482790701339142

⁹⁸ LEVI MARTIN, John. *What do animals do all day?: The division of labor, class bodies, and totemic thinking in the popular imagination*, *Poetics*, Volume 27, Issues 2-3, 2000, Pages 195-231, ISSN 0304-422X, [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(99\)00025-X](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(99)00025-X),

nesobecké a čestné, nechovají se snobsky, se svým bohatstvím, ke kterému přišly legitimně, nezachází lehkovážně a nezodpovědně a nechlubí se jím. Filantropie bohatých je vnímána jako neobvyklá, nicméně v případě, že si jí její příjemce z nižší vrstvy zaslouží, tak kýžená. Postavy, které si své bohatství samy zasloužily, respektují práva jiných lidí a svůj majetek a moc nezneužívají. Když si však postava své bohatství nezasloužila, je větší pravděpodobnost že bohatství a moc zneužije, což vede k neštěstí. Všichni bohatí však musí při cestě za větším bohatstvím odolávat pokušení zneužívat svou moc a porušovat práva ostatních. Co se týče chudoby, postavy, co si svou chudobu nezasloužily, jsou čestné, inteligentní, čisté a bez příležitostí zbohatnout. Postavy, co si svou chudobu zasloužily, jsou líné, neinteligentní, postrádající vnitřní motivaci a schopnosti stát se bohatými, a když se bohatství snaží dosáhnout, vždy tak činí nekalými prostředky, mezi které patří například okrádání bohatých.⁹⁹

Závěry výše zmíněných studií sice do jisté míry vypovídají o tom, že rámování sociálních nerovností v dětské mediální produkci koresponduje s tou dospěláckou, nesnaží se ale problematiku dostatečně zmapovat a porozumět jí. To změnila až čtvrtá studie analyzující nejsledovanější rodinné filmy, která odhalila pět kategorií rámování sociálních nerovností, respektive chudoby a bohatství.

První kategorie se týká rámování proporcionality reprezentace. Ve filmech se v hlavních rolích objevovaly nejčastěji postavy pocházející z nejvyšších tříd společnosti (30 %¹⁰⁰), postav pocházejících z chudého prostředí bylo minimum (4 %). Ve vedlejších rolích se poměr postav z nejvyšších tříd snížil (19 %) a počet postav z chudého prostředí se naopak zvýšil (9 %). Společnost je tak reprezentována jako nerovnoměrně stratifikovaná s tím, že nejvíce lidí se nachází na nejvyšších příčkách společnosti. Oproti reálné stratifikaci jsou tak vyšší třídy nadreprezentovány a ty nižší podreprezentovány. Tento způsob rámování sociální nerovnosti prezentuje jako benigní, jelikož je vnímá a prezentuje jako něco, co je výhodné pro většinu a ubližuje menšině.¹⁰¹

Druhá kategorie se týká rámování životních podmínek jednotlivých tříd. Ve filmech jsou stabilně minimalizovány, bagatelizovány nebo vynechávány těžkosti, které zažívají chudí lidé, což může vést k domněnce, že chudí kvůli své třídní pozici netrpí, vedou relativně stabilní život a požívají mnoho výhod. Co do reprezentace bohatých, luxus, ve kterém žijí, je

⁹⁹ BELK, Russell W. *Material Values in the Comics: A Content Analysis of Comic Books Featuring Themes of Wealth*. Journal of Consumer Research, vol. 14, no. 1, 1987, pp. 26–42. JSTOR, www.jstor.org/stable/2489240. Accessed 19 Feb. 2021.

¹⁰⁰ procenta jsou zaokrouhlena na celá čísla

¹⁰¹ STREIB, Jessi, AYALA Miryea a WIXTED Colleen. *Benign Inequality: Frames of Poverty and Social Class Inequality in Children's Movies*, Journal of Poverty, 21:1, 1-19, 2017. DOI: 10.1080/10875549.2015.1112870

prezentován jako něco, co sebou přináší mnoho rizik a omezení. Jedním z rizik je například snaha méně privilegovaných sesadit bohaté z jejich trůnu, což nutí bohaté svou pozici neustále obhajovat a hájit. Toto rámování tak sociální nerovnosti opět rámuje jako převážně benigní, jelikož chudí vzhledem ke své společenské pozici domněle trpí jen vzácně a jejich život je plný jistot, přičemž nad bohatými se hrozba utrpení a nejistoty vznáší.¹⁰²

Třetí kategorie se týká rámování jednotlivých postav – postavy z různých sociálních tříd jsou rámovány různě, jelikož jim jsou připisovány odlišné vlastnosti. Postavy v hlavní roli, které se narodily jako chudé, jsou ve filmech zobrazovány jako morálně bezúhonné, tvrdě pracující, ambiciózní, ochotné hrát podle pravidel, chytré a odvážné. Oproti tomu chudé postavy ve vedlejších rolích jsou zobrazovány jako morálně zkorumpované, zaostalé, neochotné hrát podle pravidel a postrádající inteligenci. Toto rámování hlavních postav jako ctnostných tak nespojuje morální hodnotu automaticky s třídní pozicí a nesnaží se tvrdit, že si každý svou chudobu zaslouží.¹⁰³

V rámování bohatých postav dominují tři typy reprezentace. V té první jsou postavy zobrazované jako schopné a soucitné, jelikož typicky pomáhají postavám z nižších tříd, což bagatelizuje třídní rozdíly jako problém, protože ty vyšší se o ty nižší starají. V druhé jsou postavy prezentované jako soucitné, ale s potřebou prokazovat své schopnosti a zaslouženost třídní pozice, což se nejčastěji děje skrze ochranu méně privilegovaných (poddaných). V tomto případě tak dochází k emulaci zájmů vyšších a nižších tříd a vykreslování lidí z vyšších tříd jako přirozených vůdců lidí z nižších. Ve třetím typu jsou bohaté postavy zobrazované jako bezohledné, sebestředné, chamtivé, morálně zkorumpované, nebezpečné pro své okolí a neochotné hrát podle pravidel, přičemž tyto role nejčastěji zastávají muži, kteří představují padouchy. Na rozdíl od bohatých postav reprezentovaných předchozími dvěma typy si však tyto postavy své výsadní postavení do konce filmu neudrží, což vytváří dojem, že člověk si své postavení musí zasloužit, a že morálně zkorumpovaní jedinci se ve vyšších vrstvách společnosti neudrží. Sociální nerovnosti jsou v tomto případě rámované jako benigní tím, že ve vyšších vrstvách společnosti jsou jen ti morálně čistí, kteří se starají o ty s nižším třídním statusem.¹⁰⁴

Čtvrtá kategorie se týká rámování stratifikační struktury jako otevřené, přičemž třídně otevřený systém je ten, ve kterém jsou příležitosti rovné a sociální mobilita se koná na

¹⁰² STREIB, Jessi, AYALA Miryea a WIXTED Colleen. *Benign Inequality: Frames of Poverty and Social Class Inequality in Children's Movies*, Journal of Poverty, 21:1, 1-19, 2017. DOI: 10.1080/10875549.2015.1112870

¹⁰³ *Tamtéž.*

¹⁰⁴ *Tamtéž.*

základě individuálních zásluh. V kontextu otevřeného třídního systému jsou pro filmové postavy užívány dva typy rámování – rámeček amerického snu a rámeček lásky překlenující hranice třídy.¹⁰⁵

Rámeček amerického snu předpokládá, že všichni mohou být sociálně mobilní, přičemž těm, co tvrdě pracují, jsou morálně pevní, obětaví, ambiciózní a ochotní hrát podle pravidel a mají ctít žádost dosáhnout úspěchu, se podaří dosáhnout postupu na společenském žebříčku bez ohledu na jejich původ. Kdo naopak tyto kvality postrádá, je odsouzený k neúspěchu a propadu společenským žebříčkem, přičemž takový pád je glorifikován jako spravedlivá odměna za jejich špatné vlastnosti. Třídní systém je tak v tomto pojetí zlovolný, neboť lidé, kteří si životní úspěch nezaslouží, ho ani nedosáhnou a sociální mobilita směrem vzhůru je odměnou jen pro šlechtné charaktery, které se vyznačují morálností, obětavostí a ochotou hrát podle pravidel. A v případě, že se nějaké postavě podaří dosáhnout vyššího třídního statusu nekalým způsobem, o status vždy přijde, což ukazuje opět na „zlovolně“ spravedlivý třídní systém, který morální pochybení odměňuje pádem. Toto rámování tak sděluje, že sociální mobilitu, která je vázaná na individuální charakteristiky, nikoliv na původ, si člověk stejně jako svůj status musí zasloužit, neboť na vrcholu společenské pyramidy se udrží jen morálně čistí a dobří lidé.¹⁰⁶

Rámeček lásky překlenující hranice se manifestuje v romantických vztazích mezi chudou a bohatou postavou, na jejichž vztah třídní rozdíly nemají žádný vliv. Tento rámeček tak třídní systém opět prezentuje jako benigní, čímž bagatelizuje třídní rozdíly a vliv sociálních nerovností, které v realitě způsobují nerovné společenské vztahy, nerovné příležitosti a segregaci. Tento rámeček místo toho sděluje, že mezi jednotlivými třídami neexistuje nevraživost ani nepřekonatelné propasti, neboť lidé všech tříd jsou ochotni sdílet s jinými třídami svůj život i své zdroje.¹⁰⁷

Pátá kategorie se týká rámování stratifikační struktury jako uzavřeného, přičemž třídně uzavřený systém je ten, ve kterém třídní pozici určuje původ, nikoliv zásluhy. Toto rámování je tak v protikladu s předchozím typem a je ve značně menšinovém zastoupení. V kontextu uzavřeného třídního systému jsou pro filmové postavy užívány tři typy rámování – rámeček

¹⁰⁵ STREIB, Jessi, AYALA Miryea a WIXTED Colleen. *Benign Inequality: Frames of Poverty and Social Class Inequality in Children's Movies*, Journal of Poverty, 21:1, 1-19, 2017. DOI: 10.1080/10875549.2015.1112870

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

naturalizace homofilie, rámec nerovných odměn a rámec zmanipulovaného třídního systému.¹⁰⁸

Rámec naturalizace homofilie pracuje nejčastěji s příběhem, kdy se dvě postavy přitahují více než ostatní, protože sdílí třídní pozici. Automatická přitažlivost postav ze stejné třídy naznačuje, že sňatková sociální mobilita je téměř nemožná, jelikož přitažlivost přirozeně nepřekračuje hranice třídy, protože každý preferuje zůstat v té vlastní. Nerovnosti jsou tak tímto rámcem opět prezentované jako benigní a zároveň jsou bagatelizované, neboť jsou prezentované jako výsledek přitažlivosti, nikoliv diskriminace. Rámec nerovných odměn vyjadřuje, že ne každý je za své činy, snahu či vlastnosti odměněn stejně. Některé (typicky ženské) postavy se ve filmech totiž i přes těžkou práci a potřebné morální kvality nedostanou do vyšší třídy, dokud si někoho z této třídy nevezmou. Tento rámec tak vysílá sdělení, že ženy nejsou za své kvality odměňovány stejně jako muži, a sociální nerovnosti tak znovu prezentuje jako benigní, neboť ženy na rozdíl od mužů za svou snahu a vlastnosti získávají lepší odměnu než postup společenským žebříčkem – lásku. Rámec zmanipulovaného třídního systému pracuje s příběhy, kde snaha ani příslušné morální kvality nejsou oceněné posunem společenským žebříčkem směrem vzhůru a postavy s vyšším postavením ospravedlňují vykořisťování nižších vrstev. Tento rámec tak vidí nerovnosti mezi jednotlivými třídami jako „zlovolné“, ale přesto jako racionální a oprávněné. V kontextu tohoto rámce však často utlačování třídní systém označují jako nepřirozený a neospravedlnitelný, čímž ho činí invalidním.¹⁰⁹

Mediální reprezentace sociálních nerovností se zkrátka nerovnosti snaží legitimizovat a nejčastěji je prezentují jako benigní. Tím jsou sociální nerovnosti bagatelizované a „sterilizované“ a působí dojmem, že vytváří tak málo problémů, že nemá význam je narovnávat. Tato podoba mediálních reprezentací je s největší pravděpodobností dána snahou zachovat nevinnost dětství. I přes relativně koherentní sdělení o povaze sociálních nerovností však děti z rozdílných tříd mohou obsah interpretovat odlišně, a i přes převahu benigního rámování nad rámováním „zlovolným“, může mít druhý typ větší vliv. Je totiž lépe zapamatovatelný, protože je často úzce navázaný na zápletku a konkrétní výrazné postavy, nikoliv na skryté abstraktní procesy a vzorce, které je možné postihnout jen napříč filmy.¹¹⁰

¹⁰⁸ STREIB, Jessi, AYALA Miryea a WIXTED Colleen. *Benign Inequality: Frames of Poverty and Social Class Inequality in Children's Movies*, Journal of Poverty, 21:1, 1-19, 2017. DOI: 10.1080/10875549.2015.1112870

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

5. Chudoba a bohatství ve výzkumech

Vnímání sociálních nerovností a jejich extrémních projevů, kterými je chudoba a bohatství, je v souvislosti s dětmi relativně dobře prozkoumaným tématem. Většina studií se však zaměřuje na chudobu, bohatství je tématem minimálně prozkoumaným.

Co se týče sociologických studií, které se věnují vnímání sociálních nerovností, není problémem jejich nedostatek, ale stáří. Většina relevantních výzkumů se datuje do druhé poloviny 20. století – studií z posledních deseti let, kdy nerovnosti především díky finanční krizi v roce 2008 výrazně stouply a doba se vlivem sílící ideologie neoliberalismu a vlivu (pozdního) kapitalismu změnila, jsou jednotky. Zejména v kontextu dětského vnímání se žádný seriózní výzkum nezabývá například efekty a následky vyrůstání v konzumní společnosti 21. století, která v historickém kontextu nemá obdoby.

Dalším nedostatkem je i původ studií. Většina studií zabývajících se sociálními nerovnostmi pochází ze Spojených států, jejichž společenský a historický kontext se v mnohém od toho evropského, neřku-li českého, liší. V Evropě byla důkladná studie sociálních nerovností provedena pouze v německém kontextu.

Pozitivní však je, že se studie zkoumající vnímání sociálních nerovností dětmi na výsledcích, tedy determinantech a diferenciacích, které vnímání ovlivňují, shodují a nepadají téměř žádné neshody v závěrech.

V českém prostředí se pro práci relevantnímu výzkumu vnímání sociálních nerovností věnuje jedině Martin Kreidl, který však nerovnosti zkoumá jen z pohledu dospělých v období devadesátých let a z hlediska České republiky jakožto postkomunistické země. V českém kontextu tak na téma zkoumané touto prací neexistuje nic příliš relevantního ani aktuálního.

Výzkumy, které se věnují vnímání chudoby a bohatství dětmi, se nejčastěji zaměřují na to, jak děti tyto fenomény vnímají, vysvětlují, co znamenají pro (jejich) budoucí život atd. Žádná ze studií se však neptá po původu a způsobu formování těchto představ, a pokud tak v závěru činí, tak jen formou krátkých poznámek a domněnek, ve kterých je sice často zmiňován právě vliv médií na formování představ, žádná studie však tento potenciální vztah přímo nezkoumá a nezkoumá ani případné propojení mezi tím, jak jsou určité skupiny v médiích reprezentovány.

Co se týče sociálních nerovností v kontextu médií, výzkumy se věnují téměř výhradně mediální reprezentaci nerovností z pohledu rámování – výzkumy však opět pochází téměř výhradně z prostředí Spojených států nebo angloamerických států obecně.

Co se týče propojení témat, které představuje tato práce (tj. propojení vnímání chudoby a bohatství dětmi v kontextu mediálních reprezentací), nebyl provedený dosud žádný výzkum ani v zahraničním ani v českém prostředí.

6. Výzkumná část

6.1 Cíle a výzkumné otázky

Cílem výzkumné části je zjistit, jak participantů rozumí pojmům chudoba a bohatství a jaký vliv mají na jejich smýšlení média.

Účelem první části výzkumu, která se věnuje vnímání sociálních nerovností, je zjistit, jak děti vnímají pojem chudoba a bohatství, jaké výrazy, asociace či emoce k jejich popisu používají, jaký je jejich postoj k nim, jaké mají podle nich projevy, příčiny a důsledky, jestli existují ve společnosti rovné příležitosti a jak na nositele těchto extrémních projevů nerovností podle dětí nahlíží společnost apod.

Účelem druhé části, která se věnuje médiím a mediálním reprezentacím chudoby a bohatství, je zjistit, jaká média, jak často a jakým způsobem děti používají, jestli si myslí, že média konstruují sociální realitu, jaký vliv mají média na smýšlení lidí a jakou roli hrají mediální reprezentace ve vnímání chudoby a bohatství.

Výzkumné otázky, ze kterých vycházela struktura rozhovoru, jsou následující:

HVO1: Jak děti vnímají chudobu a bohatství?

VVO1: Za použití jakých výrazů/situací/vlastností je popisovaný pojem chudoba?

VVO2: Za použití jakých výrazů/situací/vlastností je popisovaný pojem bohatství?

VVO3: Je vnímání chudoby spojeno s negativními nebo pozitivními asociacemi/emocemi?

VVO4: Je vnímání bohatství spojeno s negativními nebo pozitivními asociacemi/emocemi?

VVO5: Jaké jsou podle dětí příčiny chudoby?

VVO6: Jaké jsou podle dětí příčiny bohatství?

VVO7: Jaké jsou podle dětí projevy/důsledky/dopady chudoby?

VVO8: Jaké jsou podle dětí projevy/důsledky/dopady bohatství?

VVO9: Panují ve společnosti rovné příležitosti?

VVO10: Je simultánní existence chudoby a bohatství legitimní a férová?

VVO11: Mají chudoba či bohatství vliv na kvalitu života ve společnosti?

HVO2: Jaký mají média vliv na myšlení dětí?

VVO1: Jaká média a jakým způsobem děti používají?

VVO2: Konstruují média podle dětí realitu?

VVO3: Věří děti více médiím nebo svým rodičům?

HVO3: Jaký mají média vliv na vnímání chudoby a bohatství?

VVO1: Mají mediální reprezentace chudoby a bohatství vliv na to, jak je děti vnímají?

VVO2: Mají podle dětí mediální reprezentace chudoby a bohatství vliv na to, co si o chudých a bohatých lidech myslí společnost?

6.2 Metodologie

Strategií výzkumu je zakotvená teorie, jejímž cílem je návrh teorie zakotvené v sebraných datech. Sběr dat pokračuje až do momentu saturovanosti teorie.¹¹¹ Metoda zakotvené teorie je zvolená proto, že přímému zkoumání vlivu mediálních reprezentací na vnímání chudoby a bohatství dětmi se minimálně v českém kontextu dosud žádná studie nevěnovala. Tato práce proto bude navrhovat teorii, která se pokusí identifikovat příčinné souvislosti bez výraznější zakotvenosti v předchozích výzkumech.

K nalezení odpovědí na výše uvedené výzkumné otázky, které vycházejí z cíle výzkumu, a za účelem zformulování potřebné teorie bude využito metody kvalitativního výzkumu – individuálního polostrukturovaného hloubkového rozhovoru.

Přístup kvalitativního výzkumu byl zvolen k potřebnému hlubšímu porozumění problematice chudoby, bohatství a mediálním reprezentacím, které jsou zkoumány z hlediska vnímání, představ, zkušeností, interpretací apod.

Hloubkový rozhovor byl stejně jako v případě kvalitativního přístupu jako metoda vybrán kvůli záměru důkladněji porozumět myšlenkovým pochodům dětí. Co se týče polostrukturovaného rozhovoru, rozhovory se za použití této metody odehrávají na základě předem vytvořeného seznamu témat či otázek, který pomáhá udržet zaměření rozhovoru. Respondent jinak získává ve svých odpovědích téměř naprostou volnost, která je klíčová pro uplatnění vlastních perspektiv a zkušeností. Výstupem jsou nezměněné přepisy rozhovorů, případně fotografie či jiné záznamy a osobní komentář, které jsou v závěru předmětem analýzy.¹¹²

¹¹¹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. s. 400-425

¹¹² BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, [2016]. ISBN 978-0-19-968945-3. s. 465-499. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9. 168-180

Mezi nejdůležitější prvky prováděného rozhovoru patří správná, stručná a srozumitelná formulace otázek, které by měly být otevřené, neutrální, citlivé a jasné, přičemž klíčová je snaha o minimalizaci vnucování určitých odpovědí samotnou formulací otázky.¹¹³

Mezi výhody rozhovoru patří zejména vysoká kontrola sběru dat, mezi omezení riziko filtrace informací respondentem a jeho případná neschopnost uspokojivě vyprávět. Přítomnost výzkumníka v průběhu rozhovoru může rovněž vést k záměrnému zkreslování informací.¹¹⁴

6.3 Participanti

Participanty výzkumu byly děti ve věku devět až jedenáct let pocházející z různých socioekonomických zázemí. Dané věková kategorie byla zvolena proto, že z hlediska vývojového období má dítě již značně rozšířenou slovní zásobu, je schopné složitějších větných konstrukcí, má vyvinutou představivost a schopnost vybavit si minulé vjemy, situace či představy z paměti, z hlediska socializace si dítě rozvíjí sociální vazby, osvojuje sociální role a vyvíjí autonomní morálku, a co se týče vnímání sociálních nerovností, kolem desátého roku věku se začíná vyvíjet širší porozumění sociálním nerovnostem.¹¹⁵ Výběr vzorku probíhal náhodně.

Participantů bylo sháněno přes konexe založené na osobní známosti, rovněž přes konexe ve vzdělávacím systému a další účastníci byli získáváni metodou „sněhové koule“. Po identifikaci potenciálních účastníků a zprostředkování kontaktu, byli jejich rodiče seznámeni s účelem a průběhem výzkumu a požádáni o udělení ústního informovaného souhlasu s provedením výzkumu. Následně byl zprostředkován kontakt se samotným účastníkem.

Před provedením výzkumného rozhovoru byl účastník seznámen s výzkumem a jeho účelem, byl mu vysvětlen jeho průběh a následně byl požádán o udělení souhlasu s provedením výzkumu. Pokud byl účastníkem souhlas udělen, bylo mu sděleno, že i přesto může výzkum kdykoliv ukončit.

Výzkumu se zúčastnilo deset dětí. Co se týče věku, čtyřem účastníkům bylo jedenáct let, třem deset a stejnému počtu devět. Z hlediska pohlaví se výzkumu zúčastnilo sedm děvčat a tři chlapci. Co do socioekonomického statusu, který byl určen na základě třídní

¹¹³ BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, [2016]. ISBN 978-0-19-968945-3. s. 465-499. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9. 168-180

¹¹⁴ *Tamtéž*.

¹¹⁵ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, [2015]. *Odmaturuj!* ISBN 978-80-7358-243-2. s. 180-181

klasifikace vytvořené výzkumem¹¹⁶ *Rozdělení svobodou: česká společnost po 30 letech*¹¹⁷, pět dětí pocházelo z vyšší střední třídy, tři z nižší střední a dvě z nejnižší třídy. Co do vzdělání rodičů dětí, sedm dětí mělo alespoň jednoho rodiče s vysokoškolským vzděláním.

Z důvodu zachování anonymity byla v práci změněna jména participantů.

6.4 Etika a legální otázky

6.4.1 Etické otázky

Každý prováděný výzkum se musí řídit základními etickými pravidly, jejichž hranice by neměl překročit. Mezi hlavní etická pravidla relevantní pro tuto práci patří: pokud to není nezbytně nutné, účastníkovi se nesmí zatajit jakékoliv důležité informace týkající se účasti ve výzkumu (pokud nelze tyto skutečnosti sdělit na začátku, na konci musí být účastník obeznámen); účastník musí mít svobodu odmítnutí účasti na výzkumu v jakékoliv jeho fázi; pokud není řečeno jinak, musí být zachována anonymita; výzkumník musí dělat vše pro ochranu soukromí účastníků; výzkumník musí zajistit účastníkovi emoční bezpečí a musí zaručit, že účastníkovo zdraví nebude ohroženo fyzicky ani psychicky.¹¹⁸

Etické otázky výzkumu nabírají na intenzitě v případě dětských participantů. Výzkumník musí v první řadě zvážit, jestli cíle výzkumu nekolidují s bezpečností účastníků. Dále musí zajistit, že se dítě bude cítit respektované, že jeho účast ve výzkumu bude plně bezpečná a že nezpůsobí žádnou újmu dítěti ani jeho rodičům. Výzkumník musí vzít v potaz případná rizika zejména pokud během výzkumu hrozí výskyt stresových situací, situací, kdy se účastník může cítit zranitelně, situací, kdy účastník výzkumu sděluje potlačované pocity či vzpomínky nebo situací, kdy se účastník obává sdělených informací. Ve výzkumu s dětskými účastníky je rovněž nutné rozumně zvážit kladené otázky, požadavky nebo prezentovaný

¹¹⁶ Česká společnost podle nedávného výzkumu inspirovaného dílem Pierra Bourdieu obsahuje šest společenských tříd, které jsou definovány nejen kapitálem ekonomickým, ale rovněž kapitálem kulturním, lidským a sociálním. Mezi dvě vyšší střední třídy patří zajištěná střední třída a nastupující kosmopolitní třída, mezi tři nižší střední třídy patří tradiční pracující třída, třída místních vazeb a ohrožená třída a kolekci doplňuje jedna strádající třída.

¹¹⁷ PROKOP, Daniel, Paulína TABERY, Martin BUCHTÍK, Tomáš DVOŘÁK a Matouše PILNÁČEK.

Rozdělení svobodou: Česká společnost po 30 letech. Praha: Radioservis, 2019. ISBN 978-80-88286-08-0.

¹¹⁸ BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, [2016]. ISBN 978-0-19-968945-3. s. 120-140. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9. 168-180. s. 157-159. Research with children: ethics, safety and avoiding harm. *NSPCC Learning* [online]. [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/briefings/research-with-children-ethics-safety-avoiding-harm>

materiál, které nesmí negativním způsobem ovlivnit zdravý vývoj dítěte, jeho emoce, prožitky nebo zkušenosti.¹¹⁹

V každém výzkumu by rovněž měla být zachována lidská důstojnost dítěte, měla by být plně zachována jeho práva a samo dítě by mělo být plně respektováno bez ohledu na kontext.¹²⁰

Všechny výše uvedené etické aspekty byly ve výzkumu zohledněny a jeho části, které měly potenciál vyvolat stresovou situaci, byly po konzultaci s odborníky na práci s dětmi vyřazeny. Konkrétně se jednalo o část, která měla zkoumat, jak děti vnímají svůj socioekonomický status a status svých vrstevníků, která měla potenciál dítě frustrovat. V průběhu výzkumu tak nedošlo k žádnému překročení vytyčených etických hranic.

6.4.2 Informovaný souhlas

Vzhledem k věku účastníků bylo od každého z nich, a zároveň od jeho zákonných zástupců, vyžadováno poskytnutí informovaného souhlasu. Vzhledem k protipandemickým opatřením, která byla v období realizace výzkumu v platnosti, nebylo možné po zákonných zástupcích dítěte vyžadovat poskytnutí písemného souhlasu, bylo proto přistoupeno k udělení souhlasu ústnímu, který byl shledán vzhledem k situaci dostatečným.

Ústnímu souhlasu vždy předcházela popis výzkumu a jeho účel, kdo a s jakým záměrem výzkum provádí, jaká bude role účastníků ve výzkumu, jak bude výzkum časově náročný, jak se bude nakládat s daty, a kam se mohou případně dostat. Zákonným zástupcům bylo rovněž sděleno, že výzkum bude plně anonymizovaný, a že účastníci mohou svou účast ve výzkumu kdykoliv vypovědět. Byl vyžádán rovněž souhlas s pořízením audiovizuální nahrávky.

6.5 Design výzkumu

Jak bylo uvedeno výše, samotnému výzkumu předcházelo seznámení participantů s účelem a průběhem výzkumu. Pokud byl souhlas udělen, bylo participantovi sděleno, že nejsou žádné špatné ani správné odpovědi, že může říkat cokoli, co ho napadne, že kdyby

¹¹⁹ BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, [2016]. ISBN 978-0-19-968945-3. s. 120-140. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9. 168-180. s. 157-159. Research with children: ethics, safety and avoiding harm. *NSPCC Learning* [online]. [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/briefings/research-with-children-ethics-safety-avoiding-harm>

¹²⁰ *Tamtéž*.

čemukoliv nerozuměl, může se kdykoliv na cokoliv zeptat, a byl rovněž seznámen s možností kdykoliv ukončit výzkum bez udání důvodů.

Výzkumnou metodou byl hloubkový polostrukturovaný rozhovor, který se skládal ze dvou částí. První část zjišťovala vnímání chudoby a bohatství. Prostřednictvím jednoduchých a pro dítě daného věku srozumitelných otázek bylo zkoumáno, co si participanti představí pod pojmem chudoba a bohatství, jak tyto jevy vnímají a jaké jsou podle nich jejich příčiny, důsledky a limitace. Druhá část zjišťovala vztah participanta k médiím. Konkrétně se, opět pomocí jednoduchých a srozumitelných otázek, zaměřovala na používání médií, na vztah médií a reality a na jejich potenciální vliv na vnímání chudoby a bohatství.

Vzhledem k nízkému věku participantů, byly kladené otázky důkladně konzultovány se zmíněnými odborníky, aby děti otázkám byly schopné porozumět, a především aby nedošlo k narušení jejich zdravého vývoje. Na základě reakcí již zpovídaných dětí byly v průběhu výzkumu některé otázky upravovány či přeskupovány podle toho, kterým částím dětí nerozuměly nebo je například nudily.

Rozhovory s participanty probíhaly v časovém rozmezí čtyř týdnů buď prostřednictvím telefonického hovoru, nebo online video hovoru. Z každého rozhovoru byl pořízen audio(vizuální) záznam a osobní poznámky a komentáře.

6.6 Analýza dat

Jak bylo zmíněno výše, strategií výzkumu, a tím pádem i způsobem analýzy dat, je zakotvená teorie, která k analýze sebraných dat využívá otevřené, axiální a selektivní kódování. V průběhu sběru dat a po jeho ukončení se výzkumník snaží v datech pomocí poznámek zachycovat dojmy, asociace, otázky či nápady, prostřednictvím kterých postupně vzniká vlastní popis teorie, která se zakládá na vzájemných vazbách mezi identifikovanými kategoriemi. V první fázi otevřeného kódování výzkumník prochází text a zapisuje si postřehy, což vede ke vzniku seznamu témat, který se v průběhu otevřeného kódování postupně zužuje na čím dál abstraktnější kategorie. V druhé fázi axiálního kódování výzkumník uvažuje příčiny, důsledky, podmínky a interakce a propojuje jednotlivé kategorie identifikované ve fázi otevřeného kódování. K tomuto propojování je třeba sledovat teoretický rámec, kterým je obecné kódovací paradigma, jehož součástí je sledovaný jev, kauzální podmínky, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a následky. Ve třetí fázi selektivního kódování má výzkumník po identifikaci hlavních témat určitou představu o zkoumaném jevu a z hlavních témat a na nich napojených kategorií vytváří kategorie ústřední,

ktelé následně přezkušuje pomocí dat. Postup interpretace končí v momentě teoretické saturace, kdy další kódování již nepřináší nové poznatky.¹²¹

Pro účely výše popsaného kódování v rámci zakotvené teorie byly veškeré rozhovory (a poznámky a komentáře k nim) nahrány, přepsány a následně důkladně analyzovány a podrobeny kódování.

6.7 Průběh výzkumu

U dětí zřejmě záleželo, v jaké náladě byly zastižené. Od rozpoložení se odvíjela ochota odpovídat a množství sdělených informací. Mezi jednotlivými dětmi byl tak nejen kvůli rozpoložení značný rozdíl v délce, hloubce a složitosti výpovědí. Pro ilustraci – nejkratší rozhovor trval přibližně patnáct minut, nejdelší přesáhl hodinovou stopáž. Rozdíly kupodivu nebyly příliš dané věkem – byť měly devítileté děti ve srovnání s ostatními dětmi relativně shodně méně komplexnější odpovědi, v každé věkové podskupině se od sebe děti velice lišily, přičemž největší rozdíly panovaly při horní věkové hranici. Rozdíly tak byly spíše dané osobními charakteristikami dítěte. Každé dítě se cizímu člověku otevře do jiné míry, každé dítě má jinak vyvinutou slovní zásobu, vyjadřovací schopnosti a rychlost přemýšlení, každé dítě je schopné odlišné míry abstraktního myšlení a každé dítě je jinak ochotné přemýšlet o tématech, které se (domněle) přímo netýkají jeho života.

Rozhovory s dětmi se tak v tomto příliš neliší od rozhovorů s dospělými, citelným rozdílem je jen míra vlivu výše zmíněných proměnných, které je dítě méně schopné ovládat.

Kromě věku zřejmě nehraje roli ani povaha vzdělávací instituce, do které dítě dochází. Očekávala jsem, že výpovědi dětí, které chodí do soukromých škol s alternativními přístupy ke vzdělávání, budou svým přístupem odchýlené od těch pocházejících od dětí, které dochází do běžné státní školy s klasickým přístupem ke vzdělávání. Výzkum však tento předpoklad nepotvrdil.

Největší roli tak zřejmě kromě osobnosti, míry vyspělosti či inteligence hraje výchova – a to zejména co se týče množství a povahy informací, které rodiče (nebo rodina obecně) dítěti sděluje. Nejvíce ze všech participantů vyčnívala (čerstvě) jedenáctiletá Jenováfa, rozhodla jsem se proto dodatečně kontaktovat její rodiče, kteří mi sdělili, že Sáře zjednodušeně řečeno již od malička „říkají vše“ a nejednají s ní jako s „malým dítětem“, které potřebuje svého vědomostního gatekeepera, který před ní skrývá skutečnosti, které nejsou pro

¹²¹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. s. 400-425

dítě „vhodné“. K ověření správnosti tohoto předpokladu by však byla potřeba blíže pohovořit se všemi rodiči zúčastněných dětí.

V průběhu rozhovorů začalo z mého pohledu postupně relativně brzy docházet k teoretické saturaci, jelikož další rozhovory už nepřinášely příliš nových poznatků, které by nějak výrazně měnily zjištění.

7. Zjištění

7.1 Chudoba

Co se týče vnímání chudoby, v otázce zevnějšku si děti s chudými lidmi asociují nevzhledný a zanedbaný vzhled. Co do vlastností a charakteristik chudého člověka, děti téměř v polovině případů v určité fázi rozhovoru zmínily, že to, jaký člověk je, nesouvisí s chudobou a bohatstvím – zmínily například, že chudý člověk může být veselý a spokojený a dokonce i šťastnější, než člověk bohatý. Zároveň se však všechny děti shodně uchylovaly k identifikaci charakterových rozdílů mezi chudými a bohatými lidmi na základě jejich socioekonomického statusu a některé děti tak nebyly ve svém tvrzení, že neposuzují člověka podle statusu, příliš konzistentní. V souvislosti s chudým člověkem u dětí značně převažovaly negativně laděné asociace nad těmi pozitivními. Nejvíce se děti shodovaly v tom, že chudý člověk je smutný, v ostatních charakteristikách se relativně rozcházely – zmiňovaly, že chudý člověk není příliš milý, že je nepříjemný nebo nebezpečný svému okolí. Co do pozitivních asociací, děti uváděly, že je naopak milý, obratnější a vděčný za to, co má.

Všechny děti chudého člověka popisovaly v kontextu materiálních aspektů života a shodně si ho představovaly jako někoho, v jehož životě se vyskytují nepříznivé okolnosti, a kdo trpí nedostatkem – ať už nedostatkem peněz, základních věcí (jako je dostatečný prostor pro život, jídlo nebo domov) nebo nedostatkem „věcí“ obecně.

Polovina dětí si dále chudého člověka představila jako někoho, kdo se dnes již „u nás“¹²² nevyskytuje a chudoba tím pádem není záležitostí naší doby a/či oblasti. Dvě děti chudé lidi přímo označily jako obyvatele cizích zemí (konkrétně Afriky, Asie či Blízkého Východu), další dvě si soudě dle proudu asociací představovaly rovněž někoho z cizí chudé země (popisy nejvíce připomínaly obyvatele zemí rozvojových států) a jedno z dětí hovořilo o chudých lidech v minulém čase. Většina dětí po bližším dotázání zmínila, že vyloženě chudé lidi „u nás“ momentálně nemáme, že sice máme lidi, kteří mají méně než ostatní, ale že jsou si všichni co do socioekonomického statusu relativně rovní. Zajímavostí je, že toto řeklo i dítě pocházející z velmi chudé rodiny.

Co se týče života chudého člověka, téměř polovina dětí si ho spojovala s utrpením, smutkem a absencí radosti a téměř všechny děti, které jeho život takto vnímaly, spontánně projevíly určitou míru empatie a soucitu.

¹²² Děti mohly myslet jak Českou republiku, tak ale i západní či evropskou společnost obecně.

Apolena: „Většinou je mi z toho smutno, protože mi je jich [chudých lidí] většinou líto.“

Anežka: „Oni [chudí lidé] spějí tam někde na matraci a prostě je mi jich líto.“

Lilian: „[Kamarádila bych se] spíš s tou chudou, aby poznala, že jí někdo má rád.“

Zároveň si však stejný počet dětí život chudého člověka alespoň z části představil jako zajímavější a plnější, který je sice naplněný dřinou a má svá úskalí, ale právě to ho dělá zábavným a člověka schopnějším – tyto děti si tak chudobu romantizovaly.

Jenovéfa: „(...) ale oni si toho užijou hrozně moc, protože nemají přístup k těmhle tabletům a telefonům a ani je to neláká a užijou si. (...) A když si vezmeš bohatého člověka, kterej pochází z takový normální nebo chudší rodiny, tak mi přijde, že je za tu svojí rodinu ráda, ale že je občas smutná, že jí ten život nebaví a vzpomíná na to, jak si užívala ten předchozí chudší život (...) Když se koukám na filmy, kde lidi žijou v přírodě, třeba na farmě, prostě nejsou z velkoměsta, nemají ty mobily a tablety, tak si to tam hrozně užívají. Občas si říkám, že bych to taky chtěla zažít.“

Jasmína: „Ten chudý sice nemá tolik věcí jako bohatý, ale ten chudý musí být alespoň o trochu šťastnější. (...) Ten bohatej má třeba hodně věcí, ale nemá moc pravých přátel nebo rodinu.“

Magdaléna: „A ti chudí jsou víc veselí. (...) [Chudí] na sebe mají víc času.“

Jáchym: „A ten chudý si myslím umí trochu víc věcí, třeba v přírodě si umí poradit, protože je chudej a třeba si chodí do lesa trhat houby, tak si tam může udělat v lese domeček, umí toho takhle víc, než ten bohatej. (...) Ty chudý by to [plnění snů] ani neměli tak těžký. Protože mají víc schopností než ty bohatý, můžou si to udělat sami všechno, jsou šikovnější.“

Zajímavé je, že to, jestli si dítě chudobu romantizovalo, anebo mělo naopak s chudými lidmi soucit a jejich život nevnímalo skrze „růžové brýle“, se tolik neodvídalo od socioekonomického statusu dítěte, jako spíše od povahy zkušeností. Chudobu si romantizovaly tři děti z bohatších rodin, čtvrté bylo ze střední třídy a soucit projevily děti napříč třídami s mírnou převahou dětí z chudých rodin. Dalo by se do jisté míry tvrdit, že děti

z bohatých rodin inklinují k romantizaci chudoby, zatímco děti z rodin chudších vidí život v chudobě více realisticky. Tato korelace je však menší než zjištění, že pokud děti měly přímou zkušenost s chudobou, projevovaly ve spojení s ní emoce a empatii, a pokud děti s chudobou zkušenost neměly a své vědomosti tedy čerpaly soudě dle svých výpovědí pravděpodobně z médií (více k tématu níže), chudobu si romantizovaly, soucit neprojevovaly a celou záležitost vnímaly do jisté míry stereotypně a braly ji spíše pragmaticky.

V pohledu na život chudého člověka se všechny děti shodly, že chudí lidé mají špatné pracovní podmínky – buď nemají práci vůbec, nebo je špatně placená, anebo je v ní člověk odstrkovan kolektivem. Co se týče rodiny chudého člověka, děti se ve svých náhledech rozcházely – někdo uváděl špatné podmínky v rodině (její absence nebo problémy s užitím), někdo naopak tvrdil, že chudá rodina na sebe má více času a má pevnější vazby. V kontextu chování společnosti k chudým lidem, děti nejčastěji zmiňovaly, že chudí lidé nejsou společností přijímáni a jsou z ní spíše vystrkováni, některé děti však uváděly, že chudí lidé kolem sebe mají pevný kruh blízkých (více k tématu níže). Co do životních snů a cílů, děti v nadpoloviční většině uváděly, že je cílem daného člověka vymanit se z chudoby. To poukazuje na to, že děti chudobu vnímají jako problém, jako něco nežádoucího, čeho by se člověk měl ve svém životě chtít zbavit.

Co se týče příčin chudoby, odpovědi dětí měly vysokou variabilitu a relevantnost a žádné z dětí otázku nenechalo bez odpovědi i přesto, že některé měly zpočátku problém otázce porozumět. Děti příčiny chudoby hojně spojovaly se špatnými pracovními podmínkami (jak je zmíněno výše) nebo s finančními problémy (např. krádež; dvě z dětí dokonce (velice zjednodušeně) zmínily problematiku dluhů a exekucí). Nejčastěji však příčiny chudoby viděly v nezodpovědném zacházení s penězi (například utrácení za cigarety nebo alkohol) a za příčinu chudoby často označovaly rovněž lenost. Děti však překvapivě tolik nezmiňovaly jako příčinu chudoby individuální selhání, respektive neviděly ho jako jediný důvod, a naopak si uvědomovaly, že chudým se člověk může stát mnoha způsoby. Kromě výše zmíněného děti dále uváděly, že chudoba je vázaná na místo, kde člověk žije, na jeho původ, na problémy v rodině, nemoc apod. Některé děti si tak zjednodušeně uvědomovaly, že chudoba souvisí s vyloučenými lokalitami a že existuje kultura chudoby.

Apolena: „Podle mě se v životě moc nesnažil. Nebyl moc chytrý a ani se nesnažil něco naučit. A pak když chodil někam do práce, tak jí moc neřešil, nebral jí moc vážně, tak ho vyhodili.“

Magdaléna: „Chudý často utrácí peníze za nějaký cigarety, za úplný blbosti, spíše by si mohli koupit nějaký jídlo. Ty chudý častokrát taky vyhadzují z práce, že nechodí včas, nezaplátili něco.“

Jáchym: „Když ty lidi mají peníze a nejsou ještě chudý, tak je utrácí za nějaký blbosti, vůbec nepřemýšlí, co dělají, co kupují, neví, co s tím budou dělat, budou hodně utrácet a pak zjistí, že třeba nemají ani na školu.“

Jenovéfa: „Třeba spousta chudých lidí má už chudý původ, takže se jim nedaří pořádek dál, ale některý lidi odmítají pracovat, a proto jsou chudý. Takže proto je i spousta lidí na ty chudý zlejš, protože je nemají rádi, protože si myslí, že ta část lidí prostě nebude pracovat a budou chudý. Ale spousta lidí se snaží si vydělat, ale ostatní lidi si myslí, že je to ta druhá část, ty lenoši.“ (...) „Když začíná rodokmen chudý rodiny, tak se ty zakladatelé narodí třeba v chudý zemi, v Sýrii nebo Arábii a takhle to jde dál a dál a ty ostatní znají tu pověst toho celého rodokmene, tak se k nim nechovají hezky.“

Elena: „Třeba si v práci řekli, že nemají dost peněz pro všechny zaměstnance, tak některým dávají menší plat.“

Jasmína: „Ten chudý má třeba práci, která mu nedává tolik peněz, nebo je sám a nemá se na koho obrátit.“

Sebastián: „Tady v Česku se mnohem jinak hospodaří než v Asii nebo v Africe. Za práci tady dostáváš víc zapláceno. Že třeba v té Asii nebo Africe lidi pracují dennodenně a dostanou na hodinu třeba jenom jeden dolar. Prostě málo peněz za to dostávají.“

Děti v neposlední řadě často v kontextu chudoby hovořily o vzdělávání, což nasvědčuje tomu, že si děti myslí, že vzdělání člověka do určité míry chrání před zasažením chudobou, nebo že je nástrojem, jak se z ní člověk může vymanit.

7.2 Bohatství

Bohatého člověka si děti oproti chudému představovaly s mnohem větší lehkostí a asociace přicházely v rychlejším tempu, což může mít dva důvody. Jak zmiňuji v části práce, která čerpá z literatury, v médiích jsou bohatí lidé značně nadreprezentováni – objevují se v mediálním obsahu od zpráv přes pohádky po reklamy, a pro děti je tak snadnější

představovat si a popisovat někoho, koho s největší pravděpodobností viděly již vícekrát. Na druhou stranu jsem se na bohatého člověka tázala až jako na druhého v pořadí a vzhledem k tomu, že děti o chudých a bohatých lidech uvažují jako o něčem rozdílném a protikladném, bylo toto opozitum již jednodušší zkonstruovat.

Co se týče vnímání bohatství, v otázce vzhledu si děti s bohatým člověkem asociují upravený zevnějšek a značkové oblečení. Co do vlastností a charakteristik, děti si bohatého člověka ve valné většině spojovaly s negativními charakteristikami, pozitivní byly v menšině (v poměru 3:1). Nejčastěji si děti ho představovaly jako namyšleného, zlého a chamtivého, s pocitem nadřazenosti a bezohledného k okolí. Některé děti však viděly bohaté na druhou stranu jako jedince, kteří aktivně pomáhají druhým.

Co do života bohatých lidí, děti jejich život koherentně vnímaly jako život v extrémním materiálním nadbytku – co se týče věcí, majetku i peněz. Bohatí lidé podle nich bydlí v obrovských vilách, mají hodně aut, nic jim nechybí a materiálně nestrádají. Dále děti uváděly, že bohatí lidé jsou líní a znudění, že se svými penězi zachází nezodpovědně a že to, že jsou někteří lidé bohatí, neznamená, že jsou automaticky šťastní, spokojení a charakterově lepší lidé, ale že naopak život v bohatství má svá úskalí. Mezi negativa života bohatých děti řadily například život ve falši, kdy bohaté lidi ostatní využívají k vlastnímu prospěchu, což vede k tomu, že nemají příliš mnoho pravých přátel a žijí spíše osaměle. Dvě děti pocházející z nejbohatších rodin v rámci výzkumu život bohatých lidí nejvíce vnímaly jako relativně nezajímavý, nudný a problémový.

Magdaléna: „*Když je bohatej, nemusí to znamenat, že je šťastnej.*“

Apolena: „*Když si představím dospělýho bohatýho člověka, tak mám pocit, že chodí hodně rychle, že pořád někam pospíchá. (...) Má toho hodně, protože jak je bohatej, tak k těm penězům musel někde přijít, tak má asi hodně práce. (...) Určitě bych si přála, aby na mě rodiče měli víc času, protože když jsou bohatý, tak času moc nemaj.*“

Jenovéfa: „*A když si vezme bohatýho člověka (...) tak jí ten život nebaví. (...) Nebyli by na sebe uplně nejhodnější [bohatí manželé]. (...) Už seš znuděnej [když jsi bohatý].*“

Sebastián: „*Nějaký lidi maj tolik peněz, že už jich tolik nechtěj mít a kvůli tomu berou třeba nějaký prášky.*“

Co se týče snů a životních cílů bohatých lidí, děti shodně uváděly, že bohatí lidé míří výše, než chudí, a že většina z nich chce buď zůstat bohatá, nebo se stát ještě bohatšími – zkrátka materiálně vzkvétat.

Apolena: „*Určitě bych měla nějaký velký přání, protože bych si myslela, že mi je rodiče dokážou splnit, protože jsou bohatý.*“

Co do příčin bohatství, děti sice uváděly individuální úsilí v rámci práce, ale převažovaly vnější příčiny bohatství, jako například zdědění peněz či majetku, nebo jejich výhra – tedy do jisté míry zásah štěstí.

Apolena: „*Protože se snažil, je pilnej člověk a dělá svoji práci rád.*“

Jasmína: „*A ten bohatej svý peníze třeba zdědí nebo vyhraje v losu.*“

7. 3 Sociální nerovnosti

V kontextu správnosti a férovosti sociálních nerovností, většina dětí nahlížela na koexistenci chudoby a bohatství jako na něco, co je normální, a tudíž je to v pořádku. Byly například toho názoru, že kdyby to ve společnosti bylo jinak a všichni by měli stejně, lidé by si nepomáhali a všichni by byli stejní. Nicméně i tyto děti zmiňovaly, že nerovná stratifikace společnosti je v pořádku jen do té míry, dokud z ní nejsou chudí lidé vytlačováni a nežijí na jejím okraji. Druhá polovina dětí potom uváděla, že to, že na světě vedle sebe žijí chudí a bohatí lidé, v pořádku není, a že by buď všichni měli mít stejně, anebo by se bohatí měli rozdělit.

Jenovéfa: „*Podle mě to není špatně. (...) Je to normálnější. (...). Takhle by to nemělo bejt, aby chudý byli někde na okraji a ty bohatý uvnitř. Myslim si, že je dobře, že žijem všichni takhle společně.*“

Apolena: „*Podle mě to k sobě nějak patří, že máme vedle sebe chudý a bohatý lidi.*“

Jasmína: „*Mělo by to bejt v pořádku. To není takovej...jako je v tom rozdíl, ale myslim si, že to je v pořádku, že to nevadí.*“

Sebastián: „*Podle mě by to tak bejt nemělo. Všichni by měli bejt stejně bohatý.*“

Anežka: „*No moc dobře mi to nepříjde. (...) Spíš by se o ty peníze měli rozdělit třeba s rodinou, s babičkou, s lidma, který maj rádi, měli by se*

rozdělit prostě s téma penězma v rodině. Neměli by si ty peníze schovávat, měli by se rozdělit.“

Co se týče legitimizace sociálních nerovností skrze individuální selhání či snahu jednotlivce nebo naopak prostřednictvím strukturálních faktorů, děti se o trochu více přikláněly k individuální zodpovědnosti za vlastní pozici ve společnosti. Mezi nejčastěji zmiňované aspekty patřila například dobrá nebo naopak špatná pracovní morálka nebo špatné zacházení s penězi. Nicméně počet dětí, které příčiny spatřovaly ve strukturálních faktorech, nebyl o tolik nižší.

U dítěte pocházejícího z velice chudé rodiny se dokonce v průběhu rozhovoru objevil vztek na stratifikované uspořádání společnosti, jelikož si zřejmě začalo postupně uvědomovat, že sociální nerovnosti mají na jeho život značný vliv – dítě o nich postupně začalo (podvědomě) hovořit jako o vlastní zkušenosti.

7.4 Chudí versus bohatí

Co se týče vztahu chudých a bohatých lidí, většina dětí zmiňovala, že bohatí by měly chudým pomáhat.

Jáchym: *„Je to takový dobrý, když si bohatý a chudý půjčujou nějaký věci. Měli by si pomáhat, aby přežili.“*

Apolena: *„Podle mě ty bohatý by určitě měli pomáhat těm chudejm.“*

V kontextu chování ostatních lidí k chudým a bohatým lidem děti uváděly, že bohatí mají více kamarádů a lidí kolem sebe obecně, okolí o ně má větší zájem, lidé k nim chovají určitou úctu či obdiv a jsou k nim milý. Polovina dětí však zmínila, že je takto lidé kvůli jejich majetku spíše využívají s vidinou vlastního prospěchu, který jim bohatí lidé mohou přinést. Chudí lidé mají potom podle dětí sice méně mezilidských vztahů, ale tyto vztahy jsou založené na skutečném přátelství.

Jasmína: *„Ten bohatej má třeba hodně věcí, ale nemá moc pravých přátel nebo rodinu. (...) No třeba s tou bohatou se víc kamaráděj, ale není to takový to opravdový přátelství. Jenom jí využívaj kvůli tomu, že má hodně peněz. (...) Budou se s ní [chudou holkou] bavit, ale nebude to tolik lidí jako u tý bohatý. Ale bude mít víc pravejch přátel.“*

Většina dětí však byla toho názoru, že chudí jsou ostatními odmítáni a odstrkovaní, a že bohatí se jim ještě vysmívají. Nicméně více dětí by si paradoxně vybralo za kamaráda či

kamarádku jedince z chudé rodiny, protože jim je chudých buď líto, anebo jsou podle nich bohatí zlí a namyšlení, takže není o co stát. Některé děti by si vybraly za kamarádku či kamaráda bohatého jedince, ale jako důvod například uváděly, že by je zajímalo, jak takový člověk žije. Zbylé děti by si kamarádku či kamaráda nevybíraly podle toho, jestli je daný jedinec chudý nebo bohatý. Všechny možnosti byly mezi dětmi přibližně shodně rozvrstvené.

Lilian: „*[Kamarádila bych se] Spíš s tou chudou, aby poznala, že jí někdo má rád.*“

Apolena: „*Já bych se nejdřív hrozně chtěla kamarádit s tou bohatou, protože by mě zajímalo, jak žije.*“

Sebastián: „*Mně by to bylo jedno, neposuzuju lidi podle toho, kolik maj peněz.*“

Co se týče víry v (ne)existenci rovných příležitostí, děti se téměř jednohlasně shodly, že chudí i bohatí mají shodné možnosti, ale pro bohaté jedince je jednodušší těch možností využít, respektive že je pro ně jednodušší dosáhnout vytyčených snů či cílů, a že je tím pádem výhodnější být bohatý. Situaci chudých lidí však nevnímaly jednoznačně tak, že je pro ně nemožné svých snů a cílů dosáhnout, ale že to mají složitější a těžší a ve svém životě tím pádem míří automaticky „níže“, než bohatí. Některé děti však dokonce zmiňovaly, že chudí jsou v životě zběhlejší a jsou šikovnější, a že bohatí jsou naopak línější, takže i přesto, že je předčí materiálně a v počtu „otevřených dveří“, jejich možnosti jsou nakonec relativně vyrovnané.

Magdaléna: „*Chudý maj trošku menší šanci toho dosáhnout, nešlo by to všechno tak lehko. (...) U těch bohatejch by to bylo snazší, ale u těch chudejch by to taky šlo.*“

Jenovéfa: „*Já si myslím, že je to [s plněním snů] tak podobně. Když třeba zase vyrůstáš v tý bohatý rodině, tak já ty bohatý lidi...nechci říkat doslova lenochy...ale jsou zvyklý na ten luxus, jsou zvyklý ležet, jsou zvyklý na odpočívání, takže jí si myslím, že tím, jak jsou bohatý a lenivější, tak jsou ty jejich možnosti [ve srovnání s chudými lidmi] potom už celkem podobný.*“

Jáchym: „*Ty chudý by to ani neměli tak těžký. Protože maj víc schopností, než ty bohatý, můžou si to udělat sami všechno, jsou šikovnější.*“

7.5 Média a mediální reprezentace

Část, která se zaměřovala na vztah dětí s mediálními reprezentacemi a médií obecně ukázala jeden důležitý fakt, a to že děti již v tomto věku o médiích přemýšlí.

Co se týče používání médií, děti poměrně shodně uvedly, že se koukají na televizi, ve které sledují nejčastěji filmy nebo pohádky, používají počítač, kde jsou momentálně nejčastěji na online výuce, jinak ale hrají hry, sledují YouTube nebo si vyhledávají informace na Googlu, používají mobilní telefon, na kterém nejčastěji komunikují s kamarádkami a kamarády či opět sledují YouTube nebo vyhledávají na Google, movitější děti mají kromě zmíněného ještě tablet a všechny děti rovněž čtou knihy. Neočekávaným zjištěním bylo, že polovina dětí společně s rodiči sleduje zprávy v televizi a jedno dítě dokonce zmínilo, že si čte zprávy na internetu. Co se týče vztahu používání médií a socioekonomického statusu dítěte, děti z bohatších rodin více používají Google a více se dívají s rodiči na zprávy.

Co se týče mediální konstrukce reality, všechny děti si uvědomují, že ne vše, co se ukazuje v médiích, je pravdivý a věrný odraz skutečného světa. Děti v kontextu médií zapojují kritické myšlení a mediální obsahy konfrontují s vlastními myšlenkami, představami a zkušenostmi. V čem se však děti rozcházejí, je rozlišování mediálních obsahů, které jsou z podstaty fiktivní (například pohádky nebo filmy), a nemají tak ambice co nejdříve zrcadlit sociální realitu, a obsahů, které se o toto naopak snaží (například zprávy nebo faktografické informace na Googlu). Některé z dětí si uvědomují, že filmy či pohádky mají slabší vazbu na realitu než zprávy, některé však mezi těmito obsahy rozdíl nedělají a s oběma pracují v kontextu konstrukce reality shodně – zjednodušeně řečeno si například myslí, že pohádka podává stejně skutečné a relevantní informace jako zprávy. Děti si primárně uvědomují, že jakýkoliv mediální obsah tvoří lidé, kteří si často skutečnost či „pravdu“ ohýbají dle svého uvážení, protože jí buď ze svého úhlu pohledu věří, i když to tak ostatní lidé tak vnímat nemusí, anebo si vymyslí kupříkladu za účelem dosažení popularity.

I přestože si některé děti, které sledují zprávy, myslí, že se v nich občas objeví zvláštní věci, o jejichž pravdivosti či relevanci by bylo záhodno pochybovat, jejich obsahu z velké části důvěřují – berou to tak, že co se objeví ve zprávách, odráží skutečný svět, a je dokázáno. Obdobně děti důvěřují Googlu, který zřejmě vnímají jako „zpravodajské médium“ v tom ohledu, že co se zde dá dohledat, je opět dokázáno.

Elena: *„Protože třeba do knížky můžeš dát ledaco, ale hlavně aby ten příběh dával smysl. Kdežto třeba pravdu většinou jen tak nevymyslíš. Kdežto v tý knížce si můžeš vymyslet, co chceš a nemusí tam bejt vždycky pravda.“*

Apolena: *„Když si hledám ty informace, tak tomu většinou věřím. To se snažím si toho co nejvíc zapamatovat. A někdy si říkám, že v tý televizi to až moc přeháněj, že to jsou uplný...že je to někdy až divný, co tam řeknou.“*

Jasmína: „Ale v těch zprávách...někdy jo, ale většinou to není pravda. Ty lidi si to vždycky nějak upraví. (...) Ale nevěřím tomu, co se všude ukazuje, že je pravda. Kouknu se na to, na pár sekund se nad tím zamyslím, a pak se rozhodnu, jestli to je pravda nebo ne.“

Jenověfa: „Zrovna v takovýchle případech bych asi spíš věřila zprávám, protože tam je to jakoby dokázaný. Když se stane nějaký případ, tak to zachytí na kameru, pošle to do zpráv, a tam to pak je.“

Jáchym: „Já se rád koukám na zprávy, protože se dozvím, co se děje a baví mě to docela. (...) To, co říkají ve zprávách, je fakt pravda velká (...) ty zprávy jsou pravdivý (...) zprávám věřím, ale nějakým filmům úplně ne.“

Magdaléna: „Ve zprávách je vždycky to, co se stalo a na telefonu je taky občas to, co se stalo, ale někdo tam točí videa, ale to je vlastně taky to, co se fakt stalo.“

Děti veškeré informace, se kterými se v médiích setkají, konfrontují s vlastními myšlenkami, a až poté se rozhodují, jestli obsahu budou věřit, nebo nikoliv. Jako „arbitry pravdy“ potom téměř všechny děti vnímají své rodiče, jelikož v ně mají důvěru a věří, že by jim nelhali – na rozdíl od médií. Rodiče tak často fungují jako ověřující zdroj, jestli je nějaká informace potenciálně pravdivá a stojí za zvážení, nebo ne. Vedle rodičů by se takto dali u všech dětí shodně vnímat lidé obecně – vedle rodičů například kamarádky či kamarádi nebo učitelky či učitelé.

Jasmína: „Určitě budu věřit rodičům. Rodiče říkají pravdu, v médiích tu pravdu úplně neříkají.“

Sebastián: „Tak občas může mít pravdu táta, občas může mít pravdu internet. Vždycky bych se nad tím zamyslel a posoudil to.“

Apolena: „Určitě budu víc věřit svým rodičům, protože v ně mám největší důvěru. Nejvíc budu pak věřit učitelům, a když řeknou něco úplně jiného, než v televizi, tak ty televizi ani moc věřit nebudu. A když každé řekne něco úplně jiného, tak si k tomu domyslím něco svého. Ne vždycky je to teda pravda, ale vždycky si to vyložím po svém, že si řeknu – tak to může být tak napůl, nebo to může být úplně jinak. Když řekne každé něco úplně jinak, tak moc nevím, co z toho pochytit, tak to prostě nějak spojim.“

Děti však média shodně vnímají tak, že je seznamují s tím, s čím by se normálně nesetkaly a nabízí jim informace, ke kterým by jinak neměly přístup – zkrátka jim otevírají a přibližují svět, který neznají a (zatím) nemají možnost poznat a nahrazují (nebo doplňují) jim tak osobní zkušenosti. Média je vzdělávají, učí se z nich.

Apolena: *„Nejdřív jsem nevěděla, jak třeba ty lidi, co jsou v tom hostelu, žijou, a když jsem to viděla, tak to vlastně bylo docela smutný a začala jsem o tom přemýšlet.“*

Co do vlivu mediálního obsahu na myšlenky ostatních, děti si shodně myslí, že jde o vliv jednoznačný a velký. Některé děti si dokonce myslí, že ostatní lidé bezmezně věří tomu, co se v médiích ukazuje.

Co se týče vlivu mediálních obsahů na myšlenky samotných dětí, opět shodně přiznávají, že média mají na jejich myšlenky vliv – že o tom, co vidí, následně přemýšlí. Jsou však k míře jejich vlivu skeptičtější a myslí si, že na rozdíl od jiných lidí nejsou médii tolik ovlivnitelné, že k ovlivňování spíše docházelo, když byly mladší, a že pokud k ovlivňování dochází nyní, tak spíše v krátkodobém horizontu. Zde se zřejmě jedná o typický pohled člověka na sebe samého, kdy jedinec sám sebe považuje za komplexnější a schopnější bytost, než jsou ostatní lidé, přičemž nejde jen o dětskou „deformaci“, ale o „deformaci“, která postihuje lidi napříč věkovými kategoriemi – jde spíše o psychologickou konstantu.

Jenovéfa: *„Ale třeba některý lidi, třeba nějaký malý holky, co to nemaj ještě úplně zažitý, tak to můžou všechno myslet vážně.“ (...)* *Když sem byla mladší, tak to na mě vliv mělo.“*

Navzdory popírání většího a dlouhodobějšího vlivu médií však děti ve svých hlavách mají spoustu rozmanitých a komplexních myšlenek a představ týkajících se chudých a bohatých lidí, se kterými se v reálném životě osobně nesetkaly, přitom jsou schopné poměrně přesně popsat, jací takoví lidé jsou, jaký je jejich život, jak se k nim chová společnost atd. Děti tak s největší pravděpodobností chudé a bohaté lidi popisují alespoň z části skrze svou mediální zkušenost s nimi.

Děti si v médiích obsahu o chudých a bohatých lidech všímají. Většinu takového obsahu však zřejmě zpracovávají podvědomě. Vědomě ho nemusí identifikovat jako obsah, který se explicitně týká tématu chudoby a bohatství a především ho často vědomě neidentifikují jako obsah, který by na ně měl nějak výrazný vliv. I přestože některé děti rozlišují mezi fiktivními a faktickými mediálními obsahy, jak je zmíněno výše, své myšlenky

o reálně existujících lidech pravděpodobně všechny děti „nekriticky“ konstruují z obou typů obsahů.

Jenovéfa: „Ale ono je těžký si to představit, když chudý lidi vidíš jenom ve filmech nebo tak.“

(...)

„Když se koukám na filmy, kde lidi žijou v přírodě, třeba na farmě, prostě nejsou z velkoměsta, nemaj ty mobily a tablety, tak si to tam hrozně užívaj. Občas si říkám, že bych to taky chtěla zažít.“

(...)

„Ale prostě pohled na chudý lidi mám prostě v hlavě, než že bych to viděla třeba někde ve filmu.“

Magdaléna: „Když je někdo ale chudej, tak to neznamená, že je nešťastnej, může bejt i šťastnej. (...) Ty chudý jsou víc veselí. (...) Mají na sebe víc času.“

(...)

„Bohatý si někdy můžou myslet, že jsou nadřazený a ostatní lidi neberou moc vážně.“

(...)

„Ale když se třeba koukám na film, tak vím, že je to jenom film, je to nahraný, že to trénovali a není to úplně pravda.“

(...)

„Někde jsem viděla nějaký takovej film, kde byli chudý a bohatý a ty bohatý byli na nějakým velkým kopci a připadali si nadřazený a potom tam byl ten chudej, ten si nepřipadal moc nadřazený, ale nebylo mu nejhůř. Byl šťastnej, nebyl smutnej a netrápil se zas moc.“

7.6 Konfrontace zjištění s literaturou

V souvislosti s již provedenými studiemi týkajícími se problematiky chudoby a bohatství v kontextu dětského vnímání a mediálních reprezentací se zjištění výzkumné části této práce v něčem shodovaly a v něčem rozcházely.

V přehledu literatury je uvedeno, že děti ve věkové skupině, která byla předmětem výzkumu, se nachází ve stádiu počínajícího povědomí o sociálních nerovnostech, což znamená, že jejich chápání ekonomického systému se omezuje na peněžní transakce a popis a

vnímání rozdílů mezi jednotlivými třídami je omezeno na viditelné ukazatele. Výzkum však zjistil, že toto platí v podstatě jen v případě bohatství – pro jeho popis děti skutečně ve valné většině využívaly peněžní či materiální ukazatele a projevy, nicméně celkové představy dětí o chudobě byly mnohem komplexnější a přesahovaly zmiňované viditelné ukazatele, peněžní transakce a manifestaci v materiální rovině obecně.

Studie rovněž tvrdí, že chudé si děti asociují s negativními vlastnostmi a charakteristikami a bohaté naopak s pozitivními. Výzkum zjistil, že s chudými si děti spojovaly sice negativní asociace, nikoliv však vlastnosti, přičemž se tak nedělo výhradně, ale jen převážně. Děti navíc chudého člověka nevnímaly jako špatného, ale jako smutného, jehož život je více či méně naplněn rozličným utrpením – toto koresponduje se zjištěním studií, že takové asociace o životě chudého člověka mají děti bez ohledu na věk. Děti však v souvislosti s chudobou měly rovněž asociace pozitivní, jako například že chudí lidé jsou obratnější nebo vděční za to, co mají. Negativní vlastnosti a charakteristiky naopak výrazně převažovaly u bohatých lidí, kdy si děti bohaté lidi představovaly jako zlé, namyšlené a chamtivé. Toto zjištění je rovněž v rozporu se studii, které tvrdí, že si děti, bez ohledu na věk, s bohatými spojují pozitivní emoce, jako například pocit síly, nekonečných možností a absenci starostí. Děti však život bohatého člověka neviděly jako záviděníhodný a kromě materiální zajištěnosti ani jako příliš dobrý.

Studie dále tvrdí, že děti sociální nerovnosti neumí vysvětlit, tedy že se jejich vysvětlení omezují na to, že chudí mají být chudí a bohatí bohatí. Výzkum však zjistil, že většina dětí byla schopná podat vysvětlení mnohem komplexnější, některé děti dokonce za příčinu chudoby označily rozdílnou ekonomickou situaci v západních zemích a rozvojových zemích nebo existenci sociálně vyloučených lokalit. Naopak v případě bohatství byly odpovědi dětí méně rozmanité a méně komplexní a omezily se na pracovní úspěchy, původ nebo štěstí. Příčiny bohatství byly pro děti citelně mnohem větší záhadou, než příčiny chudoby, i přesto, že bohatého člověka a jeho život si děti představovaly s větší lehkostí.

Studie rovněž tvrdí, že při přímém dotázání se děti shodují, že existence sociálních nerovností není správná, že by měla panovat rovnost, a že pokud existuje nerovnost, bohatí by měli pomáhat méně majetným. V rámci výzkumu většina dětí skutečně zmínila, že bohatí by měli pomáhat druhým, nicméně většina dětí byla toho názoru, že sociální nerovnosti jsou naopak v pořádku a k jejich ospravedlnění využívaly nejvíce metodu naturalizace – tedy že je to něco, co je normální a mělo by to tím pádem tak být.

Studie též zjistily, že děti v této věkové skupině začínají nerovnosti soudit a hodnotit a k legitimizaci nerovné distribuce zdrojů využívají individuální charakteristiky jednotlivce, přičemž tato individualistická vysvětlení se s postupujícím věkem utužují, protože dítě vstupuje do fáze přejímání stereotypů dospělých. Výzkum zjistil, že individuální vysvětlení sociálních nerovností sice převažovala, děti však zejména v případě chudoby označovaly za její příčiny strukturální proměnné a neplatilo, že čím by dítě bylo starší, tím více by inklinovalo k individuálním odůvodněním, jako je například sporá pracovní morálka nebo špatné zacházení s penězi, které korelují s ve společnosti převažující dominantní stratifikační ideologií. Pouze jediné dítě se projevilo jako silně stereotypní v kontextu dominantní stratifikační ideologie a jako jediné do jisté míry kopírovalo stereotypy, které ohledně sociálních nerovností ve společnosti panují. Dítě v rozhovoru zmínilo, že rodiče mu odmala říkají „všechno“, je tedy možné, že dítě je tolik ovlivněno převažujícími společenskými stereotypy právě proto, že její rodiče jsou vyznavatelé dominantní stratifikační ideologie, kterou díky své otevřenosti na dítě již odmala přenáší a ostatní děti, které jsou „ušetřené“ probírání „dospěláckých“ témat, tyto stereotypy (zatím?) tolik nevykazují. Nicméně aby bylo možné toto tvrzení vztáhnout na všechny děti, musely by být provedené rozhovory s každým z rodičů – toto však velmi zběžně proběhlo jen v případě zmíněného dítěte právě z toho důvodu, že se ostatním dětem v kontextu stereotypů relativně vymykalo.

Studie dále tvrdí, že se u dětí dané věkové kategorie začíná relativně silně projevovat odmítání chudých, které se projevuje v neochotě přátelit se s chudým člověkem. Výzkum však ukázal, že více dětí by se kamarádilo spíše s jedincem z chudé rodiny než s jedincem z bohaté (zbylé děti uvedly, že by nerozlišovaly na základě socioekonomického statusu). Toto zjištění může být spojeno právě s negativním vnímáním bohatých lidí.

Studie též zjistily, že si děti v tomto věku, respektive spíše bez ohledu na věk, uvědomují nerovné příležitosti, které přímo souvisí se socioekonomickým statusem. Jak je podrobněji uvedeno výše, děti si do jisté míry neexistenci rovných příležitostí sice uvědomovaly, ale problematika byla v jejich očích komplikovanější a po přímém dotázání se přikláněly spíše k tomu, že možnosti mají chudí i bohatí shodné, a že bohatí jich mohou využít díky majetku jednodušeji, nicméně chudí mají lepší schopnosti pro jejich využití, takže se šance do jisté míry mohou vyrovnat.

Děti se dle studií dále shodují, že chudý člověk je znevažován, diskriminován a ze strany širší privilegovanější společnosti je jím opovrhováno, a možnosti jeho osobního rozvoje a sociální mobility jsou tak značně omezené. Vyjma sociální mobility výzkum došel

částečně k tomu samému závěru – většina dětí si skutečně myslela, že se k chudým lidem společnost nechová hezky. Nicméně co se týče omezené sociální mobility, děti se ve svých odpovědích relativně rozcházel a ke vnímání mobility chudých jako omezené docházelo jen v případě, kdy na ní byly děti dotázány nepřímo – v tomto případě si děti s chudými asociovaly apriorní nižší životní cíle. V případě, že šlo o přímý dotaz, platí výše zmíněné.

Co se týče diferenciací uvedených zjištění na základě třídy, nikoliv věku, výzkum nezjistil žádné výraznější korelace, které by se nedaly připsat ničemu jinému než socioekonomickému statusu. Skupina participantů však nebyla třídně rozvrstvena rovnoměrně, je proto ošemetné v tomto kontextu vyvozovat jakékoliv solidnější závěry (jediná možná silnější korelace panuje v kontextu romantizace chudoby, jak je zmíněno výše). A co se týče ostatních studií, výzkumy s bohatými dětmi chybí.

Studie rovněž vyvozují diferenciací u dětí, které vyrůstaly v období ekonomické konjunktury nebo ekonomické recese. Co se týče dobového kontextu, všechny děti, které se zúčastnily výzkumu, vyrůstaly ve stejné době, jejich tvrzení týkající se sociálních nerovností se však jako celek příliš neshodovaly. Děti někdy odpovídaly jako „dětí recese“, někdy jako „dětí konjunktury“. Doba jako taková tak bude mít spíše minimální vliv na myšlenky dětí týkajících se sociálních nerovností a budou převažovat individuálně specifické proměnné. Je však možné, že vliv doby se výrazněji projeví až v pozdějším věku – studie zaměřující se na diferenciací na základě dobového kontextu dětství byly provedeny s adolescenty.

U dětí, na rozdíl od dospělých, jejichž diferenciací ve vnímání jsou uvedené v části, která čerpá z literatury, neplatí, že by vnímání správnosti sociálních nerovností korelovalo s tím, v čem vidí jejich příčiny. Neplatí, že děti, které sociální nerovnosti vnímají jako správné, jejich příčinu vidí v selhání či snaze jednotlivce, a že děti, které je vnímají jako špatné, jejich příčinu vidí ve strukturálních faktorech. Děti se v tomto velice různí a jsou značně nekonzistentní. Příčina přitom může být v položené otázce a jejím kontextu, nebo v kontextu, v rámci kterého dítě přemýšlí. Jak je však uvedeno v části práce, která čerpá z literatury, taková dichotomie vědomí je pro lidi typická a neznamena, že trpí nekonzistencí. Za prvé existuje více standardů sociální spravedlnosti, které jsou závislé právě na kontextu a za druhé jsou lidé rozkročení mezi dvěma různými režimy ospravedlňování sociálních nerovností – mezi režimem industriálního světa, který klade důraz na produktivitu a individualismus a mezi režimem světa občanského, který naopak dává do popředí solidaritu a společný zájem. Dítě tak může být stejně jako dospělý rozkročené mezi dominantní stratifikační ideologií a ideologií zpochybňující.

Co do zjištění týkajících se toho, jak děti vnímají sociální nerovnosti, výzkum kromě výše zmíněného poukázal především na to, že děti v kontextu myšlenek, představ a názorů není možné rozdělovat například jen na základě věku, jak to převážně činí dosud provedené studie, ale že u dětí (stejně jako u dospělých) v diferenciacích ve vnímání hraje roli nejen věk, socioekonomický status a dobový kontext, ale rovněž osobní zkušenosti, vzdělání, vyznávaná ideologie nebo morální ekonomie nerovností, a že se děti v tomto kontextu od dospělých liší snad jediné v komplexnosti a hloubce svého myšlení, které je vzhledem k věku ještě do jisté míry omezené. Výše zmíněné proměnné měly na smýšlení dětí zřejmě menší vliv, než je tomu u dospělých – soubor daných proměnných příliš nekoreloval s tím, jakou ideologii děti vyznávají (snad vyjma zmíněné korelace legitimnosti sociálních nerovností s naturalizací a romantizací).

To může mít původ v tom, že na dítě mají v tomto věku velký vliv rodiče a jejich výchova – děti rodičům nejvíce důvěřují (jak všechny děti v rámci výzkumu zmínily) a v jejich přítomnosti zřejmě tráví nejvíce času. Na myšlení dětí tak mají kromě individuálních charakteristik, zkušeností a myšlenek dítěte vliv i myšlenky jeho rodičů, a řada proměnných se tak značně prodlužuje a komplikuje.

Důvodem nesouladu mezi výsledky výzkumu a dosud provedenými studiemi může být i výše zmíněný původ studií – většina jich pochází ze Spojených států, jejichž kontext se v mnohém od toho českého liší.

Co se týče korelace představ dětí o sociálních nerovnostech s jejich mediálními reprezentacemi v mediální produkci pro dospělé, téměř žádná nalezena nebyla. Představy dětí sice byly v mnoha ohledech stereotypní, nebyly ale stereotypní koherentně (například ve smyslu „bohatí dobří, chudí špatní“) – stopy stereotypů byly spíše roztroušené napříč jejich představami a názory. K částečné shodě představ dětí s mediálními reprezentacemi v mediální produkci pro dospělé došlo například ve spojování bohatých lidí s majetkem, snobstvím či upraveným zevnějškem, tj. v ohledu symbolů bohatství, ve spojování bohatých lidí s hedonistickým konzumerismem či ve vnímání života bohatého člověka jako života, který generuje své vlastní problémy, čímž podprahově dochází k relativizaci privilegií bohatých lidí. V kontextu chudých došlo ke shodě v tom, že si některé děti v některých případech chudobu spojovaly se zneužíváním návykových látek, leností, pasivitou a chabou pracovní morálkou. Jedná se však o shodu jen v těchto ojedinělých případech, nedá se tedy říci, že by myšlenky dětí kopírovaly mediální reprezentace chudoby a bohatství v mediální produkci určené dospělým.

I přes nedostatečnou analýzu mediálních reprezentací chudoby a bohatství v mediální produkci určené dětem, respektive vzhledem k existenci jediné pro současnost relevantní studie, bych ji ráda zmínila v komparativní perspektivě, neboť její výsledky relativně přesně kopírují to, co si děti o sociálních nerovnostech myslí.

Studie zjistila, že v populárních filmech pro děti jsou podreprezentovány nižší třídy, což by mohlo odůvodnit zjištění výzkumu, že většina dětí si myslí, že chudé „u nás“ příliš nemáme. To vede ke vnímání sociálních nerovností jako benigních, což se rovněž projevilo u většiny dětí. Dále studie uvádí, že ve filmech dochází k prezentaci života bohatých lidí jako života, který má svá úskalí, což opět koresponduje s představami dětí. Filmové postavy z chudého nebo bohatého prostředí jsou dle studie popisovány velice různě v závislosti na tom, jakou roli ve filmu zastávají. V pohádkách jsou například některé chudé postavy zobrazované jako tvrdě pracující nebo ambiciózní, což by odpovídalo na to, proč si děti chudobu romantizují, a některé bohaté postavy jsou zase zobrazované jako „zlé“, což by vysvětlovalo, proč si tolik dětí bohaté lidi spojuje s negativními vlastnostmi. Jedno z dětí dokonce zmínilo, že si jako bohatého člověka vždycky představovalo zákeřného muže, ale neví proč – zmíněná studie přitom tvrdí, že role „zlých“ bohatých postav nejčastěji zastávají muži. Vyjma spojování „zla“ s bohatstvím jsou v analyzovaných filmech bohaté postavy zobrazované jako pomáhající ostatním, což by opět korespondovalo s tím, proč si děti myslely, že bohatí by měli pomáhat chudým. Co se týče rámování stratifikační struktury v kontextu sociální mobility, kterému se studie v rámci filmů pro děti věnovala, nejčastěji byla zobrazovaná jako otevřená, což znamená, že skýtá rovné příležitosti a sociální mobilita probíhá na základě individuálních zásluh. Toto do jisté míry rovněž koresponduje s výzkumem – děti vnímaly možnosti chudých a bohatých lidí skutečně do jisté míry jako shodné, co se týče sociální mobility, názory dětí se rozcházely a nebyly jednoznačné, nicméně převažoval názor, že sociální mobilita je jednodušší a dostupnější pro ty majetnější.

Teoreticky tak platí výše zmíněné tvrzení, že na děti působí nejvíce ty mediální obsahy, v nichž vystupují společensky uvěřitelné postavy, které u dítěte zvyšují míru pozornosti a schopnosti učit se. Děti u takových postav následně věří, že jsou společensky relevantní a vnímají je jako důvěryhodný zdroj informací o reálném světě.

8. Diskuze

Co se týče limitací výzkumu, je v první řadě nutné uvést, že vzhledem k tomu, že účastníky výzkumu byly děti, a jejich slovní zásoba, myšlenky a představy týkající se relativně abstraktního tématu, jako je chudoba, bohatství a mediální reprezentace, byly ve většině případů vyjadřovány skrze „jednoduché“ asociace, byla do jisté míry nutná interpretace, která mohla být značně ovlivněná mými subjektivními představami o tématu i přesto, že jsem se je snažila plně eliminovat.

Aby výzkumník spolehlivěji a hlouběji pronikl do myšlenek dětí o určitém tématu, musel by s nimi strávit více času a pro přesnější rozklíčování myšlenkových procesů by bylo vhodné použít kreativních metod ke stimulaci a odkrývání abstraktnějšího smýšlení. Při delším osobním kontaktu by děti měly i po skončení výzkumného rozhovoru prostor své myšlenky korigovat, doplňovat, opravovat či měnit – věřím, že dítě o tématech přemýšlelo i po ukončení výzkumu a mohlo tak dojít k dalším závěrům, které by potvrdily, prohloubily nebo naopak změnilo některé ze zjištěných skutečností. Já jakožto výzkumnice bych se rovněž v mezidobí měla šanci seznámit s prostředím, ve kterém dítě vyrůstá a žije, což by mohlo prohloubit i objasnit některé zjištěné skutečnosti. Toto však bylo bohužel vzhledem k protipandemickým opatřením neproveditelné.

Co se týče závěrů, které spojují určité zjištěné jevy s chudšími nebo s bohatšími dětmi, vzhledem k tomu, že socioekonomický status participantů nebyl rozvrstven rovnoměrně a výzkumu se zúčastnilo více dětí z bohatších rodin, jsou tyto závěry přinejmenším diskutabilní.

Jak je naznačeno výše, co by však relevantnosti závěrů výzkumu prospělo nejvíce, by byly rozhovory s rodiči dětí, které by poskytly objasnění, jestli děti své myšlenky mají skutečně z médií, nebo naopak ze svého okolí – tj. že si například myslí to samé, co jejich rodiče. Kdyby se totiž myšlenky dětí a jejich rodičů neshodovaly, bylo by jednoznačnější, že děti podkládají své myšlenky a představy týkající se komplexnějších a abstraktnějších témat mediálními obsahy.

Co se týče přenositelnosti výsledků, vzhledem k tomu, že šlo o kvalitativní výzkum prováděný na menším vzorku participantů, výsledky jsou platné pro danou skupinu a dané období, kdy byl výzkum realizován. Pro případnou replikaci, ověření či zpřesnění zjištěných výsledků by bylo dobré provést výzkum s větší skupinou participantů, ve které by byl rovnoměrněji rozvrstven socioekonomický status i pohlaví.

Závěr

Tato práce se zabývala tím, jak děti vnímají extrémní projevy sociálních nerovností – chudoby a bohatství, a jaký mají na jejich představy vliv média a mediální reprezentace. Část práce, která se věnuje literatuře a výzkumům k danému tématu, vymezila problematiku mediálních reprezentací, mediální konstrukce reality a sociálních nerovností, zabývala se diferenciacemi ve vnímání chudoby a bohatství, zaměřila se na jejich reprezentaci v médiích a v neposlední řadě se věnovala médiím a mediálním reprezentacím v kontextu dětí. Výzkumná část práce osvětluje téma vnímání chudoby a bohatství dětmi v kontextu mediálních reprezentací v souvislosti s dosud provedenými výzkumy a v rámci vlastního výzkumu tuto problematiku zkoumá prostřednictvím hloubkových rozhovorů, skrze které bylo zjišťováno, jak děti rozumí pojmům chudoba a bohatství, jak je vnímají ve světě kolem sebe a jakou roli v tomto procesu hrají média.

Co se týče tématu chudoby a bohatství jako celku, děti se zaměřily výhradně na rozdíly a potenciální společné vlastnosti lidí, aspekty jejich životů, příčin, chování společnosti apod. nezmiňovaly v podstatě vůbec a shodu oproti rozdílnosti neakcentovalo žádné z dětí. Chudé a bohaté lidi vnímaly zkrátka tak, že každý žije v odlišném světě s odlišnými životními podmínkami a šancemi. V případě popisování bohatství byly děti relativně konzistentní a ve svých názorech a představách se příliš nerozcházely, v případě chudoby byly jejich odpovědi mnohem více variabilní a odlišné. Děti braly chudobu i bohatství ve většině případů pragmaticky, zaměřovaly se nejčastěji na materiální stránku věci a oba jevy vnímaly v podstatě shodně převážně negativně.

Co se týče vnímání stratifikace společnosti prostřednictvím představ o chudobě a bohatství, většina dětí vnímala sociální nerovnosti jako něco, co je v pořádku. U těchto dětí se jako metoda legitimizace objevovala buď naturalizace sociálních nerovností, anebo romantizace chudoby – ve dvou případech šlo o kombinaci. K romantizaci chudoby se přitom uchýlovaly ty děti, které si myslely, že „u nás“ již příliš chudí lidé nejsou, že lidé jsou si spíše rovni a nepanují mezi nimi takové rozdíly. U jednoho z dětí, které mělo osobní zkušenosti s chudobou a chudé lidi považovalo za součást „naší“ společnosti, potom nedocházelo k romantizaci, ale jen k naturalizaci a u jednoho z dětí k romantizaci (a zároveň naturalizaci) docházelo i přesto, že chudé lidi za součást „naší“ společnosti považovalo.

Jak je zmiňováno v průběhu celé práce, vliv na životy, myšlenky a představy dětí mají rovněž média, která vzhledem k dnešní silně medializované době pronikla do mnohých

zákoutí jejich každodenních životů. Děti používají média za účelem relaxace a zábavy, získávají z nich však rovněž potřebné informace a učí se skrze ně o světě, který je obklopuje – například právě i o chudobě a bohatství, ke které většina dětí nemá v rámci zkušeností osobní přístup.

Jak zjistil výzkum, každé dítě bez ohledu na socioekonomický status každý den používá rozličné množství médií a konzumuje různé mediální obsahy a v období koronavirové krize se používání médií vzhledem k přesunutí školní výuky do online prostoru ještě prohloubilo. Děti v televizi sledují filmy, pohádky nebo dokonce zprávy, na počítači kromě online výuky sledují YouTube nebo vyhledávají informace na Googlu, skrze mobilní telefon komunikují se svými blízkými, čtou rovněž knížky apod. Jediným rozdílem mezi dětmi bylo, že bohatší děti více sledovaly s rodiči zprávy a internet používaly k vyhledávání informací. Jak je však již několikrát zmíněno, korelace může být dána spíše proporcemi vzorku.

Děti i v relativně nízkém věku, na který se zaměřila tato práce, tj. věk od 9 do 11 let, o médiích a mediálních obsazích přemýšlí a uvědomují si, že média do určité míry konstruují realitu – děti ví, že to, co se nachází v médiích, nemusí být odrazem toho, jaký svět skutečně je, ale že média tvoří lidé, kteří realitu mohou záměrně či bezděčně zkreslovat. Toto v očích dětí platí u mediálních obsahů faktu i fikce – část dětí tyto dva typy mediálních obsahů dokonce vědomě vůbec nerozlišuje. Míru pravdivosti informací, které média nabízí, potom děti posuzují na základě svých vlastních představ, názorů a zkušeností a arbitry pravdy jsou kromě nich i rodiče, ke kterým chovají velkou důvěru. Nejsilněji totiž děti věří tomu, co uvidí v médiích, a zároveň jim tuto informaci, událost či jev potvrdí rodič. To je v souladu s dosavadními zjištěními týkajícími se vlivu médií na děti, které tvrdí, že mediální vliv v kombinaci s vlivem lidským má na dítě mnohem větší vliv, než když tyto jevy působí odděleně, nebo jsou v nesouladu.¹²³

Co se týče předpokládaného vlivu médií na myšlenky dětí, děti shodně uváděly, že média na jejich myšlení vliv mají, jsou k nim ale skeptická – dokonce domněle skeptičtější, než ostatní lidé. Děti si totiž myslí, že média na ně nemají tak velký vliv, jako na ostatní lidi. Jak je zmíněno výše, toto bude nejspíše produktem konstanty lidského ega, kdy jedinec sám sebe považuje za chytřejšího a komplexnějšího než své okolí.

¹²³ SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9. s. 13-21, 57-58, 133. s. 200-201

Děti však navzdory negaci významného mediálního vlivu na své myšlenky ve svých hlavách mají v kontextu chudých a bohatých lidí o tomto tématu velké množství rozmanitých představ, které ve svém věku nemohly kompletně získat skrze osobní zkušenosti. To znamená, že kromě případných svých (omezených) zkušeností a zkušeností či myšlenek svých rodičů a vrstevníků, děti své představy o chudobě a bohatství do jisté míry čerpají z mediálních obsahů – ať už z knížek, pohádek, filmů, zpráv nebo internetu.

Děti mediální obsahy do svého života integrují jako určitou formu zkušeností, u níž mnohdy zapomínají na její původ a mylně jí označují jako něco, co nepochází z mediálního prostředí. Tento proces zažíváme i my, dospělí, prakticky dennodenně – nejedná se o nic výjimečného, jde jen o běžný proces zpracovávání velkého množství informací, které je v kontextu dnešní digitální doby opravdu enormní.

Závěrem bych shrnula nejzajímavější zjištění této práce. Co se týče chudoby a bohatství, chudobu děti vnímaly velice rozmanitě a měly ohledně ní nečekaně široké znalosti – zejména v kontextu jejích příčin. Bohatství oproti tomu děti vnímaly homogenně a stereotypně a asociovaly si s ním silný materialismus, hedonistický konzumerismus a převážně negativní aspekty. K chudým lidem děti projevovaly větší náklonnost, než k těm bohatým. Sociální nerovnosti jako takové většina dětí vnímala jako legitimní a k jejich ospravedlnění je vedla romantizace a/či metoda naturalizace. Příležitosti bohatých a chudých lidí velké množství dětí vnímalo jako relativně vyrovnané, což bude mít zřejmě kořeny ve zmíněné romantizaci chudoby. K vysvětlení existence sociálních nerovností děti nepoužívaly individuální odůvodnění vůbec tolik, jak bylo očekáváno.

Co se týče médií, děti o nich již v tomto věku kriticky přemýšlí a i přesto, že některé děti vědomě rozlišují mezi mediálními obsahy faktu a fikce, z hlediska (podvědomého) formování vlastních představ to nečiní žádné z nich. Média dětem přibližují světy, které neznají a informace o těchto světech si děti následně integrují jako (domněle) osobní zkušenosti. Děti berou jako relevantní informaci tu, která je ověřená z více zdrojů, přičemž jedním z nich by měl být člověk.

Tato práce má tři hlavní zjištění. Prvním je, že mediální reprezentace chudoby a bohatství na děti vliv mají, tento vliv je však zřejmě primárně podvědomý a děti si ho neuvědomují, respektive neidentifikují ho jako vliv mediálního původu. Druhým je, že pojitko myšlenek, představ a názorů dětí týkajících se chudoby a bohatství není možné najít ani tolik ve věku, socioekonomickém statusu, osobních zkušenostech, vlivu rodičů apod., jako v mediálních reprezentacích sociálních nerovností v mediální produkci určené dětem. Třetím

je, že pokud děti měly přímou zkušenost s chudobou, projevovaly ve spojení s ní emoce a empatii, a pokud děti s chudobou zkušenost neměly a své vědomosti čerpaly pravděpodobně z médií, chudobu si romantizovaly, soucit samovolně neprojevovaly a celou záležitost braly spíše pragmaticky. Z toho by se dalo usuzovat, že média v dětech nekultivují soucit – přitom právě citlivé mediální reprezentace by mohly přispívat k lepšímu porozumění úskalím, kterým čelí lidé ze znevýhodněných sociálních vrstev, a potažmo úskalím, které představují sociální nerovnosti jako takové.

Nejen u dětí tak nezáleží, jestli jsou jimi konzumované mediální obsahy vnímány jako pravdivé, realistické, falešné nebo fiktivní – každý typ mediálního obsahu je průvodcem představami, postoji a chováním, ze kterých jedinec vědomě či nevědomě skládá povědomí o světě, který ho obklopuje.

Výběrem, zpracováním a (re)prezentací určitých témat specifickým způsobem dětem média sdělují, o čem a jak by měly přemýšlet a co je v jejich životě a pro společnost (ne)důležité, (ne)žádoucí a (ne)přínosné. Zejména v nižším věku mají na děti sice větší vliv například rodiče, ti však své vnímání světa z velké míry čerpají právě z médií, čímž mediální produkce pro dospělé nepřímo ovlivňuje i představy dětí. Mediální zkušenosti přispívají ke kultivaci dětských hodnot, představ, očekávání a snů, které s dosažením konce dětství nemizí, ale definují ty dospělácké. Děti mediální reprezentace mohou odmítnout či přijmout, nemohou se jim ale vyhnout.

Média konstruují realitu, utvářejí a limitují veřejný diskurz, vytváří a šíří stereotypy, ovlivňují myšlení a potažmo chování lidí a jejich nejpodstatnější a nejvýraznější rolí je nahrazování osobní zkušenosti tam, kde není nebo nemůže být.

Jak píše v úvodu ke své knize *It's Not The Media* Karen Sternheimer, i přes časté přesvědčení, že média jsou původcem mnoha společenských problémů, tomu tak většinou není a na média je ukazováno jen proto, že se nabízejí a jsou hmatatelnější než komplexní ekonomické, sociální a politické změny, které lidstvo prožívá.¹²⁴ Média však o těchto společenských problémech informují a podoba jejich reprezentace má velký vliv na to, jak o nich smýšlí lidé, politici či společnost obecně, což následně ovlivňuje to, jak je k těmto problémům přistupováno a jestli a jak jsou řešené.

¹²⁴ STERNHEIMER, Karen. *It's Not The Media: The Truth About Pop Culture's Influence On Children*. Basic Books, 2003. ISBN 978-0813341385.

Tvůrci mediálních obsahů obecně, ne jen novináři, by si tak měli dávat pozor na to, jak popisují jednotlivé sociální skupiny a jak o nich referují. Stejně tak, jako se v současné době mění povaha referování o rase nebo genderu, by se mělo přistupovat i k třídám, a vedle rasismu a sexismu by se mělo zabráňovat i classismu.

Vzhledem k tomu, že problematika sociálních nerovností v kontextu dětského vnímání a mediálních reprezentací je v českém prostředí značně neprozkoumaným tématem, tato práce může být brána jako jedna z prvních sond do problematiky, která vybízí k dalšímu zkoumání a prohlubování znalostí. Vedle hlubšího sociologického průzkumu vnímání sociálních nerovností (nejen) dětmi, by se navazující práce měly zaměřit na mediální reprezentace sociálních nerovností v české mediální produkci pro děti i dospělé a měly by do větší hloubky i šíře zkoumat vliv mediálních reprezentací sociálních nerovností na jejich vnímání společností.

Summary

Presented thesis explores how children perceive extreme manifestations of social inequalities – poverty and wealth, and what role do media and media representations play in this process. Based on the literature, it is focusing on media construction of reality, media representations, and social inequalities in general, at the same time it deals with poverty and wealth in the context of perception and media representations, and it also explores the relationship between children and media. Furthermore, by analyzing the results of interviews with children the thesis directly examines how they perceive poverty and wealth and what role do media play in this process.

This thesis made three main findings. The first is that media representations of poverty and wealth have an influence on children. It is primarily subconscious and children do not realize its effect – or, rather, they do not identify it as an influence with a media origin.

The second is that children's thoughts, ideas and attitudes do not correspond with determinants as their age, socio-economic status, personal experiences, parents influence etc., but with the media representations of social inequalities in media production for children.

The third is that if children had direct experience with poverty, they show emotions and empathy but if they did not have it and their experience is purely of media origin, they romanticize poverty and did not show compassion freely - their attitude toward the whole subject is pragmatic.

Použitá literatura

Knižní zdroje

- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.
- BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, [2016]. ISBN 978-0-19-968945-3.
- DYER, Richard. *The matter of images: essays on representations* [online]. Second edition. London: Routledge, [2002] [cit. 2020-10-02]. ISBN 0-415-25495-7. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=570440&site=eds-live&scope=site&lang=cs>
- DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, [2015]. Odmaturuj! ISBN 978-80-7358-243-2.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 6. vydání. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- JIRÁK, Jan a Barbara KOPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6.
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-102-2.
- KELLNER, Douglas. *Media Culture: Cultural Studies, Identity, and Politics in the Contemporary Moment*. Routledge, 2020. ISBN 9780367199340.
- KENDALL, Diana. *Framing Class: Media Representations of Wealth and Poverty in America*. 2. vydání. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2011. ISBN 978-1-4422-0225-2.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-574-5.
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7.
- SINGER, Dorothy G. a Jerome L. SINGER, ed. *Handbook of children and the media*. 2nd ed. Los Angeles: Sage, c2012. ISBN 978-1-4129-8242-9.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.
- STERNHEIMER, Karen. *It's Not The Media: The Truth About Pop Culture's Influence On Children*. Basic Books, 2003. ISBN 978-0813341385.
- STRASBURGER, Victor C., Barbara J. WILSON a Amy B. JORDAN. *Children, adolescents, and the media*. Third edition. Thousand Oaks: SAGE, [2014]. ISBN 978-1-4129-9926-7.

Akademické práce a odborné články

BILLIG, M., a TAIFEL, H. *Social categorization and similarity in intergroup behaviour*. European Journal of Social Psychology, 3. 1973.

BELK, Russell W. *Material Values in the Comics: A Content Analysis of Comic Books Featuring Themes of Wealth*. Journal of Consumer Research, vol. 14, no. 1, 1987, pp. 26–42. JSTOR, www.jstor.org/stable/2489240. Accessed 19 Feb. 2021.

BULLOCK, Heather, WYCHE, Karen a WILLIAMS, Wendy. *Media Images of the Poor*. Journal of Social Issues. 57. 2001. s. 229-246. 10.1111/0022-4537.00210.

CALLISTER, Mark A., ROBINSON Tom a CLARK, Bradley R. *Media Portrayals of the Family in Children's Television Programming During the 2005-2006 Season in the US*, Journal of Children and Media, 1:2, 142-161, 2007. DOI: 10.1080/17482790701339142.

GAMSON, William a Andre MODIGLIANI. *Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach*. In: The American Journal of Sociology, 1989. 95 (1): 1-5.

GERBNER, George a Larry GROSS. *Living with television: The violence profile*. In: Journal of Communication, 1976, s. 172-199.

GRISOLD, Andrea a THEINE, Hendrik. *How Come We Know? The Media Coverage of Economic Inequality*. International Journal of Communication, 11. pp. 4265-4284. 2017. ISSN 1932-8036.

HALL, Stuart. *Encoding/decoding*. In: S. Hall, D. Hobson, A. Lowe & P. Willis (Eds.), Culture, Media, Language. London: Hutchinson University Library, 1980. s. 128 – 138. Dostupné z: <https://spstudentenhancement.files.wordpress.com/2015/03/stuart-hall-1980.pdf>

HOSTETTER, Carol, WILLIAMSON, WILLIAMSON SULLENBERGER, Sabrina a WOOD, Leila. *"All These People Who Can Do Things That I Can't": Adolescents' Reflections on Class, Poverty, and the American Dream*, Journal of Poverty, 19:2, 2015. s. 133-152, DOI: 10.1080/10875549.2014.991888.

CHAFEL, Judith A. *Children's Views of Social Inequality: A Review of Research and Implications for Teaching*. 1996. The Educational Forum, Volume 61.

CHLUMSKÁ, Eva. *Úvod do mediálních studií: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci, 2013. ISBN: 978-80-244-3610-4.

IYENGAR, S. *Framing responsibility for political issues: The case of poverty*. Polit Behav 12, 1990. s. 19–40 <https://doi.org/10.1007/BF00992330>.

KREIDL, Martin. *Changes in the Perception of Poverty and Wealth: The Czech Republic, 1991-1995*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 34(1), 73-98. 1998. doi: 10.13060/00380288.1998.34.11.10.

KREIDL, Martin. *Perceptions of Poverty and Wealth in Western and Post-Communist Countries*. Social Justice Research 13, 2000. <https://doi.org/10.1023/A:1007597807110>

LEVI MARTIN, John. *What do animals do all day?: The division of labor, class bodies, and totemic thinking in the popular imagination*, Poetics, Volume 27, Issues 2–3, 2000, Pages 195-231, ISSN 0304-422X, [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(99\)00025-X](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(99)00025-X),

MAREŠ, Petr. *Social Exclusion and Social Inclusion in the Czech Society*. Masarykova univerzita [online]. [cit. 2020-05-24]. Dostupné z: <https://www.muni.cz/en/research/projects/1766>

MISTRY, Rashmita. *A Multidimensional Analysis of Elementary School Children's Beliefs about Wealth and Poverty*. Doctoral Dissertation. Retrieved from ProQuest Information & Learning. 2000.

MŇUKOVÁ, Dominika. *Reprodukce sociálních nerovností skrze stereotypní mediální reprezentace: seminární práce z předmětu Sociologie médií*. Univerzita Karlova, 2020.

MYSÍKOVÁ, Martina a Kamila FIALOVÁ. Jak může pandemie koronaviru ovlivnit chudobu v Česku?: Simulace dopadů na míru příjmové chudoby. *Sociologický ústav: Akademie věd ČR* [online]. 29.4.2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/jak-muze-pandemie-koronaviru-ovlivnit-chudobu-v-cesku-simulace-dopadu-na-miru-prijmove>

PLATOW, M. J. a HUNTER J.A. *Intergroup relations and conflict: revisiting Sherif's boys' camp studies*. Social Psychology: Revisiting the Classic Studies. JR Smith, SA Haslam (Eds). Sage Publications, 2012.

PROKOP, Daniel, Paulína TABERY, Martin BUCHTÍK, Tomáš DVOŘÁK a Matouše PILNÁČEK. *Rozdělení svobodou: Česká společnost po 30 letech*. Praha: Radioservis, 2019. ISBN 978-80-88286-08-0.

RAMSEY, Patricia G. *Children's Responses to Differences*. 2008. NHA DIALOG, 11:4, DOI: 10.1080/15240750802432607.

RAMSEY, Patricia G. *Young Children's Awareness and Understanding of Social Class Differences* [online]. In: The Journal of Genetic Psychology. Research and Theory on Human Development. 1990. <https://doi.org/10.1080/00221325.1991.9914679>

REESE, Stephen D. *Prologue-Framing Public Life*. [online]. A Bridging Model for Media Research. LEA, 2001. [cit. 2020-10-01] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/247280571_Prologue-Framing_Public_Life_A_Bridging_Model_for_Media_Research

SACHWEH, Patrick. (2012). The Moral Economy of Inequality: Popular Views on Income Differentiation, Poverty, and Wealth. *Socio-Economic Review*. 10. 419-445. 10.1093/ser/mwr023.

STREIB, Jessi, AYALA Miryca a WIXTED Colleen. *Benign Inequality: Frames of Poverty and Social Class Inequality in Children's Movies*, *Journal of Poverty*, 21:1, 1-19, 2017. DOI: 10.1080/10875549.2015.1112870.

TABERY, Paulína. *Nastolování agendy a proces rámování*. Sociologický webzín [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009, 1. 3. 2009 [cit. 2020-10-01]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory//030309152833495a82a882ec806e745.pdf>

TEJKALOVÁ, A. N., LÁB, F. "Západ, nebo spíš Východ? Změny ve vlastnictví médií a jejich důsledky" in Bělohradský, V., Hlaváček, P., Putna, M. C., Romancov, M. eds. *Proč jsme Západ? Česko, Evropa a Západ mezi minulostí a budoucností*. FF UK, 2016. pp. 234–244.

TUCHMAN, Gaye. *The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media*. In: Crothers L., Lockhart C. (eds) *Culture and Politics*. New York: Palgrave Macmillan, 2000.

WEINGER, Susan. *Poor Children "Know Their Place": Perceptions of Poverty, Class, and Public Messages*. [online]. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 25, 6. 1998. Dostupné z: <https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2490&context=jssw>

Internetové zdroje

BĚLÍČEK, Jan a Pavel ŠPLÍCHAL. Musíme si promluvit o superbohatých Čechách. *A2larm* [online]. 4.10.2019 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/10/musime-si-promluvit-o-superbohatych-cesich/>

BĚLÍČEK, Jan a Apolena RYCHLÍKOVÁ. Česko ohrožuje skrytá, ale rozsáhlá chudoba. *A2larm* [online]. 15.6.2017 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2017/06/cesko-ohrozuje-skryta-ale-rozsahla-chudoba/>

FIALA, Jaroslav. Oligarchie v Česku: vládnou tu peníze patnácti nejbohatších, společnost se nemá jak bránit. *A2larm* [online]. 11.9.2019 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/09/oligarchie-v-cesku-vladnou-tu-penize-patnacti-nejbohatsich/>

HAMPEJS, Martin. Nejbohatších 26 lidí světa vlastní stejně majetku jako polovina populace. Denně bohatli o 55 miliard. *Lidovky.cz* [online]. 22.1.2019 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/nejbohatsich-26-lidi-sveta-vlastni-stejne-majetku-jako-polovina-populace-varuje-oxfam.A190121_171754_In_zahranici_mha

KOPECKÝ, Martin. Liberalismus a neoliberalismus. *Filozofie vzdělávání dospělých* [online]. Univerzita Karlova, 2015 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/407688/mod_resource/content/1/Liberalismus%20a%20neoliberalismus.pdf

Poverty Watch Report 2020: Czech Republic [online]. European Anti Poverty Network, 2020, 29.4.2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/10/EAPN-PW-2020-Czech-Republic-CZ-4745.pdf>

ROHLEDER, P. *Othering*. [online] In: Teo T. (eds) *Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer, New York, NY. 2014. [cit. 2020-10-02]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_414

Research with children: ethics, safety and avoiding harm. *NSPCC Learning* [online]. [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://learning.nspcc.org.uk/research-resources/briefings/research-with-children-ethics-safety-avoiding-harm>

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. Dovolena, televize, dárky? Ne, Češi si půjčují na normální život! *A2larm* [online]. 3.12.2018 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2018/12/dovolena-televize-darky-ne-cesi-si-pujcuji-na-normalni-zivot/>

SNG, Oliver, WILLIAMS, Keelah E. G. a Steven L. NEUBERG. *Evolutionary approaches to stereotyping and prejudice*. In: Sibley CG, Barlow FK, eds. *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice*. Cambridge University Press; 2017:21-46. doi:10.1017/9781316161579.002

19.3.20

SCHVÁLENO

M.J.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Dominika Mňuková	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd</td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">- 3 -03- 2020 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj: 119</td> <td>Příloh:</td> </tr> <tr> <td>Přiděleno:</td> <td></td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	- 3 -03- 2020 -1-	Čj: 119	Příloh:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		- 3 -03- 2020 -1-							
Čj: 119		Příloh:							
Přiděleno:									
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2015/2016									
E-mail diplomantky/diplomanta: domca.mnukova@seznam.cz									
Studijní obor/forma studia: Mediální studia/prezenční									
Název práce v češtině: Vnímání chudoby a bohatství dětmi v kontextu mediální reprezentací									
Název práce v angličtině: Children's perception of poverty and wealth in the context of media representations									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2020/2021									
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Tématem práce je chudoba a bohatství v kontextu dětského vnímání a mediálních reprezentací. Co se týče dosavadního zpracování tématu, výzkumy se zabývaly především analýzou mediálních reprezentací chudoby a bohatství. V kontextu vztahu dětí k této problematice se výzkumy zaměřují například na to, jak děti k chudobě a bohatství přistupují a co podle nich dané fenomény znamenají pro budoucí život. Většina výzkumu pochází z rozvojových zemí, anebo naopak z angloamerických. Dosud však nedošlo k propojení témat, které představuje tato práce.									
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Tato práce se bude zabývat tím, jak děti v souvislosti s mediálními reprezentacemi vnímají chudobu a bohatství. V teoretické části práce dojde k vymezení problematiky a seznámení s dosud provedenými výzkumy v daných oblastech. V praktické části budou provedeny individuální hloubkové rozhovory s dětskými participanti za použití kreativních metod, které se zaměří na to, jak respondenti těmto pojmům rozumí, jaké k nim mají navázané emoce, jak je vnímají ve světě kolem sebe apod. Práce se bude rovněž věnovat výše zmíněnému tématu v kontextu mediálních reprezentací, které se velkou měrou podílejí na formování pohledu a přístupu k dané problematice.									
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): Úvod 1. Teoretická část: 1.1. Mediální reprezentace 1.1.1. Vymezení 1.1.2. Socioekonomický status 1.1.2.1. Vymezení 1.1.2.2. Diferenciace ve vnímání chudoby a bohatství 1.1.2.3. Chudoba a bohatství ve výzkumech 1.1.3. Chudoba a bohatství v médiích 1.2. Děti a média 1.3.1. Děti a média 1.3.2. Děti a mediální reprezentace 1.3.3. Mediální reprezentace chudoby a bohatství 2. Praktická část 2.1. Cíle a otázky 2.2. Metodologie 2.3. Participanti 2.4. Metody a design výzkumu									

- 2.5. Analýza dat
- 2.6. Etika a legální otázky

Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Zkoumanými subjekty budou děti ve věku přibližně 9 až 10 let pocházející z různých socioekonomických zázemí.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Uvedení do problematiky na základě odborné literatury, hloubkové rozhovory s účastníky výzkumu za použití kreativních metod (např. kresba, dramatizace, audiovizuální stimuly apod.) a následné shrnutí zjištěných informací v kontextu mediálních reprezentací.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

1) KREIDL, Martin. *Changes in the Perception of Poverty and Wealth: The Czech Republic, 1991-1995*. Czech Sociological Review, vol. 6, no. 1, 1998, pp. 73-97. JSTOR, www.jstor.org/stable/44814642. Accessed 23 Jan. 2020.

Vysvětluje změny ve vnímání faktorů, které determinují ekonomickou nerovnost. Porovnává 1991 a 1995. Trendy vnímání: blaming the poor x blaming the state x meritokratické vysvětlení bohatství bez viny systému. Věnuje se rovněž strukturám názorů na chudobu a bohatství a na vztah těchto názorů se SEK dané osoby a její politickou orientací.

2) WEINGER, Susan. *Poor Children "Know Their Place": Perceptions of Poverty, Class, and Public Messages*. The Journal of Sociology & Social Welfare: Vol. 25 : Iss. 2 , Article 6. 1998.

Available at: <https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol25/iss2/6>

<https://pdfs.semanticscholar.org/fc77/6b869ca2f12bb4cedc940347887ea1534dce.pdf>

Názory dětí na to, jak život ovlivňuje žití v chudobě, veřejné informování o chudobě a jejich vnímání vlastního SEK.

3) RAMSEY, Patricia. *Young Children's Awareness and Understanding of Social Class Differences*, The Journal of Genetic Psychology, 152:1, 71-82, 1991. DOI: 10.1080/00221325.1991.9914679

Zkoumá uvědomování a porozumění předškoláků týkající se rozdílnosti sociálních tříd. Porovnávání nižší a střední třídy. Třídili a popisovali fotografie, kde byli lidé zobrazeni jako chudí nebo bohatí.

4) KENDALL, Diana Elizabeth. *Framing class: media representations of wealth and poverty in America*. 2nd ed. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, c2011. ISBN 1442202254.

Kniha se zabývá tím, jak média (film, tisk, TV, rádio atd.) zobrazují chudobu a jak bohatství ve Spojených státech amerických.

5) BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, [2016]. ISBN 978-0-19-968945-3.

Kniha pokrývá základní principy, techniky a metody v oblasti sociálního výzkumu. Zaměřuje se jak na kvalitativní, tak na kvantitativní metody.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

TUREČKOVÁ, Kristýna. *Mediální obraz chudoby ve vybraných českých médiích* [online]. 2018 [cit. 2020-02-19]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/165528>. Vedoucí práce Jan Jirků.

GUTZER, Martin. *Vliv médií na děti a mládež* [online]. 2018 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/194857>. Vedoucí práce Ivo Syříště.

MIMOCHODKOVÁ, Ráchel. *Reklama cílená na děti na sociálních sítích a její reflexe touto cílovou skupinou* [online]. 2019 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/204415>. Vedoucí práce Jana Rosenfeldová.

NEUWIRTHOVÁ, Barbora. *Život dětí s médii a v médiích* [online]. 2016 [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/124317>. Vedoucí práce Iva Viktorová

Datum / Podpis studenta/ky

24.2.2020

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

MARKÉTA SVTA

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

24.2.2020

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Přepis rozhovoru s Anežkou (textová příloha)
- Příloha č. 2: Přepis rozhovoru s Apolenou (textová příloha)
- Příloha č. 3: Přepis rozhovoru s Elenou (textová příloha)
- Příloha č. 4: Přepis rozhovoru s Jáchymem (textová příloha)
- Příloha č. 5: Přepis rozhovoru s Jasmínou (textová příloha)
- Příloha č. 6: Přepis rozhovoru s Jenovéfou (textová příloha)
- Příloha č. 7: Přepis rozhovoru s Kristiánem (textová příloha)
- Příloha č. 8: Přepis rozhovoru s Lilian (textová příloha)
- Příloha č. 9: Přepis rozhovoru s Magdalénou (textová příloha)
- Příloha č. 10: Přepis rozhovoru se Sebastiánem (textová příloha)